

Dagelijks brood arbeidsmarktpositie van boekvertalers in het Nederlandse taalgebied

Richard Kwakkel

Martin de Haan

Dagelijks brood
arbeidsmarktpositie
van boekvertalers in
het Nederlandse taalgebied

Richard Kwakkel

Martin de Haan

Voorwoord

Beste lezer,

De Taalunie is via het Expertisecentrum Literair Vertalen en via de Master Literair Vertalen al geruime tijd betrokken bij het opleiden van literair vertalers. Het is voor het vertaalveld essentieel dat alle betrokkenen goed geïnformeerd zijn over de context waarin die vertaalopleiding (en algemener een vertaalbeleid) werkt.

De wereld verandert en dat geldt zeker voor de boekenwereld. Door de feiten te kennen, weten we of we nog op de juiste weg zitten of dat we de route misschien moeten verleggen.

We hoefden dus niet lang na te denken toen twee gerenommeerde literair vertalers ons aanboden om een rapport te schrijven over het onderzoek dat ze onder vakgenoten hebben uitgevoerd, gecombineerd met andere onderzoeksgegevens. Dat rapport ligt nu voor u. Zij hebben daarin een helder beeld getekend, door cijfers en feiten ondersteund, van het literair vertalen in ons taalgebied. Het beeld dat dit oplevert, zal niet iedereen vrolijk stemmen.

Dat is een reden te meer om dit ernstig te nemen. Om maar één element naar voren te halen: bijna zeventig procent van wat het lezende publiek aan fictie onder ogen komt, is vertaald. En toch kunnen maar weinig literair vertalers goed leven van hun beroep. Een fabrieksarbeider verdient meer en de meeste literair vertalers hebben daarom nog een andere baan. Een belangrijk punt van onderzoek en gesprek zal de komende jaren zijn of en hoe we in de huidige omstandigheden de kwaliteit van vertalingen op peil kunnen houden.

Een tweede zorgelijk feit is de crisis in het boekenvak. De cijfers van de laatste jaren zijn nog niet verwerkt in deze studie, maar het valt niet te ontkennen dat de crisis en de boekpiraterij in de toekomst nog meer slachtoffers zullen maken in de vertaalwereld.

Dit onderzoek signaleert dus al meteen ontwikkelingen waar wij en andere ‘stakeholders’ ook echt mee aan de slag zullen moeten. Hoog tijd dus, om na te denken over een vertaalbeleid dat erop gericht is jonge vertalers optimale kansen te bieden om hun beroep goed en comfortabel uit te oefenen. Dat is immers niet alleen in hun belang, maar ook in het belang van de auteurs en van de lezers. En als het gaat om vertalingen naar vreemde talen, van heel onze cultuur. Van ons allemaal, dus.

De Taalunie grijpt daarom deze publicatie aan om een gesprek daarover op gang te brengen en we nodigen alle belanghebbenden uit om daaraan bij te dragen.

Geert Joris
algemeen secretaris Nederlandse Taalunie

Inhoud

	Voorwoord	5			
1.	Inleiding	9			
1.1	Onderzoekspopulatie, definities	9			
1.2	Onderzoekperiode	10			
1.3	Respons	10			
1.4	Vragenlijst	13			
1.5	Analyse	13			
1.6	Indeling van het onderzoeksverslag en presentatie van de resultaten	13			
2.	De markt voor Nederlandstalige boeken en het aandeel vertalingen	15			
2.1	De boekenmarkt	15			
2.1.1	P-boeken	16			
2.1.2	E-boeken	16			
2.1.3	Genres	17			
2.1.4	Boekhandel, 'buitenboekhandelskanaal' en internet	17			
2.1.5	Lenen of kopen	17			
2.1.6	Uitgeverijen	18			
2.2	Vertalingen in het Nederlands	18			
3.	Onderzoek naar boekvertalers	23			
3.1	<i>Literair vertalen: van twee kanten bekeken (2008)</i>	23			
3.2	<i>Comparative income of literary translators (2008)</i>	24			
3.3	<i>*Overigens schitterend vertaald (2008)</i>	28			
3.4	<i>Omkijken en vooruitzien (2011)</i>	29			
3.5	<i>Inkomensonderzoek bij literair vertalers in Vlaanderen (2011)</i>	31			
4.	Enquête 2011	35			
4.1	Algemeen	35			
4.1.1	Geslacht	35			
4.1.2	Leeftijd	36			
4.1.3	Vestigingsland	37			
4.1.4	Tijdsbesteding	37			
4.1.5	Talenparen	38			
4.1.6	Jaarproductie	39			
4.1.7	Andere beroepsactiviteiten	40			
4.1.8	Jaarinkomen	41			
4.1.9	Genres	42			
4.1.10	Organisatiegraad	43			

4.1.11	Samenvatting deel 1: Algemeen	45	4.4.4	Premies	73
4.2	Auteursrecht	46	4.4.5	Samenvatting deel 4: Sociale zekerheid	74
4.2.1	Het Modelcontract	46	4.5	Vragen en opmerkingen	74
4.2.2	Naamsvermelding	48	5.	Samenvatting en synthese	77
4.2.3	Exploitatie- en persoonlijkheidsrechten	50	1	Algemeen	78
4.2.3.1	Persoonlijkheidsrechten	50	2	Arbeidsvoorwaarden	79
4.2.3.2	Exploitatierchten	51	3	Financiën	79
4.2.4	Samenvatting deel 2: Auteursrecht	53	4	Sociale zekerheid	81
4.3	Financiën	53		Nawoord van het Expertise-	85
4.3.1	Woordprijzen	53		centrum Literair Vertalen	
4.3.2	Basishonorarium	55		Bronvermeldingen	86
4.3.3	Deelname in de exploitatieopbrengsten	57		Lijst van gebruikte afkortingen	88
4.3.3.1	Royalty's	58		Lijst van grafieken en tabellen	89
4.3.3.2	Nevenrechten	59		Colofon	90
4.3.4	Beurzen en toelages	61			
4.3.5	Leenrechtvergoeding	64			
4.3.6	Samenvatting deel 3: bruto-inkomen boekvertalers	66			
4.4	Sociale zekerheid	69			
4.4.1	Zorgverzekering	69			
4.4.2	Oudedagsvoorzieningen	70			
4.4.3	Arbeidsongeschiktheid	72			

1. Inleiding

In 2008 bracht de Europese Raad voor Verenigingen van Literair Vertalers (Conseil Européen des Associations de Traducteurs Littéraires, CEATL) de eerste editie uit van een rapport over de arbeidsomstandigheden van boekvertalers in Europa. Voor dat onderzoek, *Comparative income of literary translators in Europe*, deed de CEATL een beroep op de expertise van de aangesloten beroepsorganisaties, in Nederland de Vereniging van Letterkundigen (VvL). De Vlaamse Auteursvereniging (VAV) was nog niet aangesloten, dus voor Vlaanderen zijn geen aparte cijfers opgenomen.

Om minder afhankelijk te zijn van schattingen besloot de CEATL voor de tweede editie van het onderzoek, in 2011, een getrappt onderzoek op te zetten waarbij de aangesloten beroepsorganisaties nationale enquêtes zouden houden onder hun leden, waarvan de resultaten vervolgens konden worden gebruikt voor het vergelijkende Europese onderzoek. Voor het Nederlands taalgebied betekende dit dat voor het eerst gegevens konden worden verzameld over literair vertalers in de brede definitie zoals de CEATL die hanteert en waaronder alle vertalers vallen ‘van in boekvorm uitgegeven en door het auteursrecht beschermd werk, met inbegrip van vertalers van non-fictie, essays, wetenschappelijke boeken, studie- en schoolboeken, reisgidsen, kinderboeken, in feite [...] van literatuur in de brede betekenis’ [Fock, De Haan, Lhotová: 5; vertaling RK]. Deze gegevens van het Nederlands taalgebied presenteren we hier, nadat ook de Duitse onderzoeksresultaten al in een rapport zijn verschenen [Fock, Schickenberg, 2012].

Het Nederlands-Vlaamse onderzoeksrapport is geschreven door Richard Kwakkel, afgezien van de paragrafen 3.2, 3.3 en de conclusie, geschreven door Martin de Haan, die het hele traject bovendien kritisch heeft begeleid. De inhoud van het rapport komt voor rekening van beide auteurs.

1.1 Onderzoekspopulatie, definities

De onderzoekspopulatie bestond uit literair vertalers – in de brede definitie van de CEATL – in Nederland en Vlaanderen. In de meeste Europese landen is een literair vertaler inderdaad een vertaler die boeken vertaalt. Literatuur heeft dan de brede betekenis van ‘het geheel der schriftelijke overlevering van een volk of een tijd’, zoals Van Dale het omschrijft. In Nederland en Vlaanderen ligt het anders: daar wordt traditioneel onderscheid gemaakt tussen literair en niet-literair vertalers, waarbij die eerste groep literatuur in de beperkende betekenis van schone letteren vertaalt en de tweede groep voornamelijk boeken die niet onder die noemer vallen. Dat kan fictie en non-fictie zijn, meer in het algemeen alle boeken die hierboven bij de CEATL-definitie van ‘literair vertaler’ werden gespecificeerd.

Een groot aantal boekvertalers vertaalt overigens beide, zowel literatuur in enge zin als boeken die niet onder die omschrijving vallen. De Vlaamse evenknie van de VvL, de VAV, hanteerde bij haar *Inkomensonderzoek bij literaire vertalers in Vlaanderen* in 2011 ook een tweedeling, waarbij evenwel alle fictie als ‘literair’ werd aangemerkt.

In het Nederlands taalgebied zijn dus drie soorten boekvertalers actief: vertalers die literatuur in de beperkende betekenis van ‘schone letteren’ vertalen, vertalers die schone letteren vertalen maar ook boeken die niet onder die noemer vallen, en ten slotte vertalers die nooit schone letteren vertalen. De eerste groep, in het Nederlands taalgebied bekend als ‘literair vertalers’ werkt doorgaans tegen de voorwaarden van het in gemeenschappelijk overleg door VvL en Literaire Uitgevers Groep (LUG) opgestelde *Modelcontract voor de uitgave van een vertaling van een literair werk* (hierna: Modelcontract), en wordt in dit verslag daarom verder aangeduid met de term ‘modelcontractanten’. De tweede groep vertalers bevindt zich met het ene been in het literaire segment, en werkt daar tegen de voorwaarden van het Modelcontract, en met het andere in het niet-literaire segment, waar vaak sterk afwijkende voorwaarden worden gehanteerd, reden waarom ze onder boekvertalers ‘spagaatvertalers’ worden genoemd. Omdat voor dit onderzoek contractvormen belangrijk zijn, delen we boekvertalers in naar het soort contract waarvoor ze werken. Vertalers die zowel voor het Modelcontract als voor daarvan afwijkende contracten werken, noemen we in dit onderzoek om die reden combicontractanten. De laatste groep werkt nooit tegen de voorwaarden van het Modelcontract en wordt hieronder om die reden aangeduid met de term ‘anderscontractanten’. Om verwarring te voorkomen zullen we de term ‘boekvertalers’ gebruiken wanneer we vertalers in de drie groepen gezamenlijk bedoelen, en dus over alle in het Nederlands taalgebied actieve vertalers van literatuur in brede zin spreken.

Nog een laatste opmerking over het gebruik van de hierboven aangehaalde begrippen. We wijzen er nadrukkelijk op dat we met het woorddeel ‘model’ verwijzen naar het Modelcontract en geen waardeoordeel uitspreken. De modelcontractant is geen vertaler die als voorbeeld dient voor andere vertalers, maar een vertaler die zijn werk uitsluitend verricht tegen de voorwaarden van het Modelcontract. Alle boekvertalers, of zij nu model-, combi- of anderscontractanten zijn, staan op hetzelfde plan.

De VvL behartigt van oudsher de belangen van schrijvers en vertalers van schone letteren, literatuur in enge zin, en daarmee ook die van modelcontractanten en van combicontractanten voor zover zij voor het Modelcontract werken. Volgens de in de onderzoeksperiode geldende lidmaatschapsvoorwaarden konden vertalers toetreden tot de VvL op grond van een Modelcontract voor de vertaling van een literair werk van substantiële omvang, gepubliceerd door een professioneel geleide uitgeverij. In de periode dat de

data voor deze enquête werden verzameld, bevonden de onderhandelingen over toetreding tot de VvL van boekvertalers die niet voor het Modelcontract werken zich weliswaar in een vergevorderd stadium, maar beschikte de vakvereniging nog niet over een adresbestand van die vertalers. Om een zo groot mogelijke respons te verkrijgen onder alle groepen boekvertalers hebben we ook de Yahoo-mailinglist Boekvertalers gebruikt om vertalers te vragen de enquête in te vullen. Die mailinglist telde ten tijde van het onderzoek volgens opgaaf van de moderators in totaal ongeveer 390 leden, zowel modelcontractanten, combicontractanten als anderscontractanten, waarvan er circa 100 actief deelnamen aan de mailinglistactiviteiten. Dit onderzoek heeft dus betrekking op vertalers van uiteenlopende genres: literatuur in enge zin, maar ook non-fictie, thrillers, kinderboeken, strips, fantasy, young adult, chicklit, reisgidsen, enzovoort.

Respondenten werden langs verschillende wegen benaderd om de vragenlijst in te vullen: modelcontractanten en combicontractanten door de VvL en door de onderzoekers nog eens via de mailinglist van de Werkgroep Vertalers van de VvL (WGV; nu: Werkgroep Literair Vertalers, WLV), Vlamingen via de VAV, andere boekvertalers via de Yahoo-mailinglist Boekvertalers.

1.2 Onderzoekperiode

De enquête werd online aangeboden en kon van 5 februari tot en met 31 maart 2011 worden ingevuld. De vragen hadden betrekking op de jaren 2008-2010.

1.3 Respons

De online-enquête werd ingevuld door 140 respondenten. De deelnemers werden niet persoonlijk benaderd, dus er zijn geen afzeggingen. 1 formulier was volledig blanco, waardoor er 139 bruikbare enquêteformulieren zijn. Een redelijke score in vergelijking met andere onderzoeken op dit gebied, waaronder *Literair vertalen: van twee kanten bekeken* van Kris Humbeek en Francine Smink (157 respondenten), *Omkijken en vooruitzien* in opdracht van het Expertisecentrum Literair Vertalen (ELV; 200 respondenten) en het eerdergenoemde *Inkomensonderzoek bij literair vertalers in Vlaanderen* in opdracht van de VAV (31 respondenten). Aan het onderzoek *Marktpositie van boekvertalers*, dat in 2009 werd uitgevoerd onder leden van de Yahoo-mailinglist Boekvertalers, en dat grote overeenkomsten vertoont met ons eigen onderzoek, deden 183 respondenten

mee, zowel model-, combi- als anderscontractanten. Een verslag van dat onderzoek is onder de titel *Marktpositie boekvertalers: de enquête* te vinden op het weblog Boekvertalers. De eerste drie onderzoeken komen in de loop van dit onderzoeksverslag nog uitgebreid aan de orde.

Over het aantal vertalers dat in het Nederlands taalgebied werkzaam is, bestaat veel onduidelijkheid. Op basis van cijfers van de Nederlandse en Belgische Koninklijke Bibliotheek – de Nederlandse en Belgische Bibliografie – over het aantal vertalingen van algemene boeken in eerste druk dat in de onderzoeksperiode uitkwam, en gegevens verzameld met onze eigen vragenlijst over het aantal boeken dat een boekvertaler per jaar vertaalt, hebben we geprobeerd een schatting te maken.

In de periode 2008-2010 verschenen volgens de Nederlandse Bibliografie in totaal 41.635 Nederlandstalige boeken (herdrukken en eerste

drukken), gemiddeld 14.000 per jaar. In totaal kwamen er 15.614 vertalingen uit (gemiddeld \pm 5.200 per jaar), waarvan 12.879 (\pm 4.300 per jaar) in eerste druk (82,5%). In België kwamen volgens de Belgische Bibliografie in dezelfde periode in totaal 59.204 Nederlands- en Franstalige boeken uit, gemiddeld bijna 20.000 per jaar. Daaronder bevonden zich in totaal 4.361 vertalingen in het Nederlands en 3.140 in het Frans. De Belgische Bibliografie specificeert geen eerste drukken. Omdat voor een herdruk een vertaler normaal gesproken niet aan het werk hoeft en herdrukken dus weinig zeggen over het aantal actieve vertalers op een bepaald moment, hebben we op grond van het percentage eerste drukken in Nederland (82,4%) het aantal Nederlandstalige eerdrukvertalingen in België in de periode 2008-2010 op 3.600 geschat. Dat betekent dat in het taalgebied Nederland-Vlaanderen in de onderzoeksperiode in totaal \pm 16.500 Nederlandse vertalingen in eerste druk verschenen, dus \pm 5.500 per jaar.

Nederlandstalige boeken verschenen in Nederland in 2008-2010 volgens Nederlandse Bibliografie¹

	2008	2009	2010
Nederlandstalig	13.493	13.556	14.586
Nederlandstalig in 1e druk	10.069	9.628	11.778
vertalingen	5.305	5.081	5.228
vertalingen in 1e druk	4.380	4.179	4.320

¹ Cijfers KB Den Haag

Nederlands- en Franstalige boeken verschenen in België in 2008-2010 volgens Belgische Bibliografie¹

	2008		2009		2010	
	NL	FR	NL	FR	NL	FR
totaal	18.666		19.479		21.059	
vertalingen	1.562	1.029	1.314	999	1.485	1.112
vertalingen in 1e druk²	1.289	849	1.084	824	1.225	917

¹ Cijfers KB Brussel

² Schatting op basis van het percentage eerste drukken in Nederland (82,5%)

Uit ons eigen onderzoek blijkt dat de deelnemers in de drie jaar van de onderzoeksperiode gemiddeld 3,06 boek per jaar vertaalden. Bij een gemiddelde vertaalproductie van 5.491 per jaar komen we dan op 1.794 actieve boekvertalers uit, 1.403 in Nederland, 391 in Vlaanderen.

Dit zijn benaderingen, omdat er tussen de twee landen een zekere mate van overlap zal bestaan: Vlaamse vertalers die voor Nederlandse uitgevers werken en andersom Nederlandse vertalers die boeken vertalen die in België uitkomen. We gaan er daarbij bovendien van uit dat de 139 respondenten van ons onderzoek een representatieve steekproef vormen, maar vermoedelijk is dat niet het geval, omdat we deelnemers hebben benaderd via de beroepsorganisatie VvL, waarvan vooral modelcontractanten en combicontractanten lid zijn, en de mailinglist Boekvertalers, waar echter ook diezelfde modelcontractanten en combicontractanten deelnemen. Dit heeft er waarschijnlijk toe geleid dat die twee groepen boekvertalers oververtegenwoordigd zijn in onze steekproef. Modelcontractanten, 40 procent van onze respondenten, vertalen gemiddeld minder boeken per jaar (2,2), wat zou inhouden dat het totaal aantal actieve boekvertalers naar beneden toe moet worden bijgesteld. Aan de andere kant vertalen combicontractanten, 36 procent van onze respondenten, op grond van hun Modelcontract(en) ook lid van de VvL, gemiddeld méér boeken per jaar (3,9), wat het lagere gemiddelde van modelcontractanten compenseert. Op grond van die cijfers en overwegingen, schatten we dat ongeveer 10 procent van alle actieve boekvertalers aan onze enquête heeft deelgenomen.

Onder de 139 respondenten die een geldig enquêteformulier invulden, bevonden zich 15 Vlamingen, wat op grond van het geschatte aantal in het Nederlands taalgebied werkzame Vlaamse boekvertalers verhoudingsgewijs weinig is.

Literair vertalers, in de beperkende betekenis van vertalers van schone letteren, waren al eerder onderwerp van studie, maar het is voor het eerst dat in het Nederlands taalgebied onderzoek wordt gedaan naar de bredere groep van boekvertalers. Over de samenstelling van die brede groep is weinig tot niets met zekerheid bekend. De beroepsverenigingen die we hebben gevraagd hun leden op te roepen deel te nemen aan ons onderzoek, beperk(t)en zich (in de onderzoeksperiode) statutair tot een deel van de beroepsgroep: literair vertalers in Nederland (VvL), fictievertalers in Vlaanderen (VAV). De mailinglist Boekvertalers is niet op initiatief van een van beide beroepsverenigingen opgericht en telt leden onder

model-, combi- en anderscontractanten. Elke (aspirant-)boekvertaler kan zich als lid aanmelden, maar het medium zorgt voor een bias, omdat het (een elementaire) bekendheid of vertrouwdheid met digitale technieken vooronderstelt bij de deelnemers. In de gegeven omstandigheden zagen we ons genoodzaakt voor ons onderzoek genoeg te nemen met een gelegenheidssteekproef van via beroepsverenigingen, mailinglists en 'mondreclame' benaderde individuen. Boekvertalers die nooit tegen de voorwaarden van het Modelcontract werken en boekvertalers die niet vertrouwd zijn met digitale media, of daar om wat voor reden dan ook niet aan deelnemen, zijn mogelijk ondervertegenwoordigd.

Om die redenen kunnen we niet met zekerheid zeggen dat onze bruto-steekproef (de boekvertalers die we hebben benaderd) en netto-steekproef (de boekvertalers die de enquête daadwerkelijk hebben ingevuld) representatief zijn voor de populatie (van alle in het Nederlands taalgebied werkzame boekvertalers), een probleem dat ook eerdere onderzoeken aankleeft. We beperken ons in onze analyses en conclusies dan ook tot uitspraken over de door ons onderzochte groep respondenten. Om de leesbaarheid van dit onderzoeksverslag, dat naar de aard van de zaak al vol staat met cijfers, bedragen, afkortingen en jargoneske termen en begrippen, niet onnodig te belasten, hebben we ervoor gekozen niet bij elke afzonderlijke conclusie of uitspraak te specificeren dat die uitsluitend betrekking heeft op onze groep respondenten.

In België worden niet alleen in absolute zin, maar zeker ook in verhouding tot de bevolkingsomvang, meer boeken in de moedertaal van de bewoners uitgegeven dan in Nederland, maar minder vertalingen. België telde volgens gegevens van de Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (ADSEI) op 1 januari 2009, halverwege de onderzoeksperiode, 10.753.080 inwoners, Nederland volgens cijfers van het Centraal Bureau van de Statistiek (CBS) 16.485.787. In België verschenen in 2009 dus 2 boeken in het Frans of Nederlands per 1.000 inwoners, in Nederland 0,8 Nederlandstalige boeken per 1.000 inwoners. In het Vlaamse Gewest (6.208.877 inwoners op 1 januari 2009) verschenen circa 0,2 Nederlandstalige vertalingen in eerste druk per 1.000 inwoners, in Nederland 0,3 per 1.000 inwoners.

De Werkgroep Vertalers van de VvL telde ten tijde van de enquête circa 325 leden, de VAV benaderde voor haar eerder genoemde onderzoek 88 leden en de mailinglist Boekvertalers telde destijds zoals gezegd circa 390 leden (actief in zowel het literaire als het

niet-literaire segment, zowel in Vlaanderen als in Nederland).

1.4 Vragenlijst

De enquête telde in totaal 34 vragen, verdeeld over vier hoofdstukken: algemeen, arbeidsvoorwaarden, inkomen, en sociale zekerheid. Afsluitend werd de respondenten de mogelijkheid geboden voor feedback. De vragenlijst is te raadplegen op <http://www.ceatl.eu/survey-nl.pdf>.

1.5 Analyse

Onbeantwoorde vragen werden over het algemeen niet meegenomen in de verwerking van de resultaten. Basis voor de analyse vormden de beantwoorde vragen (totaal aantal enquêteformulieren min het aantal onbeantwoorde vragen).

Waar dat zinvol is, geven we zowel het rekenkundig gemiddelde als de mediaan. De mediaan geeft het midden aan van de geordende verdeling van observaties en is bij zogenaamde uitbijters, waarden die sterk afwijken van de overige waarnemingen, robuuster dan het rekenkundig gemiddelde. De mediaan biedt dus een betrouwbaarder weergave van de werkelijke verhoudingen dan het rekenkundig gemiddelde.

Bedragen werden waar nodig in euro's omgerekend.

1.6 Indeling van het onderzoeksverslag en presentatie van de resultaten

Om de gegevens die we met de enquête hebben verzameld in het juiste kader te kunnen plaatsen, beginnen we met een korte terreinverkenning van het laaglandse boekenlandschap. We beschrijven de ontwikkeling op de boekenmarkt in Nederland en Vlaanderen in termen van aantallen en omzet, het relatieve gewicht van de verschillende genres, we stippen de verschillen aan tussen papieren en elektronische boeken, lichten de relatie tussen lenen en kopen toe, omschrijven de verschuivingen op dat gebied onder invloed van andere tijdsbestedingspatronen en de opkomst van internet, en geven een ruwe schets van de diverse verkoopkanalen en de rol van Nederlandse, Vlaamse en buitenlandse uitgeverijen.

In het volgende hoofdstuk werken we de

onderzoekresultaten uit, waarbij we de indeling van de vragenlijst aanhouden. We ontkomen er niet aan veel cijfermateriaal te presenteren. Om de verhoudingen en ontwikkelingen aanschouwelijker te maken, hebben we de droge cijfers waar nodig met grafieken verlichtigd. Paragrafen worden afgesloten met een korte samenvatting in een herkenbaar kader.

Het slothoofdstuk is een samenvatting met de voornaamste conclusies van het onderzoek. Op bladzijde 88 is een Lijst met gebruikte afkortingen opgenomen, op bladzijde 89 een Lijst met grafieken en tabellen. Het onderzoeksverslag wordt afgesloten met een Nawoord van het Expertisecentrum Literair Vertalen.

2. De markt voor Nederlandstalige boeken en het aandeel vertalingen

De gegevens die we met ons onderzoek naar de inkomenspositie van boekvertalers hebben vergaard, krijgen pas betekenis als we die plaatsen in het ruimere kader van de markt voor Nederlandstalige boeken en de rol die vertalingen daarin spelen. Omdat de vragenlijst is ingevuld door vertalers van algemene boeken (A-boeken), laten we wetenschappelijke en schoolboeken (W- en S-boeken) buiten beschouwing, evenals de O(verige)-boeken.

Voor de kenschets van de Nederlandstalige boekenmarkt maken we dankbaar gebruik van cijfers beschikbaar gesteld door GfK Retail & Technology, Intomart GfK, de Nederlandse Koninklijke Bibliotheek (KB), het Nederlands Letterenfonds (NLF), de Koninklijke Vereniging van het Boekenvak en de Stichting Marktonderzoek Boekenvak (KVB-smb), Publishers Weekly, SEO Economisch Onderzoek, de Stichting Literaire Rechten Auteurs (Lira) en het Sectorinstituut Openbare Bibliotheken (SiOB).

2.1 De boekenmarkt

Uit onderzoek dat Wischenbart en Kaldonek in 2011 voor Publishers Weekly uitvoerden, blijkt dat de Nederlandse markt van A-, O-, S- en W-boeken (zowel de papieren als de elektronische variant) uitgedrukt in consumentenprijzen ruim 1,1 miljard euro groot was en dat er 21.337 nieuwe titels per jaar uitkwamen, 1.293 per miljoen inwoners. Ter vergelijking: in de Verenigde Staten had de boekenmarkt een omvang van omgerekend ruim 21 miljard euro en werden er per miljoen inwoners 939 nieuwe titels uitgegeven; in het Verenigd Koninkrijk bedroeg de omzet omgerekend 3,6 miljard euro en kwamen er 2.459 nieuwe titels per miljoen inwoners op de markt; in Duitsland, met een omzet van 9,7 miljard, 1.138; in Frankrijk (omzet 5,6 miljard) 1.064; in Italië (omzet 3,4 miljard) 977 en in Spanje (2,9 miljard) 1.700. Naar

rato van de totale omzet en de bevolkingsomvang kwamen er in Nederland dus veel nieuwe titels uit [Wischenbart, Kaldonek: 20-1; Weda et al: 98].

Boekenmarkt wereldwijd 2011¹

Land	Omzet consumenten-prijzen in miljarden euro ²	Nieuwe uitgaven per 1.000 inwoners
Brazilië	1,4	0,27
China	8,2	0,13
Duitsland	9,7	1,14
Frankrijk	5,6	1,06
Italië	3,4	0,98
Nederland	1,1	1,29
Oostenrijk	0,8	1,03
Polen	0,7	0,57
Spanje	2,9	1,70
Verenigd Koninkrijk	3,6	2,46
Verenigde Staten	21,0	0,94
Zweden	0,3	0,46

¹ Bron: Wischenbart, Rüdiger en Sabine Kaldonek, *The Global eBook Market – Current Conditions & Future Projections*, Publishers Weekly, 2011.

² Voor landen buiten de eurozone omgerekend naar euro's.

Volgens het Hoofdbedrijfschap Detailhandel (HBD) heeft de Nederlandse consument in 2011 ruim 1,6 miljard euro inclusief btw uitgegeven aan boeken (inclusief tweedehandsboeken), wat neerkomt op € 97 per hoofd van de bevolking.

Uit cijfers van GfK Retail & Technology, dat ook onderzoek doet naar kassaverkopen bij boekhandels, grootwarenhuizen en entertainmentspecialisten in Vlaanderen en Brussel, blijkt dat de omzet in 2009 met 9,5 procent steeg ten opzichte van 2008, maar in 2010 een lichte daling van 1,1 procent te zien gaf en uitkwam op 205 miljoen euro. Ter vergelijking: in Nederland kwam de omzetzaling in 2011 uit op 3,5 procent.

2.1.1 P-boeken

De omzet van papieren algemene boeken bereikte een piek van 642 miljoen in 2009. Maar in 2009 bleef de groei al beperkt tot 0,2 procent en de daaropvolgende jaren geven een toenemende daling te zien. Volgens GfK Retail & Technology, dat in opdracht van KVB-smb informatie van verkooppunten in zowel Nederland als Vlaanderen verzamelt, bedroeg de omzetzaling in 2012 maar liefst 7,3 procent. De gevolgen van de wereldwijde economische crisis die zich in 2007 in de Verenigde Staten begon af te tekenen, heeft dus ook het boekenvak niet onberoerd gelaten. Dat blijkt ook uit de daling in het aantal verkochte exemplaren, die in 2009 inzette, kort nadat de crisis in de financiële wereld ook de 'reële' economie in zijn greep kreeg. Werden er in 2008 nog bijna 51 miljoen A-boeken verkocht, in 2012 was de afzet al gedaald tot 43,5 miljoen papieren boeken, een daling van bijna 15 procent. Al moeten we hierbij aantekenen dat de meerjarige ontwikkeling van de boekenafzet in Nederland vaker een flinke dip te zien geeft: van een piek in 1982 tot een langdurig dal begin jaren negentig, en van een piek in topjaar 1997 naar een dal aan het begin van deze eeuw – bewegingen die nauwkeurig die van de economische conjunctuur volgen.

Uit onderzoek van Intomart GfK voor KVB-smb uit mei 2012 blijkt dat driekwart van de Nederlanders en de Vlamingen ouder dan 12 in het voorafgaande jaar 5 boeken of minder had gekocht. Ruim een derde had helemaal geen boek gekocht, een kwart meer dan 5. De cijfers voor gelezen boeken stemmen iets hoopvoller: de ene helft las hooguit 5 boeken, de andere helft meer dan 5. Een kleine vijfde las helemaal geen boek [Witte, Van Nood: 36].

2.1.2 E-boeken

De vragenlijst die de basis vormde voor dit onderzoeksverslag werd in 2011 aan de respondenten voorgelegd, toen het e-boek net in opkomst was.

De omzet en afzet van e-boeken maakte in de jaren 2011 en 2012 weliswaar een spectaculaire groei door, maar het marktaandeel van e-boeken bleef met 2,8 procent relatief klein. Alleen in de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk was het marktaandeel van e-boeken groter. Als we papieren en elektronische boeken samennemen, bleef de omzetzaling in 2012 beperkt tot 6,3 procent.

Intomart GfK doet in opdracht van de KVB-smb jaarlijks vier metingen in het boekenvak, waaronder twee zogenaamde themametingen. Het themaonderzoek 'de digitale lezer' uit 2012 levert een aantal interessante conclusies op, en hoewel het niet strikt binnen het kader van ons onderzoek valt, willen we enkele resultaten van dat onderzoek toch memoreren. Intomart GfK deelt de boekenlezers in twee categorieën in die bij het verwerven en lezen van boeken duidelijk verschillend gedrag tentoonspreiden: digitale lezers en niet-digitale lezers. Digitale lezers kopen en lenen minder p-boeken sinds ze zijn overgestapt op e-boeken, wat in het licht van twee andere, hierna te noemen conclusies uit het onderzoek nadelige consequenties kan hebben op de verkoop van elektronische en papieren boeken, op de met die verkoop gegenereerde omzet en de opbrengst voor rechthebbenden. Ten eerste lenen digitale lezers hun behoefte aan e-boeken op een andere manier dan niet-digitale lezers hun behoefte aan p-boeken: ze verwerven die vaker kosteloos door hetzij gratis legale boeken, hetzij illegaal geüploade kopieën te downloaden. Ten tweede vinden digitale lezers vaker dan niet-digitale lezers dat de prijs van e-boeken te hoog is. Tweederde van de digitale lezers, met name die jonger dan 25, geeft daarentegen wel aan vaker e-boeken te zullen kopen als de prijs daalt. Die prijs wordt door bijna de helft van de Nederlanders als te hoog ervaren. Op de vraag wat respondenten vonden van de gemiddelde prijs van een e-boek (€ 9,95) in verhouding tot die van een p-boek (€ 12,80), antwoordde 46 procent dat die te hoog of zelfs veel te hoog was. De helft van de lezers van papieren boeken spreekt de verwachting uit ooit e-boeken te gaan lezen, een vijfde is daar zelfs uitgesproken over. De intentie om e-boeken te lezen is groter naarmate de niet-digitale lezer meer p-boeken leest.

Voor de aanschaf van e-boeken gaat 30 procent van de digitale lezers naar de onlineboekhandel. Een vijfde leent of huurt een boek bij de onlineboekhandel of in de bibliotheek.

Digitale lezers kopiëren gemiddeld per jaar 7 boeken, downloaden er 6,5, bemachtigen er 5,9 uit illegale bron (illegale uploads), kopen er 4,8 bij internetboekhandel of appstore, streamen er 2, lenen er 1,8 bij de

bibliotheek en kopen er ten slotte 1,6 in de traditionele boekhandel.

2.1.3 Genres

Wat lezen Nederlanders en Vlamingen? Uit eigen onderzoek van de KVB-smb van februari 2012 blijkt dat ze vooral spannende fictie lezen. Thrillers gaan met 28 procent ver aan kop, op enige afstand gevolgd door literaire fictie met 14 procent en romantische fictie, die met 9 procent de derde plek op het erepodium opeist. Zes procent leest streekromans en waar gebeurde verhalen, vier procent fantasy.

GfK Retail & Technology onderzocht de verkoop van algemene boeken naar genre in de periode 2006-2009, maar hanteerde een grovere indeling. Voor de boekhandel zijn volwassen fictie en non-fictie de voornaamste bronnen van inkomsten. In de periode 2006-2009 steeg de omzet in volwassen fictie met 23 procent. De omzet in volwassen non-fictie steeg aanvankelijk ook, maar liep in 2009 terug, waardoor per saldo een groei van 13 procent overbleef. De omzet in fictie en non-fictie voor de jeugd ligt traditioneel veel lager – respectievelijk rond de 12 en 1,5 procent van de totale omzet van A-boeken – maar ook die gaf in de onderzoeksperiode van het GfK-onderzoek per saldo een forse stijging van 40 respectievelijk 60 procent te zien.

In Vlaanderen gaven volgens hetzelfde GfK vooral volwassen non-fictie (en dan met name kookboeken) en kinderboeken in 2009 en 2010 een spectaculaire groei te zien.

Volgens het Tijdsbestedingsonderzoek 1975-2005 van Huysmans en Hillebrink voor het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) worden in vrijwel alle geledingen van de bevolking, ongeacht leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, positie in het gezin of arbeidsmarktpositie, vooral romantische en spannende boeken gelezen. Literaire boeken en informatieve boeken komen op de tweede, respectievelijk derde plaats. De enige uitzondering vormen de hoger opgeleiden, die iets meer tijd aan literaire boeken besteden. Uit datzelfde onderzoek blijkt ook dat vrouwen bijna twee keer zoveel tijd aan lezen besteden (gemiddeld 102 minuten per week) als mannen (54 minuten per week). Andere veellezers zijn alleenstaanden, 65+'ers, studenten en werkzoekenden, die gemiddeld allemaal meer dan 120 minuten per week boeken lezen.

Uit onderzoek van de KVB-smb uit 2012 blijkt dat ook voor e-boeken geldt dat fictie het meest wordt gelezen. Non-fictie komt op de tweede plaats, kinder- en jongerenboeken op de derde. Opvallend is dat de

e-boeken die meerwaarde bieden in de vorm van geluids- en beeldfragmenten in verkoop aanzienlijk achterbleven bij de niet-verrijkte variant. De verhouding tussen fictie, non-fictie en jeugd is bij verrijkte e-boeken hetzelfde.

2.1.4 Boekhandel, 'buitenboekhandelskanaal' en internet

De boekhandel blijft het voornaamste afzetkanaal voor algemene boeken. In de periode die we hebben onderzocht, 2008-2010, bleef het marktaandeel van boekhandels, waartoe ook onlineboekhandels als bol.com worden gerekend, met net geen 89 procent constant. In 2011 lag dat aandeel echter bijna 4 procent lager. Het marktaandeel van partijen die deel uitmaken van het zogenaamde buitenboekhandelskanaal – bedrijven als de Bijenkorf, V&D, Kruidvat, Etos, HEMA en entertainmentspecialisten als Free Record Shop – was in de onderzoeksperiode een constante 11 procent, maar steeg in 2011 daarentegen met 26 procent.

Er vindt een duidelijke verschuiving plaats van fysieke naar onlineverkooppunten. Volgens cijfers van het HBD is het aantal fysieke boekhandels in de periode 2006-2012 met ruim 7 procent van 1.790 naar 1.660 gedaald.

2.1.5 Lenen of kopen

Uit cijfers van de Vereniging van Openbare Bibliotheken blijkt dat het bezoek aan bibliotheken van 2005 tot 2011 met bijna 20 procent is afgenomen. Het aantal uitleningen loopt met die ontwikkeling in de pas: in diezelfde periode liepen de uitleningen van volwassen fictie en non-fictie terug met bijna 27 procent. De opkomst van de informatiemaatschappij dwong bibliotheken hun organisatie en dienstverlening aan te passen. In het kader van de Bibliotheekvernieuwing liep het aantal bibliotheekorganisaties fors terug: alleen al in de periode 2005-2011 met meer dan de helft. Als mogelijke oorzaken voor de daling in bezoek en uitleningen noemt het SiOB de gewijzigde tijdsbesteding van volwassenen en de verkleining van de collectie non-fictieboeken, hoewel die zogenaamde rationalisering van de collectie vooral ten koste ging van boeken die al minimaal een jaar niet meer waren uitgeleend, en van duplicaten die door fusie van bibliotheken in een collectie waren terechtgekomen.

Ook de uitleningen van fictie en non-fictie voor de jeugd namen af, al was de daling in dat segment met 17 procent minder dramatisch. Als mogelijke oorzaken wijst het SiOB op het feit dat de jongeren meer vrijetijdsgelegenheden hebben gekregen en internet aanboren als alternatieve informatiebron. Een

bibliotheek is een plek waar je heen moet tijdens openingsuren, internet is elk moment van de dag vrijwel overal te raadplegen, zeker als we bedenken dat in 2012 94 procent van de Nederlanders en 78 procent van de Belgen een aansluiting op internet had.

Uit onderzoek van het SCP in april 2008 blijkt dat het bibliotheekgebruik al sinds medio jaren negentig op alle fronten en, met uitzondering van Turkse en Marokkaanse Nederlanders, in alle geledingen van de bevolking terugloopt: lidmaatschapsaantallen, uitleningen, bezoeken en computergebruik. De digitalisering kan niet als enige verklaring worden aangewezen, want de neergang zette al in voordat breedbandinternet Nederland veroverde. De onderzoekers van het SCP onderzochten een aantal mogelijke verklaringsgronden – terugloop in gemeentelijke subsidies, invoering van het leenrecht in 1995/1996, ontevredenheid met de dienstverlening – maar komen na grondige analyse tot de slotsom dat eigenlijk alleen een groeiende ontleding en ‘ontlening’ en een verschuiving van lenen naar kopen medeverantwoordelijk zijn voor de afnemende populariteit van de bibliotheek.

Omdat leenrechtvergoedingen een rol spelen in het inkomen van boekvertalers, gaan we iets nader in op het vooronderstelde verband tussen de invoering van het leenrecht en teruglopende uitleningen. Voor rechthebbenden en boekhandel is de (bijna) gratis uitleen in feite oneerlijke concurrentie, hoezeer bibliotheken via leesbevordering misschien ook bijdroegen aan de boekverkoop. In 1995/1996 is daarom met *Richtlijn 92/100/EEG van de Raad van 19 november 1992 betreffende het verhuurrecht, het uitleenrecht en bepaalde naburige rechten op het gebied van intellectuele eigendom* het leenrecht ingevoerd, een kleine heffing die via de collectieve beheersorganisatie Lira bij rechthebbenden terecht kwam. Veel bibliotheken berekenden die extra kosten door aan leden die een boek leenden, wat volgens bibliotheken tot gevolg had dat leners niet thuis pas een selectie maakten uit de stapel geleende boeken, maar al voor de uitleenbalie hun keuze bepaalden, met teruglopende uitleningen als gevolg. Het SCP ziet in de (continu dalende) trend die blijkens cijfers van het Centraal Bureau van de Statistiek (CBS) al eerder was ingezet, geen aanleiding voor de conclusie dat de invoering van het leenrecht een versterkend effect heeft gehad op de daling van het aantal uitleningen [Huysmans, Hillebrink, *De openbare bibliotheek*: p. 121-2].

De cijfers van de Stichting Lira over de periode 2007-2012 komen aan de orde in de paragraaf over leenrechtvergoedingen (4.3.5).

2.1.6 Uitgeverijen

Het Nederlands taalgebied telt volgens de Koninklijke Vereniging van het Boekenvak (KVB) ruim 4.500 Nederlandstalige uitgeverijen. Honderd ervan nemen het gros van de omzet voor hun rekening. Er zijn twee brancheorganisaties actief: het Nederlands Uitgeversverbond (NUV), dat circa 90 procent van de Nederlandse uitgeverijen vertegenwoordigt, en de Vereniging Zelfstandige Uitgevers (VZU), waarbinnen ruim tweehonderd uitgeverijen samenwerken. Binnen de NUV zijn drie verenigingen werkzaam. Een ervan is de (Nederlandse) Groep Algemene Uitgevers, waarbij onder andere de Literaire Uitgeversgroep (LUG) en de Werkgroep Kinderboekenuitgevers zijn aangesloten. Het aantal uitgevers dat actief is op de Nederlandse markt is sinds 2008 flink gestegen. Vooral het aantal buitenlandse uitgevers zit, vermoedelijk door de toegenomen verkoop via internetboekhandels, flink in de lift. In totaal groeide het aantal uitgevers van 7.363 in 2008 met bijna 60 procent tot 11.694 in 2011. Waren er in 2008 nog iets meer Nederlandse uitgevers actief op de Nederlandse markt (3.839) dan buitenlandse (3.524), in 2011 was het aantal Nederlandse uitgevers met 17 procent gestegen tot een totaal van 4.488, maar het aantal buitenlandse met ruim 100 procent tot 7.206. Het aandeel van anderstalige boeken in de omzet van A-boeken steeg van een kleine 8 procent in 2008 tot ruim 10 procent in 2011.

Vlaamse uitgevers zijn verenigd in de Vlaamse Uitgeversvereniging (VUV), die valt onder de koepel boek.be, en waar de (Vlaamse) Groep Algemene Uitgevers de belangen behartigt van uitgevers van literatuur, kinderboeken en non-fictie. Een Groep Kleine Uitgevers komt op voor kleine en beginnende uitgevers.

De KVB-smb schat dat 30 tot 40 procent van de totale omzet van A-boeken voor rekening komt van vertalingen in het Nederlands. En daarmee komen we tot de kern van ons eigen onderzoek.

2.2 Vertalingen in het Nederlands

De Koninklijke Bibliotheek houdt nauwkeurig bij welke boeken er uitkomen in het Nederlandse taalgebied. Dat geldt ook voor vertalingen. In België bestaat een wettelijk depot, sinds 2008 moeten van niet-periodieke publicaties als bijvoorbeeld boeken zelfs twee exemplaren in de depotbibliotheek – de Koninklijke Bibliotheek van België – worden gedeponeerd. Nederland kent sinds 1974 een vrijwillig depot: uitgevers aangesloten bij de Vereniging ter Behartiging van de Belangen des

Boekhandels en der Uitgeverij moeten van elke uitgave één exemplaar deponeren in een van de drie depotbibliotheken: de Koninklijke Bibliotheek en de Universiteitsbibliotheken in Delft en Wageningen. Door de vrijwillige aard van het depot bestaat in Nederland in theorie een kans op onnauwkeurigheden, maar uit onderzoek van Voorbij en Douma in opdracht van het Nederlands Bibliografisch Centrum blijkt dat '[v]an de in Nederland uitgegeven boeken met een ISBN 96,6% aanwezig [is] in de Depotcollectie' [bron website Koninklijke Bibliotheek].

We hebben de cijfers van de Nederlandse KB van 1975 tot en met 2012 onder de loep genomen en dan blijkt dat er uit ongeveer tachtig talen in het Nederlands wordt vertaald, van de 'grote' talen Engels, Duits en Frans, via Acoli, Kerkoslavisch en Soemerisch tot Urdu, Tsjoewasjen en Noord-Amerikaanse indianentalen. Engels is verreweg de belangrijkste brontaal: in 2012 maakte het bijna driekwart uit van alle vertalingen die in eerste druk verschenen. Voor Duits, de tweede brontaal, was dat maar 11 procent, voor de nummer drie, Frans, ruim 7. In volgorde van in 2012 verschenen eerste drukken volgen Italiaans (2,4%), Zweeds (1,7%) en Spaans (1,2%). De overige talen, Deens, Noors en Latijn voorop, scoren minder dan 1 procent.

Als we de meerjarige ontwikkeling sinds 1975 in ogenschouw nemen, was 1980 in aantallen uitgegeven A-boeken een topjaar. In dat jaar verschenen 13.427 Nederlandstalige eerste drukken, waarvan 3.162 (23,6%) eerstedrukvertalingen. Het betekende een stijging met maar liefst 55 procent ten opzicht van 1975. Vanaf medio jaren tachtig nam het aantal Nederlandstalige A-boeken dat werd uitgegeven fors af, om pas in de jaren negentig weer te groeien tot een nieuwe piek, in 2006, van 12.284 Nederlandstalige A-boeken in eerste druk, waarvan 4.405 eerstedrukvertalingen (35,9%). Van 2006 tot en met 2011 vertoont de markt kleine fluctuaties van hooguit enkele procenten. Pas in 2012 zet de krimp met bijna 8 procent in vertalingen en ruim 9 procent voor alle Nederlandstalige uitgaven flink door. In dat jaar verschijnen er 10.068 Nederlandstalige eerste drukken, waarvan 3.893 (38,7%) vertalingen. Het aandeel vertalingen op de totale Nederlandstalige boekproductie zakt al in 2010 (36,7%) terug naar het niveau van voor de grote piek van de jaren 2007-2009, toen het gemiddeld op bijna 43 procent zat.

Vertalingen uit het Engels zijn over het algemeen een goede barometer voor de hierboven geschetste ontwikkelingen. Bij 'kleinere' talen is het verband met de groei en afname van het totaal aantal verschenen Nederlandstalige boeken minder eenduidig,

waarschijnlijk omdat toevalsfactoren op de beperkte massa uitgegeven werken een grotere invloed hebben. Onmiskenbaar is dat het aandeel vertalingen op het totaal aantal Nederlandstalige eerste drukken vanaf begin jaren negentig flink stijgt, van een klein kwart naar een zeer ruim derde.

Van de drie jaar van onze onderzoeksperiode gaf 2008 een lichte groei van 2,8 procent naar 4.380 eerstedrukvertalingen te zien, 2009 een krimp van 4,6 procent naar 4.179, en 2010 weer een groei van 3,4 procent naar 4.320. Herdrukken meegeteld ligt dat cijfer in alle drie de jaren 21 procent hoger (5.305, 5.081 respectievelijk 5.228).

De KB deelt de Nederlandse Bibliografie in 3 lijsten in: de A-lijst telt alle via normale handelskanalen uitgegeven boeken in Nederland, de B-lijst publicaties die via andere kanalen, bijvoorbeeld wetenschappelijke instellingen en bestuurslichamen, worden verspreid, de C-lijst ten slotte de overige in Nederland verschenen uitgaven. De lijsten zijn op hun beurt ingedeeld in 33 Brinkmanonderwerpen. Wij beperken ons hier tot de A-lijst.

Het gros van de vertalingen, ongeveer een derde, valt onder het Brinkmanonderwerp 'Proza (romans/novellen)'. Ongeveer een kwart is 'Kinderboeken/Stripverhalen'. 'Wijsbegeerte, psychologie' komt op de derde plaats, gevolgd door 'Geschiedenis, levensbeschrijving' en 'Huishoudkunde', 'Godsdienst, godgeleerdheid' en 'Ontspanning, spel, sport'. De meerjarige trend die we hierboven hebben gesignaleerd, manifesteert zich niet bij alle Brinkmanonderwerpen. Zo valt op dat 'Kinderboek/Stripverhalen' de dalende tendens goed weerstaat, net als 'Bedrijfswetenschappen' en 'Zuivere wetenschappen, geschiedenis der wetenschappen', dat zelfs een flinke groei te zien geeft in 2012.

Aantal vertalingen in het Nederlands verschenen in Nederland (alleen eerste drukken)¹

	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1e druk	3.162	2.684	3.383	4.087	4.223	4.402	4.405	4.262	4.380	4.179	4.320	4.226	3.893
%	+11%	-3,0%	+5,2%	+4,2%	+0,7%	+0,9%	+0,1%	-3,2%	+2,8%	-4,6%	+3,4%	-2,1%	-7,9%

¹ Bron: KB Den Haag. Procentuele krimp/groei in de vijfjaarlijkse perioden 1980-2005 gemiddeld per jaar.

Aantal vertalingen in het Frans/Nederlands verschenen in België¹

	2008		2009		2010		2011		
	FR	NL	FR	NL	FR	NL	FR	NL	
1e druk²	849	1.289	1.562	824	1.084	917	1.225	976	1.380
alle	1.029			999	1.314	1.112	1.485	1.183	1.673
%	-	-		-2,9%	-15,8%	+11,3%	+13%	+6,4%	+12,7%

¹ Bron: KB Brussel

² Onbekend; hier een schatting op basis van alle vertalingen (eronder) en percentage eerste drukken Nederland (82,5%)

Nederland: aantal vertalingen in het Nederlands vergeleken met het totaal aantal Nederlandstalige uitgaven (beide alleen 1e drukken)¹

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
vertalingen in het Nederlands	4.403	4.405	4.262	4.380	4.179	4.320	4.226	3.893
% ↑/↓		+0,1%	-3,2%	+2,8%	-4,6%	+3,4%	-2,1%	-7,9%
alle Nederlandstalige uitgaven	12.175	12.284	10.275	10.069	9.628	11.778	11.109	10.068
% ↑/↓		+0,9%	-16,4%	-2%	-4,4%	+22,3%	-5,7%	-9,4%
vertalingen als % het totaal	36,2%	35,9%	41,5%	43,5%	43,4%	36,7%	38%	38,7%

¹ Bron: KB Den Haag.

3. Onderzoek naar boekvertalers

In het recente verleden is een aantal onderzoeken verricht naar boekvertalers. Vijf ervan willen we hier kort de revue laten passeren:

- *Literair vertalen: van twee kanten bekeken – Vertalers en uitgevers aan het woord*, in opdracht van de Taalunie en het ELV geschreven door Kris Humbeek en Francine Smink (2008).
- Het CEATL-onderzoek uit 2008, getiteld *Comparative income of literary translators in Europe*, geschreven door Holger Fock, Martin de Haan en Alena Lhotová.
- Het Vertaalpleidooi **Overigens schitterend vertaald – Voor het behoud van een bloeiende vertaalcultuur*, in opdracht van Taalunie, ELV, Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds (NLPVF), Fonds voor de Letteren (FvdL) en Vlaams Fonds voor de Letteren (VFvdL) geschreven door Martin de Haan en Rokus Hofstede (2008).
- *Omkijken en vooruitzien – Rapport ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van het Expertisecentrum Literair Vertalen 2001-2011* uit 2011.
- En ten slotte het *Inkomensonderzoek bij literair vertalers in Vlaanderen* dat de Vlaamse Auteursvereniging in 2011 publiceerde.

Bij de uitwerking en analyse van onze enquêteresultaten hebben we onze data voor zover mogelijk met die van onze collega's gecontrasteerd. De onderzoeken in kwestie zijn niet één op één te vergelijken. Zo had het CEATL-onderzoek betrekking op vertalers in 23 Europese landen, deed de Vlaamse Auteursvereniging onderzoek naar Vlaamse vertalers van belletristiek en hield het Expertisecentrum een enquête onder deelnemers aan de eigen cursussen en mentoraten, terwijl aan ons eigen onderzoek boekvertalers van alle denkbare genres in Nederland en Vlaanderen hebben deelgenomen.

3.1 Literair vertalen: van twee kanten bekeken (2008)

De resultaten van het onderzoek *Literair vertalen: van twee kanten bekeken – vertalers en uitgevers aan het woord* komen uitgebreid aan de orde bij de uitwerking van onze eigen onderzoeksgegevens, dus we beperken ons hier tot een korte samenvatting en de belangrijkste conclusies.

Het onderzoek van Kris Humbeek en Francine Smink, uitgevoerd in opdracht van de Nederlandse Taalunie en het Expertisecentrum (destijds nog: Steunpunt) Literair Vertalen, is in feite een tweeluik bestaande uit een kwantitatief onderzoek onder vertalers en een kwalitatief onderzoek naar de inzichten van Nederlandse en Vlaamse uitgevers in de positie van vertalers.

Het eerste deel is een samenvatting van een onderzoek dat Kris Humbeek en Indra van Sprundel van de Universiteit Antwerpen en Susanne Janssen, Marc Verboord en Ineke Noomen van de Erasmus Universiteit Rotterdam in 2006 uitvoerden: *Informatie-uitwisseling in het literaire veld in Vlaanderen en Nederland – deelonderzoek: literaire vertalers*. De onderzoekers probeerden met het onderzoek inzicht te krijgen in de sociale en financiële positie van literair vertalers in Vlaanderen en Nederland, de manier waarop ze hun behoefte aan informatie bevredigen, de institutionele factoren die invloed hebben op hun loopbaan en de rol van literaire (belangen)organisaties.

Via belangenverenigingen, vakspecifieke organisaties en uitgeverijen werden voor *Informatie-uitwisseling* in totaal 753 zowel Nederlandse als Vlaamse vertalers benaderd, van wie 157 de online-enquête openden en 131 die volledig invulden. Een respons van 20 procent, concluderen de onderzoekers, waarbij we wel aantekenen dat de onderzoekers zich bij hun schatting van het aantal in Nederland en Vlaanderen actieve vertalers beperkten tot vertalingen in eerste druk verschenen in de Brinkmanonderwerpen 'proza', 'dichtkunst', 'essays' en 'kinderboeken' van de A-lijst van de Belgische en de Nederlandse Bibliografie [Humbeek et al 2006: 7-8]. Dat onze schatting hierboven (1.3 Respons) aanzienlijk hoger uitvalt, vloeit voort uit het feit dat wij vanuit onze definitie van 'boekvertaler' alle Brinkmanonderwerpen van de

A-lijst in onze inventarisatie van het aantal actieve boekvertalers hebben betrokken, en niet alleen de vertalers van literatuur in de beperkende betekenis. En hiermee stippen we een tekortkoming van de onderzoekers aan die de interpretatie van hun resultaten bemoeilijkt. Juist de door de onderzoekers gekozen definitie blijkt in het vervolg van hun onderzoek de interpretatie van de resultaten te bemoeilijken.

De onderzoekers richtten zich op 'literair' vertalers in het 'litteraire' veld in Vlaanderen en Nederland, maar verzuimen de begrippen 'literatuur' en 'literair' afdoende te operationaliseren. Nergens wordt duidelijk of ze 'literatuur' – en daarmee 'literair' – opvatten in de enge betekenis van 'schone letteren' of in de ruime van 'het geheel der schriftelijke overleveringen van een volk of een tijd', zoals wij hebben gedaan. Door vertalers te benaderen via het Vlaamse en Nederlandse Fonds voor de Letteren en de VvL, van oudsher de belangenbehartiger van vertalers actief op het gebied van de belletristiek, en door de inventarisatie van het aantal actieve vertalers te beperken tot bovengenoemde vier Brinkmanonderwerpen, lijken de onderzoekers zich te hebben willen beperken tot 'literair vertalers' in enge zin van 'vertalers van belletristiek'. Het feit echter dat ze ook uitgevers van uitdrukkelijk niet-literaire signatuur voor contactgegevens van vertalers hebben benaderd, lijkt op het tegendeel te duiden. Anderzijds beperken ze zich in het tweede luik van *Van twee kanten bekeken*, waarin uitgevers aan het woord komen om hún kant te belichten, tot uitgevers die hoofdzakelijk belletristiek en kwalitatief hoogwaardige non-fictie uitgeven. Het gevolg van de gebrekkige operationalisering is dat niet duidelijk is op welk type boekvertaler – vertalers van belletristiek, romantische fictie, kwalitatief hoogwaardige non-fictie, fantasy, spannende boeken, chicklit, *young adult*, populair-wetenschappelijk werk, strips... – de cijfers betrekking hebben en dat de onderzoekers in hun verslag hun toevlucht moeten nemen tot vage begripsomschrijvingen als 'literatuur' en 'literair', 'échte literatuur' en 'écht literair', 'literair' als onderscheiden van "literair" tussen aanhalingstekens (overigens zonder aan te geven welke van de twee met belletristiek gelijk te schakelen is), 'niet-literair' en 'mineure litteraire genres' [Humbeek et al 2006: 24-8].

De onderzoekers sluiten de op de cijfers van de *Informatie-uitwisseling* gebaseerde samenvatting van *Literair vertalen: van twee kanten bekeken* af met de vaststelling dat er op de Nederlandstalige literaire markt naar verhouding minder Vlaamse dan Nederlandse vertalers van literatuur actief zijn en dat Vlamingen naarmate hun carrière vordert geen marktaandeel veroveren op hun Nederlandse

collega's. Dat wijten de Vlaamse vertalers vooral aan het feit dat Nederlandse uitgevers opdrachten bij voorkeur bij Nederlandse vertalers uitzetten. Uit de gesprekken die Francine Smink met Nederlandse en Vlaamse uitgevers voerde, spreekt de waardering die zij hebben voor hun vertalers; een waardering die bij ervaren vertalers overigens niet wordt vertaald in een hogere financiële beloning. Drie uitgevers zeiden een keurmerk voor vertalers op grond van ervaring en gevolgde opleidingen en mentoraten 'interessant' te vinden. Hoewel ze persoonlijke contacten met vertalers prefereren, gaven de geïnterviewde uitgevers aan wel iets te zien in een database van vertalers, met daarin hun beschikbaarheid en 'portefeuille'.

'Literair vertalers [...] verruimen onze blik op de wereld en stellen onze wereld open voor anderen. Literair vertalen is geen kwestie van een tekst overzetten van de ene taal in de andere. Een vertaler is een culturele bemiddelaar. Behalve talent is daarvoor veel oefening en kennis nodig,' schrijven de onderzoekers in het Woord vooraf. Uit het onderzoek blijkt echter dat die oefening en kennis niet altijd de beloning vindt die het literair vertalers mogelijk maakt zich zonder financiële zorgen aan hun werk te wijden. De slechte beloning en de tijdsdruk zouden de kwaliteit van het vertaalwerk nadelig kunnen beïnvloeden.

3.2 Comparative income of literary translators (2008)

'The most depressing study about translation I've ever heard about,' schreef Chad Post op zijn weblog Three Percent over het vergelijkende onderzoek naar de inkomenspositie van literair vertalers in Europa dat de CEATL in 2008 publiceerde. Inderdaad zijn de conclusies moeilijk anders dan onthutsend te noemen. In geen enkel Europees land kunnen literair vertalers op een fatsoenlijke manier rondkomen van hun beroep – met alle gevolgen van dien voor de vertalers zelf en de kwaliteit van hun werk.

De auteurs (Holger Fock, Alena Lhotová en Martin de Haan) hebben zich bij het onderzoek noodgedwongen beperkt tot de 23 landen en regio's waarvan de vertalersverenigingen op dat moment lid waren van de CEATL (Vlaanderen ontbreekt om die reden), maar ook met dat beperkte aantal landen bleek het geen sinecure de inkomenspositie van literair vertalers te vergelijken. Niet alleen de contracten en de honorering lopen ver uiteen, maar ook zaken als leenrecht, subsidies, belastingen, sociale lasten en kosten van levensonderhoud. Al die factoren, waarover de aangesloten vertalersverenigingen informatie hebben verstrekt aan de hand van een

gedetailleerde vragenlijst, zijn meegewogen in het onderzoek, dat we hier samenvatten in tien constatering en drie hoofdconclusies.

Eerste constatering: de definitie van het begrip 'literair vertaler' is niet eenduidig

In Nederland hebben het modelcontract en het werkbeurzensysteem zoals gezegd een scherpe hiërarchische scheiding tussen 'literair' en 'niet-literair' boekvertalers gecreëerd, maar in de meeste landen (bijvoorbeeld Duitsland en Frankrijk) wordt met de term 'literair vertaler' elke vertaler van auteursrechtelijk beschermde werken aangeduid, inclusief ontspanningslectuur en alle mogelijke non-fictiegenres. Alleen al als literatuursociologisch gegeven is dat verschil erg interessant, want het hangt natuurlijk nauw samen met de manier waarop de markt functioneert. Voor het onderzoek betekende het praktisch gezien dat er eigenlijk appels met peren zijn vergeleken (of liever gezegd appels met goudrenetten). Dat is niet zo heel erg, want de grote tendensen op Europees niveau waren toch wel duidelijk. Niettemin was het een beetje gênant dat er in Nederland, het land met verreweg de grootste subsidiepot voor vertalers, nauwelijks iets bekend was over de situatie van de 'niet-literair' boekvertalers.

Tweede constatering: in meer dan de helft van de vergeleken landen en regio's bestaan weinig of geen professionele literair vertalers

Daarvoor zijn twee in het oog springende redenen. In een aantal landen (Engeland, Ierland, Franstalig België, Zwitserland) zijn de tarieven in principe hoog genoeg om als fulltime vertaler (krap) van te kunnen leven, maar is er domweg te weinig werk omdat er te weinig vertalingen worden gepubliceerd; in een aantal andere landen (met name in Zuid- en Oost-Europa) zijn de tarieven zo laag dat er niet van te leven valt, vertalen is daar dus wat het overal in Europa eeuwenlang is geweest: een aardige hobby voor mensen met een andere inkomstenbron.

Derde constatering: het aandeel vertalingen op de totale boekproductie loopt per land ver uiteen

Een paar veelzeggende cijfers: in Engeland zijn 3% van alle boeken vertalingen, in Duitsland 7%, in Frankrijk 14%, in Nederland 36%, in Denemarken 60%. Voor fictie liggen de percentages over het algemeen hoger: Duitsland 22%, Frankrijk 41%, Nederland 67%, Tsjechië en Slowakije zelfs 80%. In absolute cijfers verschijnen er jaarlijks meer vertalingen in Nederland (4.400) dan in Engeland (3.750), meer in Tsjechië (6.000) dan in Frankrijk (5.760) en meer in Italië (13.100) dan in Duitsland (6.800), met Spanje als Europees kampioen (21.000). In het algemeen geldt hier de sociologische wet dat er in een taal

verhoudingsgewijs minder vertalingen verschijnen naarmate die taal een sterkere machtspositie in het wereldtalenstelsel heeft, en vice versa: in kleinere landen, die noodgedwongen internationaler georiënteerd zijn, verschijnen meer vertalingen dan in grotere. Eenzelfde evenredigheidsrelatie valt overigens te constateren bij het aandeel van de talen waaruit wordt vertaald [Heilbron: 209]. Er wordt in Europa nauwelijks vertaald van kleine taal naar kleine taal.

Vierde constatering: niet alleen de vertaaltarieven lopen sterk uiteen, maar ook de manier van berekenen

In Nederland en Vlaanderen worden vertalers betaald op grond van het aantal woorden van de brontekst. Daarmee zijn wij in Europa een grote uitzondering. Vrijwel overal elders wordt het basishonorarium berekend op grond van het aantal aanslagen in de doelttekst. Nederland blijkt dan een bescheiden middenmoter: omgerekend komt ons woordtarief op zo'n € 20 per 1.800 aanslagen uit, wat vergeleken met het gemiddelde in Frankrijk (€ 31), Noorwegen (€ 31), Zweden (€ 27,50) en Duitsland (€ 22) aan de lage kant is, het laagste tarief van de rijkere landen (die bovendien bijna allemaal de ruime definitie van het begrip 'literaire vertaling' hanteren, dus inclusief de veel slechter betaalde genres). Maar het kan uiteraard nog veel erger, getuige de cijfers voor Spanje (€ 13,50), Italië (€ 11,35), Litouwen (€ 5,65) en Tsjechië (€ 5,50).

Vijfde constatering: op contractgebied geldt de wet van de jungle

Contractvrijheid is een fundamenteel democratisch principe, maar het grote probleem is dat uitgevers een veel sterkere onderhandelingspositie hebben dan individuele vertalers: in verreweg de meeste landen worden de contracten domweg door de uitgever aan de vertaler gedictieerd, zelfs als er in theorie een modelcontract bestaat. En elk land kent natuurlijk zijn eigen (vooral slechte) tradities: in Litouwen wordt de vertaler pas betaald als het boek verschenen is (dus niet betaald als het boek helemaal niet verschijnt) en in Italië moet de vertaler voor een lachwekkend lage lumpsum al zijn rechten overdragen. De belangrijkste reden van dit alles is waarschijnlijk het grote gebrek aan inzicht, zowel bij uitgevers als bij vertalers, in de auteursrechtelijke positie van de boekvertaler als maker van een oorspronkelijk werk – wat hij volgens de Berner Conventie is – en dus als rechthebbende. De UNESCO-aanbeveling (Nairobi, 1976) ter versterking van de wettelijke en sociaaleconomische positie van de vertaler is ook in het rijke West-Europa nog verre van volledig geïmplementeerd.

Zesde constatering: royalty's zijn non-existent of verwaarloosbaar

Dit hangt nauw samen met het vorige punt: als de literair vertaler niet wordt gezien als maker van een oorspronkelijk werk, maar als een tekstbedrijfje dat tegen betaling diensten verricht, liggen royalty's uiteraard niet voor de hand (omdat die nu juist de creatieve relatie tussen maker en werk uitdrukken). In de praktijk zijn er maar een paar landen waar vertalers royalty's krijgen, meestal pas wanneer het boek een echte bestseller is, en dan nog vrij lage percentages (tussen 0,2% en 2%): Duitsland, Engeland, Frankrijk, Nederland, Oostenrijk, Spanje en Zwitserland. Overigens zijn in sommige (bijvoorbeeld Scandinavische) landen de oplagen vaak zo klein dat het idee van aandeel in de opbrengst nauwelijks speelt – misschien wel ten onrechte, want ook daar willen de uitgevers tenslotte winst maken, en ook symbolisch gezien hebben boekvertalers belang bij een royaltyregeling die hun status van auteurs bevestigt.

Zevende constatering: collectief beheerde rechten voegen weinig toe aan het inkomen van boekvertalers

Voor EU-lidstaten is het hebben van een leenrechtstelsel verplicht, maar de invulling van die verplichting wordt volledig aan de lidstaten overgelaten, met als gevolg dat auteurs afhankelijk zijn van de goede wil van hun eigen regering. Gemiddeld voegen de collectief beheerde rechten vooralsnog niet veel toe aan het inkomen van literair vertalers, met één belangrijke uitzondering: in de Scandinavische landen is sprake van een 'extended collective licence' waaruit werkbeurzen en pensioenen voor vertalers worden betaald. In Frankrijk krijgen schrijvers en literair vertalers de helft van premie voor de verplichte aanvullende pensioenregeling gesubsidieerd vanuit de leengelden.

Achtste constatering: in maar weinig landen bestaan subsidieregelingen voor vertalers

Wel bestaan er veel nationale fondsen die 'vertaalsubsidies' verstrekken aan buitenlandse uitgevers, waar vertalers alleen indirect van profiteren omdat er daardoor meer werk is. Veel beleidsmakers, zowel bij de Europese Commissie als in de lidstaten, begrijpen het verschil tussen vertaalsubsidies (bedoeld om het aanbod te beïnvloeden) en vertalerssubsidies (bedoeld om vertaalkwaliteit te bevorderen) niet. In feite bestaan er behalve in Nederland en Vlaanderen alleen in de Scandinavische landen echt structurele werkbeursregelingen. Het (toen nog) Fonds voor de Letteren is met zijn vertalersbudget van bijna twee miljoen euro per jaar verreweg de grootste werkbeurzenverstrekker van Europa, en met kennelijk succes, want de gemiddelde output van gesubsidieerde Nederlandse vertalers is aanzienlijk lager dan die van vertalers in andere

landen (in Spanje vertaalt een literair vertaler in dezelfde tijd ongeveer twee keer zoveel). Overigens komt een gesubsidieerde Nederlandse vertaler gemiddeld nog altijd maar op een belastbaar inkomen van in 2005-2006 van € 19.000. De voornaamste subsidiebron voor het vertaalde boek is de vertaler zelf (of diens partner in loondienst).

Negende constatering: ook de belasting- en socialezekerheidsstelsels lopen ver uiteen

De grote verschillen op het gebied van zaken als btw, inkomstenbelasting, ziektekostenpremie en pensioenopbouw maakt een vergelijking van boekvertalersinkomens erg moeilijk. Zo hoeven zelfstandigen in landen met een uitgebreid stelsel van sociale zekerheid uiteraard minder privéverzekeringen af te sluiten. Het ware vertaalparadijs lijkt Ierland te zijn, waar literair vertalers als kunstenaars vrijgesteld zijn van inkomstenbelasting, btw en pensioenpremies, maar wel recht hebben op een staatspensioen van zo'n € 10.000 per jaar. Ook het vertaaltarief is er hoog, gemiddeld anderhalf keer zo hoog als in Nederland, alleen worden er helaas nauwelijks vertaalde boeken uitgegeven.

Tiende constatering: het inkomen van boekvertalers blijft in bijna alle landen ver achter bij dat van een gemiddelde fabrieksarbeider

Waarbij bovendien opgemerkt moet worden dat een literair vertaler geen cao heeft en in veel gevallen zestig of meer uur per week moet werken om het hieronder in de tabel vermelde inkomen te halen. Percentueel afgezet tegen het gemiddelde bruto-inkomen van werknemers in de industriële en dienstensector bedraagt het bruto-inkomen van boekvertalers voor de belangrijkste West- en Zuid-Europese landen gemiddeld als volgt: Frankrijk 83%, Spanje 77%, Zweden 70%, Noorwegen 62%, Nederland 61%, Finland 44%, Duitsland 44%, Griekenland 44%, Italië 40%.

De onderzoekers hebben ook naar het netto-inkomen gekeken. Omdat het prijspeil en de levensstandaard in de verschillende landen uiteindelijk bepalen wat dat inkomen echt waard is, is het afgezet tegen het bruto binnenlands product per hoofd van de bevolking in koopkrachtstandaard (bbp/kks, waarbij kks een fictieve euro is die overal dezelfde waarde heeft). Dat levert geen absolute cijfers op, maar wel een betrouwbare relatieve indicatie. Het getal in de vierde kolom geeft de verhouding aan tussen het gemiddelde netto-inkomen van een fulltime-boekvertaler en het bbp/kks: hoe hoger het getal, hoe beter de relatieve inkomenspositie van de literair vertaler ten opzichte van de landelijke situatie.

Netto-inkomen boekvertalers per land (Europa) naar rato van het bbp*

Land	Netto-inkomen	bbp/kks	Verhouding
Ierland	€ 28.275	€ 32.100	0.90
Engeland	€ 23.360	€ 27.300	0.88
Frankrijk	€ 16.940	€ 25.500	0.66
Zweden	€ 15.955	€ 26.900	0.59
Kroatië	€ 5.920	€ 10.420	0.57
Zwitserland	€ 17.705	€ 30.010	0.57
België (Franstalig)	€ 15.285	€ 27.600	0.55
Noorwegen	€ 20.260	€ 36.600	0.53
Denemarken	€ 15.070	€ 29.100	0.52
Nederland	€ 14.370	€ 28.900	0.50
Duitsland	€ 12.530	€ 25.700	0.49
Litouwen	€ 5.780	€ 12.200	0.47
Portugal	€ 7.600	€ 16.700	0.46
Oostenrijk	€ 12.880	€ 28.900	0.45
Baskenland	€ 10.155	€ 23.100	0.44
Slovenië	€ 8.160	€ 18.700	0.44
Spanje	€ 9.495	€ 23.100	0.41
Finland	€ 10.295	€ 26.200	0.39
Italië	€ 9.060	€ 24.100	0.38
Slowakije	€ 4.755	€ 12.900	0.37
Catalonië	€ 8.290	€ 23.100	0.36
Griekenland	€ 5.580	€ 19.200	0.29
Tsjechië	€ 3.200	€ 17.100	0.19

*) bron: <http://www.hofhaan.nl/2009/martin-de-haan/de-inkomenspositie-van-literair-vertalers-in-europa-stand-van-zaken/>

In Ierland, Engeland, Zwitserland en Franstalig België bestaan door het lage percentage vertalingen nauwelijks professionele boekvertalers. Van de landen waar die wel bestaan is Frankrijk de duidelijke koploper, gevolgd door Zweden, Kroatië, Noorwegen en Denemarken. Nederland komt op de zesde plaats, vóór Duitsland. Onder aan de lijst bungelen de landen en regio's waar het vrijwel onmogelijk is om als professioneel vertaler rond te komen. Overigens zijn de verschillen in levensstandaard natuurlijk ook bijzonder groot: een Nederlandse vertaler mag dan volgens deze tabel verhoudingsgewijs minder verdienen dan een Kroatische, zijn absolute koopkracht is nog altijd veel groter.

Eerste conclusie: door de slechte inkomenspositie van de Europese boekvertalers staat de vertaalkwaliteit zwaar onder druk

Of zoals de CEATL schreef in het persbericht waarmee de publicatie van het onderzoek wereldkundig werd gemaakt: 'Nergens in Europa kunnen boekvertalers normaal rondkomen van hun beroep onder de omstandigheden die "de markt" hun oplegt [...]. In een werelddeel dat zich graag als ontwikkeld, pluriform en meertalig presenteert, is dit niet alleen een ernstig sociaal probleem, maar ook een ernstig artistiek en cultureel probleem. Wat zijn de gevolgen voor de kwaliteit als vertalers hun werk moeten afraffelen om brood op de plank te krijgen?' Het antwoord moge duidelijk zijn: die gevolgen zijn zeer kwalijk. Ook schrijvers en beeldend kunstenaars verdienen vaak heel weinig met hun werk, maar er is één groot verschil: zij werken meestal niet in opdracht en niet met extreem krappe deadlines. Opdracht: maak binnen een onmogelijke termijn en tegen een vergoeding waar je niet of nauwelijks van kunt leven een prachtige vertaling die de oorspronkelijke tekst in alle opzichten recht doet.

Tweede conclusie: het nationale en Europese vertaalbeleid zou zich niet alleen op het aanbod, maar ook op de makers moeten richten

Het bevorderen van diversiteit in het aanbod heeft weinig zin als vertalers hun werk moeten afraffelen: het beeld dat we via vertalingen voorgeschoteld krijgen van elkaars literatuur en cultuur is dan hoogstwaarschijnlijk bijzonder onscherp en vervormd. Overigens moet ook het auteurschap van de boekvertaler veel serieuzer worden genomen dan nu vaak gebeurt, want het feit dat vertalers iets veranderen aan wat ze doorgeven, iets creëren wat er voorheen niet was, is geen betreurenswaardig bijverschijnsel, maar de kern van het hele proces van culturele uitwisseling. Het leren kennen van andermans cultuur blijft nooit beperkt tot pure informatieoverdracht, maar neemt altijd de vorm aan van een transformatie.

Elke overheid die serieuze cultuurpolitiek wil bedrijven, zal zich dus behalve op het wat ook op het hoe moeten richten, met alles wat daarvoor nodig is: betere opleiding, versterking van de culturele en financiële positie van de vertaler, steun aan vertalershuizen enzovoort.

Derde conclusie: Nederland mag dan in veel opzichten – modelcontract, werkbeurzenstelsel, leenrecht – een lichtend voorbeeld in Europa zijn, we kunnen nog altijd leren van andere landen

Of liever gezegd, onze sterke punten brengen ook zwakke punten met zich mee. Het voornaamste daarvan is ongetwijfeld het onderscheid tussen 'literaire' en 'niet-literaire' vertalingen, dat bepalend is voor zowel de werkingssfeer van het Modelcontract als voor het werkbeurzenstelsel, die in feite twee zijden van dezelfde gouden medaille vormen. Dat onderscheid is historisch gezien goed verklaarbaar: de (in engere zin) literaire beroepsvereniging VvL, mede-opsteller van het modelcontract, heeft ook een grote rol gespeeld in de vroege ontwikkeling van het Fonds voor de Letteren, en het is dan ook niet verbazingwekkend dat het werkbeurzenstelsel helemaal is toegesneden op belletristiek. Subsidies houden het vertaaltarief kunstmatig laag (het minimumtarief, waarmee we in Europa aan de lage kant zitten, is in de praktijk ook meteen maximumtarief), niet alleen voor vertalers van belletristiek maar ook voor hun niet-gesubsidieerde collega's, die toch al veel zwakker staan omdat ze geen vanzelfsprekend recht op het Modelcontract kunnen doen gelden. Met name bij vertalingen van kwalitatief hoogwaardige non-fictie, die qua moeilijkheidsgraad en tijdsinvestering vaak niet onderdoen voor moeilijke literaire teksten, is dat een probleem.

Naschrift 2014

In 2008, toen het verslag van het CEATL-onderzoek naar de inkomenspositie van boekvertalers in Europa verscheen, luidde de conclusie dat een gedegen onderzoek naar de situatie in het hele veld zeer welkom zou zijn, want over de werkomstandigheden van 'niet-literaire' boekvertalers was op dat moment nauwelijks informatie beschikbaar. In de onderzoeken van Humbeeck en Smink, het ELV en de VAV die we hier ook bespreken, komen de 'niet-literaire' boekvertalers ook niet of nauwelijks aan bod. Alleen het eerdergenoemde onderzoek *Marktpositie boekvertalers*, dat de Werkgroep Algemeen Boekvertalers i.o. (WAB) van de VvL in 2009 in het kader van de gewenste toetreding van 'niet-literaire' boekvertalers tot de beroepsvereniging uitvoerde, geeft enig inzicht in de marktpositie van boekvertalers meer in het algemeen.

Met het huidige onderzoek naar de inkomenspositie van boekvertalers in Nederland en Vlaanderen 2008-2010 proberen we die informatieachterstand in te halen.

3.3 *Overigens schitterend vertaald (2008)

Na het Nederlandse 'Letterenmanifest' uit 2006 ('De uitkijkpost van de literatuur. Een manifest uit de wereld van boek en letteren') en het 'Tien punten programma' van het Vlaams BoekenOverleg uit 2007, die beide het hele letterenveld bestreken, achtten vijf partners uit het boekenvak – het Nederlands Productie- en Vertalingenfonds, het Fonds voor de Letteren, het Vlaams Fonds voor de Letteren, het Expertisecentrum Literair Vertalen en de Nederlandse Taalunie – de tijd rijp voor een pleidooi dat zich specifiek op het literair vertalen zou richten. Dit 'Vertaalpleidooi', geschreven door Martin de Haan en Rokus Hofstede, verscheen in 2008.

Het Vertaalpleidooi is een combinatie van onderzoek en aanbevelingen, met een nadruk op die laatste. In een verkennend hoofdstuk wordt het literair vertalen (in brede zin) geplaatst in een context van toenemende globalisering en van steeds meer Engels. 'De opkomst van het Engels is een opkomst van tweetaligheid,' constateren de auteurs met Abram de Swaan: 'de levende cultuur, en dus ook de literatuur, blijft grotendeels een aangelegenheid van inheemse talen.' Vertalen is belangrijk omdat ideeën en kunstvormen geen grenzen kennen en nationale culturen gedijen bij uitwisseling. Vertalers zijn dan de 'culturele bemiddelaars' die de twee culturen met elkaar in contact brengen, niet door simpelweg teksten van de ene taal naar de andere over te hevelen, maar door ze te interpreteren, dat wil zeggen een nieuwe betekenis en een nieuw leven te geven.

In het tweede hoofdstuk wordt de vertaalcultuur in het Nederlandse taalgebied nader onder de loep genomen. Uit cijfers van de Stichting Speurwerk en de Nederlandse KB blijkt dat zowel het absolute aantal vertalingen in het Nederlands als het aandeel vertalingen op de totale Nederlandstalige boekproductie sinds 1946 explosief is gestegen. Wij hebben een bloeiende vertaalcultuur. Wel blijkt het Engels als brontaal steeds dominant: 40 procent van alle vertalingen in 1946, 75,5 procent van alle vertalingen in 2005 (ruim een kwart van alle gepubliceerde boeken). De auteurs constateren hierbij twee grote problemen: een gebrek aan diversiteit in het aanbod en dus van kennis van de ons omringende (Europese) culturen, en een dalende kwaliteit van

vertalingen uit het Engels bij gebrek aan goede vertalers. En de beroepsgroep vergrijst, zoals gebruikersonderzoeken van het Fonds voor de Letteren laten zien: de groep van 50 jaar en ouder is in omvang gegroeid (van 45 naar 52%), de groep van 41 tot 50 jaar is kleiner geworden (van 41 naar 34%), terwijl de groep van 20 tot 40 jaar constant is gebleven (14%). Deze vergrijzing valt grotendeels te verklaren door het lage aanzien en de slechte honorering. Vandaar het belang van 'meer en betere opleidingsfaciliteiten, betere begeleiding van jonge vertalers [...] en maatregelen om het beroep financieel aantrekkelijker te maken en een hoger maatschappelijk aanzien te geven.' Ook benadrukken de auteurs het belang van subsidies voor vertalers en van verbreding van het bestaande subsidiesysteem naar hoogwaardige non-fictie. Een aparte paragraaf wordt gewijd aan het verschil tussen Nederland en Vlaanderen: Vlaamse vertalers dringen moeilijker door tot de Nederlandse markt en vertalen daardoor vooral in deeltijd, met name genres waarin het minder op het modieuze Randstadidroom aankomt.

Het derde hoofdstuk geeft een situatieschets van het vertalen uit het Nederlands, dat sinds het 'Schwerpunkt Niederlande' op de Frankfurter Buchmesse van 1993 een hoge vlucht heeft genomen. De positie van de vertalers in het buitenland wisselt enorm, maar 'in zijn algemeenheid kan worden gesteld dat de vicieuze cirkel van de onzichtbaarheid (lage waardering > lage honorering > lage kwaliteit > lage waardering) overal het beeld bepaalt, met een mate van waardering, honorering en kwaliteit die per land verschilt.' Het NLPVF (inmiddels opgegaan in het Nederlands Letterenfonds) en het Vlaams Fonds voor de Letteren geven subsidies aan buitenlandse uitgeverij die Nederlandse of Vlaamse boeken willen laten vertalen, maar de meeste landen kennen geen subsidiemogelijkheden voor vertalers. Wel bestaan er in verschillende Europese landen vertalershuizen, deels verenigd in het RECIT, waar vertalers werken aan hun vertalingen, research doen in bibliotheken, ervaringen en kennis uitwisselen met collega's uit andere landen, en ondertussen ondergedompeld zijn in de taal en cultuur waaruit ze vertalen.

In het vierde hoofdstuk worden uitgebreid de (toenmalige) opleidingsmogelijkheden voor literair vertalers beschreven. In het Nederlandse en Vlaamse systeem van hoger onderwijs bestond geen volledige literaire vertaalopleiding, het opleiden van nieuwe vertalers gebeurde vooral door het Expertisecentrum Literair Vertalen en de destijds net opgezette VertalersVakschool, die allebei geen volwaardig alternatief voor een masteropleiding kunnen bieden. Vandaar ook dat er een zware nadruk op onderwijs en

opleiding ligt in de aanbevelingen die het vijfde hoofdstuk doet. In de samenvattende termen van het Vertaalpleidooi zelf:

Er moet een nieuwe literaire vertaalopleiding komen, binnen de muren van de universiteit. Literair vertalen is een creatief beroep dat een academisch denk- en kennisniveau vergt.

Er moeten meer begeleidings-, bijscholings- en verdiepingsmogelijkheden voor beginnende én ervaren vertalers worden gecreëerd, in de vorm van workshops, mentoraten en masterclasses, zodat er een 'doorgaande leerlijn' ontstaat.

De economische en culturele positie van de professionele literair vertaler moet worden versterkt. De pluriformiteit van het literaire aanbod moet worden vergroot, door de letterenfonds meer ruimte te geven om vertalingen van 'moeilijke' boeken en belangrijke non-fictie te ondersteunen.

Europa zou het literair vertalen als een bij uitstek Europese discipline moeten omarmen, onder meer door structurele subsidies aan alle Europese vertalershuizen te verstrekken.

Naschrift 2014

De eerste twee punten zijn inmiddels verwezenlijkt, het vierde in lichte mate: het werkbeurzenstelsel laat inmiddels op bescheiden schaal ook non-fictie toe. Wat het derde punt betreft: aan zichtbaarheid van vertalers wordt inmiddels veel gedaan, maar de economische positie blijft vooralsnog ongewijzigd. Het laatste punt, ten slotte, hangt af van de Europese Unie, die weliswaar een groot haalbaarheidsonderzoek heeft laten uitvoeren naar een mobiliteitsprogramma voor literair vertalers (*Onderzoek naar de haalbaarheid van acties ter ondersteuning van de mobiliteit van literair vertalers*) maar met de positieve aanbevelingen daarvan nog niets heeft gedaan.

3.4 Omkijken en vooruitzien (2011)

In 2001 richtte de Nederlandse Taalunie het Vlaams-Nederlandse Steunpunt Literair Vertalen op om met deskundigheidsbevordering in de vorm van cursussen, mentoraten en informatieoverdracht 'een impuls te geven aan de kwaliteit van het literair vertalen in en uit het Nederlands,' aldus de website. Ter gelegenheid van het tienjarig bestaan keek het inmiddels tot Expertisecentrum bevorderde steunpunt om naar de behaalde resultaten en vooruit naar opleidingsnoden van literair vertalers in het Nederlands taalgebied.

De resultaten van dit onderzoek komen net als die van het onderzoek *Literair vertalen: van twee kanten bekeken* (zie 3.1) ruimschoots aan bod tijdens de uitwerking van onze eigen onderzoeksgegevens (zie

4), dus we beperken ons op hier tot een korte beschrijving van de onderzoeksopzet en een samenvatting van de tien aanbevelingen die het ELV aan het onderzoek verbond.

Voor het onderzoek, dat eind 2010 plaatsvond, benaderde het Expertisecentrum 435 personen die in de tien jaar van zijn bestaan een cursus of mentoraat hadden gevolgd. Een kleine helft van hen (200) vulde de online-enquête in, zowel vertalers uit als in het Nederlands. Met de vragen wilde het ELV vooral achterhalen of de cursussen en mentoraten die het aanbiedt een bijdrage hadden geleverd aan de carrière van de deelnemende vertalers. De resultaten zouden de basis vormen voor toekomstig beleid. Naast algemene vragen over leeftijd en talenparen, gevolgde ELV-activiteiten en gepubliceerde vertalingen, bevatte de enquête vragen over gepercipieerd vertaalniveau, het werk als literair vertaler, mogelijkheden en onmogelijkheden bij acquisitie, de rol van het ELV in deskundigheidsbevordering en andere scholingsmodaliteiten.

Uit de onderzoeksresultaten en een uitgebreide interne evaluatie die niet is gepubliceerd, distilleerden de onderzoekers van het ELV tien aanbevelingen:

1 Doorgaande leerlijn

Ook in de toekomst is er behoefte aan het ELV en de centrale rol die het Expertisecentrum in samenspraak met Europese partners speelt in de professionalisering van vertalers en de ontwikkeling van een samenhangend leertraject. De transnationale Master Literair Vertalen, een samenwerkingsproject van Universiteit Utrecht en KU Leuven dat in september 2013 van start is gegaan, kan als voorbeeld dienen.

2 Strategie per taal en talenpaar

Vakspecifieke organisaties in binnen- en buitenland, opleidingsinstituten, ervaren vertalers en uitgevers moeten in overleg de behoeften per vertaalrichting – onder andere begeleiding van nieuwe instroom, nadere professionalisering van actieve vertalers – inventariseren en daarop beleid baseren. Het ELV zou informatie over talen, taalgebieden en vertaalrichtingen beschikbaar willen stellen.

3 Investeer in toptalent en verjonging

Uit alle onderzoeken blijkt dat de vertalerspopulatie vergrijsd, of eigenlijk al grotendeels is vergrijsd. Dat is mede het gevolg van het feit dat het voor literair vertalers lastig is om aan de slag te gaan en te blijven. Het ELV wil zich er dan ook op toeleggen getalenteerde jonge literair vertalers op weg te helpen die gemotiveerd zijn om als ‘vertaalondernemer’ werk van literair vertalen te maken.

4 Bezuinig niet op kwaliteit

Om te voorkomen dat de doorgaande leerlijn in gevaar komt door bezuinigingen die ook het boekenvak zullen treffen, houdt het ELV de budgetten voor cursussen en reis- en verblijfkosten tegen het licht. Uitgangspunt is dat het ELV-aanbod kostendekkend is zonder dat de doelgroep door financiële obstakels van deelname aan cursussen en mentoraten wordt weerhouden.

5 Digitale middelen

Het ELV wil digitale middelen als online-lezingen inzetten om meer vertalers met meer opleidingsinitiatieven te bedienen.

6 Maatwerk

Het ELV-opleidingsaanbod is op maat gesneden en zal in de toekomst nog beter worden toegesneden op de behoeften en wensen van de individuele vertaler. Dat blijkt onder andere uit de mentoraten, ontwikkelingsbeurzen, de experimenten met coaching van ervaren vertalers en speciale studiedagen voor Vlaamse vertalers.

7 Aandacht voor het beroep van literair vertaler

Het ELV wil met zijn activiteiten graag het beeld dat bij het publiek van literair vertalers bestaat verbeteren. Het Expertisecentrum kan met gespecialiseerde opleidingen, permanente educatie en trainingen in het gebruik van netwerken proberen voor zowel beginnende als ervaren literair vertalers obstakels weg te nemen, waarbij vertalers ook nadrukkelijk op hun eigen verantwoordelijkheid van ondernemer gewezen moet worden.

8 Versterk de band met de uitgever

Om uitgevers te faciliteren bij het vinden van de juiste vertaler wil het ELV goed opgeleide en op hun taak voorbereide vertalers zichtbaar maken. Een cursus of mentoraat van het ELV zou als een soort kwaliteitsgarantie moeten werken. Het ELV wil hiermee kennelijk tegemoetkomen aan de door enkele uitgevers tegenover Francine Smink in *Literair vertalen: van twee kanten bekeken* geuite vraag naar een keurmerk (zie 3.1). Om vraag en aanbod op elkaar aan te laten sluiten, streeft het ELV naar intensieve contacten met binnen- en buitenlandse uitgevers, redacteurs en uitgeversorganisaties.

9 Investeer in communicatie

Om ervoor te zorgen dat alle spelers in het literaire veld het ELV weten te vinden – van vertalers, vooral zij die nog onder de ELV-radar bleven, tot uitgevers en beroepsorganisaties – gebruikt het ELV zoveel mogelijk communicatiekanalen.

10 Bevorder samenwerking buiten het taalgebied: Nederlands als spiltaal

De transnationale Master Literair Vertalen zal de vraag naar opleidingstrajecten in de tegenovergestelde vertaalrichting verscherpen. Om aan die vraag tegemoet te komen is op Europees niveau overleg nodig met niet alleen onderwijsinstellingen die literair vertalen in hun curriculum voor Nederlands aanbieden, maar ook organisaties als het ELV.

3.5 Inkomensonderzoek bij literair vertalers in Vlaanderen (2011)

De Vlaamse Auteursvereniging (VAV) deed in de tweede helft van 2011 onderzoek naar de inkomenspositie van literair vertalers in Vlaanderen. Ze raadpleegde het eigen ledenbestand en verzamelde verder nog namen bij het Vlaamse Fonds voor de Letteren en het Expertisecentrum Literair Vertalen (ELV). Van de 88 benaderde vertalers stuurden 31 een ingevulde enquête terug. Om de kille cijfers in een breder kader te kunnen plaatsen, namen de onderzoekers bovendien 10 interviews af. Het onderzoeksverslag *Inkomensonderzoek bij literaire vertalers in Vlaanderen* verscheen in december 2011.

Wat is een literair vertaler?

De VAV hanteerde bij haar onderzoek een tweedeling, waarbij alle fictie – inclusief thrillers, chicklit, romantische boeken, etc. – als 'literair' werd aangemerkt. Dezelfde criteria hanteert de vereniging ook bij haar toelatingsbeleid, omdat ze het met haar beperkte middelen verstandiger acht zich te specialiseren in dat literaire segment.

De gemiddelde Vlaamse literair vertaler

De gemiddelde literair vertaler in Vlaanderen, volgens de definitie van de VAV, is net als zijn Nederlandse collega een hoogopgeleide 50-plusser met ongeveer vijftien jaar ervaring. Ruim de helft studeerde een taal, een derde vertaalkunde. Ongeveer de helft van de respondenten volgde aanvullend onderwijs. Mannen zijn in het VAV-onderzoek licht oververtegenwoordigd, wat niet overeenkomt met de onderzoeksresultaten in de bundel *Literair vertalen: van twee kanten bekeken* van Kris Humbeek en Francine Smink (zie 3.1). Daaruit bleek dat zowel in Nederland als Vlaanderen zes op de tien literair vertalers vrouwen zijn.

Terwijl de meeste Nederlandse vertalers Engels als brontaal opgeven, vertalen de meeste Vlaamse literair vertalers uit het Frans. Voor Vlamingen waren Duits en Italiaans belangrijker brontalen, voor Nederlands Spaans en Portugees.

Opvallend is dat meer dan de helft van de Vlaamse literair vertalers poëzie vertaalt, een vijfde zelfs in hoofdzaak. Ook vertalen ze meer klassiekers dan hun Nederlandse collega's. Vermoedelijk omdat het modieuze randstadidroom dat hun noordelijke collega's wel machtig zijn daarin een minder grote rol speelt. Als reden geven de vertalers bovendien zelf op dat uitgevers voor dergelijk vertaalwerk minder krappe deadlines hanteren, wat in het voordeel kan werken van de Vlamingen, die niet zelden in deeltijd vertalen.

Een klein derde van de Vlaamse literair vertalers werkt vrijwel uitsluitend voor Vlaamse uitgevers, een groot derde alleen voor Nederlandse. De geïnterviewde vertalers denken dat Nederlandse uitgevers eerst landgenoten benaderen voor een opdracht en pas in tweede instantie hun heil bij Vlaamse vertalers zoeken. Nederlandse opleiders en Nederlandse co-vertalers zouden de argwaan van Nederlandse uitgevers en de angst voor vlamismen kunnen wegnemen, al wijst de VAV er in haar afsluitende aanbevelingen ook op dat het wat, hoe en waarom van de dominantie van het Nederlands-Nederlands aan de kaak moet worden blijven gesteld.

Alle begin is moeilijk

Dat geldt ook voor Vlaamse literair vertalers. Het kost veel moeite een eerste opdracht in de wacht te slepen, ook in minder gangbare brontalen. Voor bijna de helft van de Vlamingen is zo'n eerste opdracht inderdaad een boek, voor een bijna even grote groep echter een vertaling in een literair tijdschrift. De geïnterviewde vertalers wijzen er wel op dat mondige vertalers een streepje voorhebben op hun meer ingetogen collega's. Netwerken is belangrijk, want namedropping sorteert meer effect dan een goed gevuld cv.

Een handjevol fulltimers

Slechts een vijfde van de literair vertalers in Vlaanderen oefent naast vertaalwerk geen ander beroep uit. Karel Verhoeven schreef op 26 januari 2007 in *De Standaard deluxe* onder de kop *Literaire calimero's* dat er in Vlaanderen hooguit een dozijn literair vertalers voltijds aan het werk is, maar alle voor het VAV-onderzoek geïnterviewde vertalers vinden dat een te hoge schatting en denken dat de fulltime literair vertalers in Vlaanderen op de vingers van één hand te tellen zijn. Ruim de helft doet iets anders in hoofdberoep. De deelnemers aan het VAV-onderzoek werken gemiddeld 44 uur per week, waarvan ongeveer de helft als literair vertaler. Voor de deeltijdvertalers betekent dat andere beroep financiële zekerheid. Dat er minder tijd over blijft voor vertalen, ervaren ze als een gemis. Een gevolg is bovendien dat ze minder ervaring opbouwen.

De vertalers in hoofdberoep werken gemiddeld 46 uur per week. Fulltimevertalers geven aan dat ze afhankelijk van de moeilijkheidsgraad van brontekst en -taal gemiddeld niet meer dan drie boeken, of 200.000 woorden per jaar aankunnen, meer zou ten koste gaan van de kwaliteit. Voor poëzievertalers gelden andere cijfers.

Bijna tweederde van de deelnemers vult het inkomen aan met literaire nevenactiviteiten. Ze geven workshops en lezingen, maken recensies en leesrapporten of doen redactiewerk. Het honorarium voor veel nevenactiviteiten, zoals redactie en leesrapporten, staat niet in verhouding tot de geïnvesteerde werkuren. Vertalers doen het alleen om aan het werk te blijven, contacten te onderhouden en hun cv aan te vullen.

Smalle beurs

De overgrote meerderheid van literair vertalers in Vlaanderen kan niet rondkomen van hun literaire activiteiten, maar zou dat wel graag willen. Slechts een vijfde geeft aan wel de eindjes aan elkaar te kunnen knopen, maar van die groep ontvangt ruim 80 procent subsidie of een werkbeurs.

Het Modelcontract voor de uitgave van een vertaling van een literair werk kent een 'redelijk en gangbaar tarief', maar dat contract wordt alleen gehanteerd door de bij de LUG aangesloten uitgevers. Overleg tussen VAV en VUV, de Vlaamse Uitgeversvereniging, zou binnen afzienbare tijd tot een sectorovereenkomst voor vertalingen moeten leiden, maar vooralsnog kunnen vertalers die voor Vlaamse uitgevers werken dus niet het Modelcontract als basis in de onderhandelingen leggen. Overigens zijn alle respondenten het erover eens dat het 'redelijk en gangbaar tarief' bleek afsteekt bij de tarieven van technisch en zakelijk vertaalwerk, hoewel die de laatste jaren ook sterk onder druk staan.

Poëzie vertalen is bij de gangbare woordprijs in dat literaire segment 'liefdewerk'.

Gemiddeld ontvingen de Vlaamse literair vertalers die deelnamen aan de enquête inclusief royalty's ruim € 4.500 netto per jaar. Respondenten die vertalen als hoofdberoep uitoefenen, hielden er inclusief royalty's gemiddeld € 7.000 netto aan over. Reprobel int 'reprografierechten' en leenrecht. Ruim de helft van de deelnemers geeft echter aan geen vergoeding voor reprografie- en leenrecht te hebben ontvangen, mogelijk omdat ze niet op de hoogte zijn van die rechten. Wie wel wat op zijn rekening kreeg bijgeschreven, moest genoeg nemen met gemiddeld € 431, vertalers in hoofdberoep ongeveer dertig euro meer.

Ongeveer de helft van de respondenten ontving subsidie, gemiddeld bedroeg die € 6.141 per jaar. Vertalers in hoofdberoep kregen ruim zeshonderd euro meer, waarmee subsidie voor die groep dus een verdubbeling van het jaarinkomen betekent. Een aantal deelnemers plaatst vraagtekens bij de huidige beoordelingsprocedure en pleit ervoor bij de beoordeling van 'eerdere vertaalprestaties' een langere termijn aan te houden, bijvoorbeeld alle vertalingen in de laatste drie jaar. Een aantal respondenten vraagt zich bovendien af of het subsidieregime niet kan worden uitgebreid naar 'minder literaire genres', bijvoorbeeld (literaire) thrillers.

Zoals we eerder al zagen, heeft ruim de helft van de Vlaamse literair vertalers een baan naast het vertalen, meestal als ambtenaar of docent. Van de deelnemers aan het onderzoek vult 40 procent het literaire werk aan met technische vertalingen als brochures, websites, gidsen, etc. Een kwart van de respondenten is financieel afhankelijk van een partner.

Ervaring wordt niet vertaald in een hogere beloning. Dat heeft te maken met vaste woordprijzen en maximaal haalbare vertaalvolumes, maar ook met de hoogte van subsidies. De VAV is van mening dat de staat van dienst van een vertaler extra aandacht moet krijgen.

Zichtbaarheid, bewustmaking en bewustwording

De CEATL concludeerde in 2008 al op grond van het onderzoek *Comparative income of literary translators* (zie 3.2) dat de positie van literair vertalers in veel Europese landen 'catastrofaal' is. De resultaten van het VAV-onderzoek tonen aan dat Vlaamse literair vertalers er eigenlijk nog slechter aan toe zijn dan hun Nederlandse collega's.

'Het marktinkomen van vertalers blijft [...] ver achter bij hun opleidingsniveau, hun creatieve inspanning en de geleverde tijdsinvestering,' lezen we in het vertaalpleidooi **Overigens schitterend vertaald* (zie 3.3). Dat geldt voor alle Europese landen, leert het CEATL-onderzoek, maar zeker ook voor Vlaanderen en Nederland, waar de tarieven in vergelijking met de rijkste Europese landen tot de laagste behoren, al kent het Nederlandse taalgebied een uitgebouwd, maar lang niet voor alle boekvertalers toegankelijk subsidiesysteem. Het is voor beginnend vertalers moeilijk om opdrachten in de wacht te slepen, de beloning blijft ver achter bij wat redelijk is, dus het hoeft geen verbazing te wekken dat de beroepsgroep vergrijst. De VAV hamert in de aanbevelingen waarmee ze haar rapport afsluit daarom op zichtbaarheid, bewustwording en bewustmaking.

Zichtbaarheid en bewustwording van vertalers, bewustmaking van opdrachtgevers.

Vertalers moeten leren inzien dat ze de handen ineen moeten slaan. 'Een verenigd front heeft een sterkere onderhandelingspositie,' schrijft de VAV, die aan die bewustwording van vertalers haar steentje bijdraagt door vertalers te informeren over hun rechten, over 'redelijke en gangbare' tarieven, maar ook over opleidingsmogelijkheden. Ze probeert opdrachtgevers ervan te doordringen dat literair vertalen een vak is dat specifieke eisen stelt aan de vaardigheden van vertalers en dat die vaardigheden passend moeten worden beloond. Ze streeft daarom naar de totstandkoming van de sectorovereenkomst voor vertalingen en schenkt bijzondere aandacht aan de symbolische waardering en zichtbaarheid van vertalers en hun werk, zoals naamsvermelding op websites van uitgevers, maar ook in recensies. Wat niet wegneemt dat vertalers op dat punt zelf ook een verantwoordelijkheid hebben.

4. Enquête 2011

De vragenlijst telde vier delen met in totaal 34 vragen. In het eerste deel stelden we een aantal algemene vragen. Het tweede deel was gewijd aan het auteursrecht en bevatte vragen over exploitatie- en persoonlijkheidsrechten, naamsvermelding en digitale rechten. In deel drie kwamen vragen over honorarium, royalty's, leenrechten, beurzen en andere vormen van inkomsten aan de orde. In het vierde en laatste deel over sociale zekerheid legden we de deelnemers een paar vragen voor over pensioen, verzekeringen en premies. Afsluitend konden de respondenten op- en aanmerkingen kwijt.

Omdat het ook voor ervaren vertalers soms lastige vragen waren, hadden we waar nodig koppelingen opgenomen naar websites met meer informatie over het betreffende onderwerp.

Een aantal vragen was verplicht. De enquête liep een kleine twee maanden. Deelname was anoniem, de verbinding met de server met de vragenlijst was beveiligd. Juist omdat het lastige materie was, hadden we de deelnemers de gelegenheid geboden om bij wijze van voorbereiding de enquête van te voren in de vorm van een pdf door te nemen.

We willen de 139 deelnemers graag nogmaals bedanken voor hun bereidwilligheid mee te werken aan dit veeleisende onderzoek.

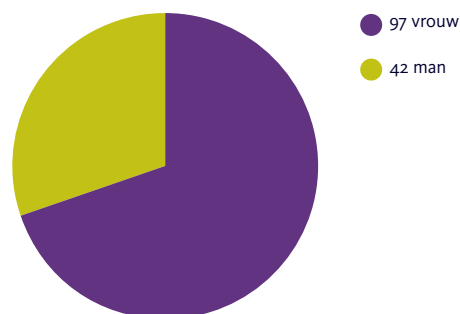
4.1 Algemeen

In het eerste deel van de enquête wilden we een globaal beeld van de deelnemer krijgen met vragen over geslacht, leeftijd, vestigingsland, lidmaatschap van belangenorganisaties, brontalen, gemiddelde woordproductie per jaar, arbeidsuren besteed aan literaire vertaalactiviteiten en vertaalde genres.

4.1.1 Geslacht

Ruim tweederde van de respondenten is vrouw (70%). Dat is 4 procent minder dan in het onderzoek *Omkijken en vooruitzien* dat het Expertisecentrum van de Taalunie in 2011 ter gelegenheid van het tienjarig bestaan liet uitvoeren onder (beginnend) literair vertalers, en 10 procent meer dan in het onderzoek *Literair vertalen: van twee kanten bekeken – Vertalers en uitgevers aan het woord* van Kris Humbeeck en Francine Smink uit 2008.

Geslacht

Tweederde van de ondervraagde boekvertalers is vrouw, behalve in het strikt literaire segment, waar verhoudingsgewijs meer mannen werkzaam zijn.

Bij de Vlaamse deelnemers en de modelcontractanten is het percentage vrouwen iets lager dan het gemiddelde: van de Vlamingen is 60 procent vrouw, van de modelcontractanten 53 procent. Maar de Vlamingen houden zich verhoudingsgewijs vaker bezig met literaire fictie en kwalitatief hoogwaardige non-fictie, genres waarin mannen actiever zijn: 62 procent van de Vlamingen noemde die genres tegen 50 procent van de Nederlanders.

Bij de combicontractanten en anderscontractanten is het andersom, bij hen is ruim driekwart vrouw: bij de combicontractanten 76 procent, bij de anderscontractanten ruim 85 procent. Bij het *Inkomensonderzoek* van de VAV waren de seksen evenwichtig verdeeld: 48 procent vrouwen om 52 procent mannen, met die aantekening dat onder vertalers van 55 jaar en ouder het aandeel mannen groter was.

SEO Economisch Onderzoek stelde in een inventarisatie van de meningen van makers en uitvoerend kunstenaars over beheer, mogelijkheden en onmogelijkheden van auteursrecht in een digitale omgeving vast dat 62 procent van de beroepsgroep 'Vertaler' uit vrouwen bestond. Die beroepsgroep, die in het SEO-onderzoek hoofdzakelijk bestond uit vertalers van fictie, non-fictie en poëzie, telde van alle betrokken beroepsgroepen het hoogste percentage vrouwen. Onder de door het SEO onderzochte beroepsgroepen bevonden zich naast vertalers onder andere componisten, auteurs, tekstschrijvers, acteurs, dansers, fotografen, beeldend kunstenaars, tekenaars, vormgevers, regisseurs, choreografen, journalisten, videokunstenaars en uitvoerend musici. Ruim tweederde van de gehele onderzoekspopulatie bestond uit mannen [Weda, Jarst, 2011: 4, 122].

4.1.2 Leeftijd

Van alle respondenten is 70 procent 45 jaar of ouder. 35 procent is tussen de 54 en 65, 34 procent tussen 44 en 55 en ruim 6 procent ten slotte 65 jaar of ouder. Die topzware piramide vinden we ook, hoewel minder geprononceerd, in de onderzoeken van ELV en Humbeek. Van de cursisten van het ELV was 68 procent 40 jaar of ouder. Humbeek vond een opvallend verschil tussen Vlaamse en Nederlandse literair vertalers. De eersten waren met een gemiddelde leeftijd van 41 zeven jaar jonger dan de

laatsen. Opmerkelijk genoeg vond de VAV anders dan Humbeek – die zich voor zijn in opdracht van de Taalunie geschreven samenvatting baseert op cijfers uit 2006 uit de enquête *Informatie-uitwisseling in het literaire veld in Vlaanderen en Nederland* – bij onderzoek onder literair vertalers in Vlaanderen vijf jaar later daarentegen een zwaartepunt van 35 procent in de leeftijdscategorie 55-64.

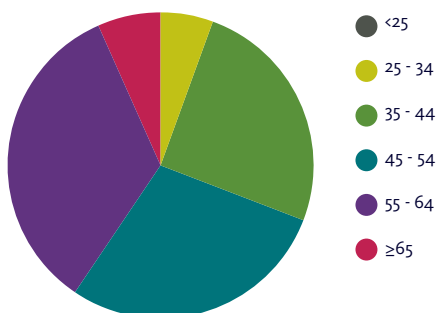
Hierbij moeten we wel aantekenen dat uit de tekst van Humbeek niet duidelijk wordt welke vertalers tot de onderzoekspopulatie moeten worden gerekend. De schrijvers gebruiken weliswaar consequent de term 'literair vertalers' en 'literatuur', maar richten zich in hun inleiding nadrukkelijk op alle fictievertalingen, 'niet alleen literaire werken, ook "spannende" en "romantische" verhalen, zoals de Bouquetreeksboeken' [Humbeek, Smink: 9]. Dat het adjectief 'literair' soms in enge, soms in brede zin wordt gebruikt, zou de geconstateerde discrepanties kunnen verklaren, omdat de demografische samenstelling van de groep 'literair vertalers' (van schone letteren) afwijkt van die van 'boekvertalers' in ruime zin. Die laatste groep telt verhoudingsgewijs meer vrouwen en is gemiddeld jonger.

Driekwart van de Nederlandse respondenten is 45 jaar of ouder; de meesten, een kleine 35 procent, zijn tussen de 54 en 65. Slechts 4 procent is rond de 30. De leeftijdsverdeling van de Vlamingen vertoont hetzelfde opvallende fenomeen als bij Humbeek: 60 procent van de Vlaamse vertalers is jonger dan 45, 20 procent is rond de 30 en ruim een kwart 55 of ouder. Vrouwen en mannen geven ongeveer dezelfde leeftijdsverdeling te zien, met dien verstande dat de mannen beter vertegenwoordigd zijn in de lagere leeftijdscohorten. Bijna 40 procent is jonger dan 45, tegen ruim een kwart bij de vrouwen. Meer dan 80 procent van de modelcontractanten is 45 of ouder, van de anderscontractanten is ruim 40 procent jonger dan 45. De combicontractanten nemen niet geheel onverwacht een middenpositie in: 36 procent is jonger dan 45, 64 procent is ouder.

De leeftijds piramide van de beroepsgroep is topzwaar. 70 procent van de ondervraagde boekvertalers is 45 of ouder, bij modelcontractanten is dat zelfs 80 procent. Vlaamse boekvertalers zijn aanzienlijk jonger dan hun Nederlandse collega's.

In het eerder genoemde SEO-onderzoek is de beroepsgroep 'Vertaler' met 56 jaar gemiddeld het oudst [Weda, Jarst, 2011: 11].

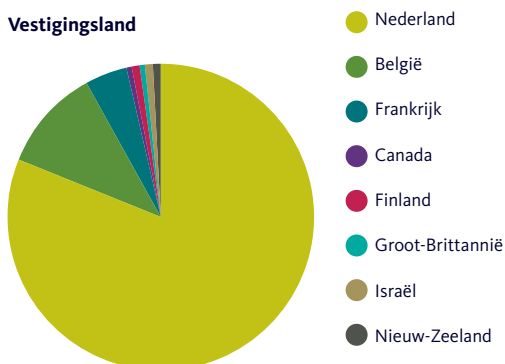
Leeftijd

4.1.3 Vestigingsland

113 respondenten (81,3%) wonen in Nederland, 15 (10,8%) in Vlaanderen, 11 op een andere plek: 6 (4,3%) in Frankrijk, en in Finland, Canada, Groot-Brittannië, Nieuw-Zeeland en Israël elk 1. Onder de emigranten bevinden zich verhoudingsgewijs veel modelcontractanten en mannen.

Vestigingsland

4.1.4 Tijdsbesteding

De helft van de respondenten (52%) vertaalt voltijds boeken; dat wil zeggen: meer dan 85 procent van hun tijd. Een kleine 70 procent besteedt minimaal tweederde van zijn of haar werktijd aan letterkundige vertaalactiviteiten – waarbij we, nogmaals, 'letterkunde' en 'literatuur' expliciet in de ruime betekenis van 'werken van dichters en prozaschrijvers' opvatten. We gebruiken 'letterkundig' hier slechts om de activiteit te onderscheiden van 'technische' of 'zakelijke' vertaalactiviteiten. 15 procent houdt zich slechts incidenteel ('minder dan een kwart van het totaal aantal werkuren per jaar') bezig met het vertalen van boeken.

Het ELV geeft geen cijfers over tijdsbesteding. Bij Humbeek noemde 80 procent van de deelnemers aan de enquête zich literair vertaler, van wie driekwart literair vertalen als hoofdberoep uitoefende en daar 80 procent van zijn werktijd mee vulde. Het resterende kwart noemde zich technisch vertaler in hoofdberoep en besteedde niet meer dan 20 procent van zijn werktijd aan literair vertalen. Maar we wijzen er nogmaals op dat niet duidelijk is of Humbeek 'literair' hier in enge of brede zin heeft gebruikt. Volgens de VAV besteden de Vlaamse literair vertalers gemiddeld de helft van hun werktijd aan literair vertalen. De Vlamingen die literair vertalen als hun hoofdberoep beschouwen, vertalen gemiddeld tweederde van hun totale werktijd literatuur, Vlaamse vertalers met een ander hoofdberoep gemiddeld een kwart.

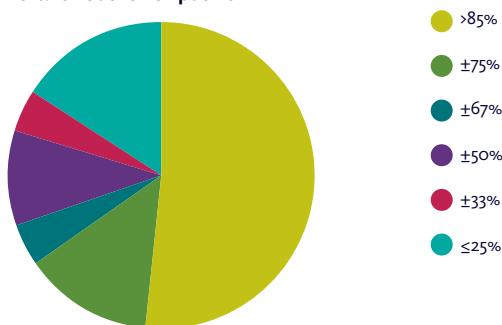
Van de 'modelcontractanten' in ons onderzoek heeft 55 procent een dagtaak aan het vertalen van literatuur. Bijna driekwart vult minimaal tweederde van zijn of haar werktijd met literair vertalen. 11 procent vertaalt incidenteel literatuur. Van de anderscontractanten heeft slechts 37 procent een dagtaak aan het vertalen van boeken. Een kleine 50 procent vult er minimaal tweederde van zijn totale werktijd mee. Een derde van hen vertaalt slechts incidenteel boeken. 60 procent van de combi-contractanten werkt als fulltimeboekvertaler, driekwart vult er minimaal tweederde van alle werktijd mee.

Van de Nederlanders vertaalt 56 procent voltijds en ruim 70 procent minimaal tweederde van de tijd boeken. Ruim een tiende van hen vertaalt slechts incidenteel boeken. Bij de Vlamingen is het andersom. Van hen heeft niet meer dan 13 procent een dagtaak aan het vertalen van boeken, de rest vult minder dan de helft van zijn of haar totale werktijd met die activiteit. De helft van de Vlamingen (46,7%) vertaalt slechts incidenteel boeken.

De helft van de respondenten werkt fulltime als boekvertaler. Het literaire segment telt het grootste aantal fulltimers. Onder de fulltimers bevinden zich verhoudingsgewijs veel Nederlanders en weinig Vlamingen.

Onder de vertalers die minimaal driekwart van hun tijd boeken vertalen zitten verhoudingsgewijs veel vrouwen. Twee keer zoveel mannen als vrouwen vertalen slechts incidenteel boeken.

Percentage totale arbeidstijd besteed aan vertalen boeken en poëzie

4.1.5 Talenparen

Alle respondenten op één na vertalen in het Nederlands. Twee respondenten, een Nederlander en een Vlaming, gaven op naast een vreemde taal ook het Nederlands als brontaal te hebben, maar uit de overige antwoorden die ze gaven, maken we op dat het daarbij gaat om technische vertalingen. Engels is veruit de populairste brontaal, op grote afstand gevolgd door Frans, Italiaans en Zweeds. Opvallend is dat ruim een kwart van de respondenten (28%) twee of drie brontalen opgeeft. Engels/Frans is dan de populairste combi, gevolgd door Duits/Engels, Duits/Engels/Frans en Engels/Italiaans. Engels maakt vrijwel altijd deel uit van de brontaalcombinatie, een enkeling kan het af zonder Engels en combineert Frans met Duits, Chinees of Spaans, of Deens met Noors. 7 procent van de respondenten geeft 3 brontalen aan. De door respondenten genoemde brontalen zijn (in volgorde van frequentie waarmee ze worden genoemd, vervolgens alfabetisch) Engels (106), Frans (29), Duits (18), Italiaans (8), Zweeds (4), Chinees, Deens, Noors, Spaans (3), Fins, Georgisch, Hongaars, Japans, Nederlands, Pools, Portugees en Russisch (1).

Het ELV-onderzoek noemt ook Engels als de voornaamste primaire én secundaire brontaal. 28 procent van de ELV-cursisten noemde Engels als primaire brontaal, en van de cursisten met een andere primaire brontaal dan Engels noemde 29 procent die taal als secundaire brontaal. Frans, Italiaans, Duits, Spaans en Noors waren de runners-up, in die volgorde.

Humbeek noteert met betrekking tot brontalen een duidelijk verschil tussen Vlaamse en Nederlandse literair vertalers en wijst op de verschillen in taalonderwijs tussen Vlaanderen en Nederland als mogelijke oorzaak. Vlamingen werken meer uit Frans, Italiaans en Duits, Nederlanders meer uit Engels,

Portugees en Spaans. Meer 'exotische' talen als Chinees, Hebreeuws, IJslands, Irakees, Tsjechisch en Zuid-Afrikaans werden alleen door Nederlanders als primaire brontaal genoemd.

De VAV schrijft dat vooral Frans, Engels en Duits populair zijn bij Vlaamse vertalers. Een kwart van de respondenten van het VAV-onderzoek noemde maar één brontaal, de rest vertaalde uit gemiddeld 2,7 brontalen. Sommige door de VAV geïnterviewde vertalers zeiden dat brontalen aan modes onderhevig zijn: Spaans in de jaren tachtig na het succes van Latijns-Amerikaanse schrijvers als Vargas Llosa en García Márquez, Zweeds en IJslands sinds de jaren negentig door thrillers, Frans in de jaren negentig, en Italiaans sinds enkele jaren na bestsellers van Veronesi en Giordano.

Driekwart van de Nederlandse respondenten in ons onderzoek (74,1%) geeft aan uit één enkele brontaal te werken. Die ene enkele brontaal is in driekwart van de gevallen (77%) Engels. Frans is op grote afstand tweede met een kleine 9 procent. Een kwart geeft twee of drie brontalen op. Ook in die groep neem Engels een dominante positie in. De meeste vertalers die meerdere brontalen doen, combineren Frans of Duits met Engels. Zes van de vijftien Vlamingen (40%) werken vanuit één enkele brontaal. Slechts één Vlaming geeft Engels op als enige brontaal. De meesten combineren twee of drie van de talen Engels, Frans, Duits, Spaans en Italiaans. Acht Vlamingen (53,3%) noemen Engels als een van hun brontalen.

Anders dan bij Humbeek noemden verhoudingsgewijs veel Vlamingen (27%) 'kleine' talen – 'klein' in aandeel op de vertaalmarkt: Chinees, Fins, Georgisch, Hongaars, Japans, Pools, Portugees, Russisch en de Scandinavische talen – als brontaal; van de Nederlanders noemde slechts 11 procent die talen – al is slechts een van de zeven 'Scandinaviërs' een Vlaming. De Vlaamse voorliefde voor Frans komt wel uit onze cijfers naar voren: de helft van de Vlamingen (47%) noemt dat als brontaal tegen nog geen vijfde van de Nederlanders (18%).

Ruim de helft van de vrouwelijke respondenten geeft Engels op als enige brontaal, bij de mannen is dat 40 procent. Een klein derde van de vrouwen werkt met twee of drie brontalen, waarbij Engels opnieuw een dominante positie inneemt. Bij de mannen is dat een kwart. De (Nederlandse) vrouwen zijn oververtegenwoordigd bij de Scandinavische talen. Van de modelcontractanten geeft een verhoudingsgewijs klein percentage (37,5) op Engels als enige brontaal te hebben. Hier is Frans een goede tweede. Ruim tweederde (71,4%) werkt slechts uit één brontaal.

1 brontaal (99 respondenten)

Engels	71
Frans	8
Italiaans	3
Zweeds	3
Chinees	2
Spaans	2
Deens	1
Duits	1
Fins	1
Georgisch	1
Grieks	1
Hongaars	1
Japans	1
Nederlands	1
Pools	1
Russisch	1

Van de modelcontractanten die uit twee brontalen werken, noemt tweederde (68,8%) Engels als secundaire taal. Eén modelcontractant geeft drie brontalen op. Van de anderscontractanten daarentegen vertaalt ruim 70 procent alleen uit het Engels. Alle modelcontractanten met twee of drie brontalen noemen Engels als secundaire taal. De combicontractanten nemen ook hier een middenpositie in: ruim de helft vertaalt alleen uit het Engels, de resterende kleine helft noemt Engels als een van de secundaire talen.

2 brontalen (33 respondenten)

Engels Frans	12
Engels Duits	11
Engels Italiaans	4
Deens Noors	2
Duits Frans	1
Engels Portugees	1
Frans Chinees	1
Spaans Frans	1

3 brontalen (7 respondenten)

Engels Frans Duits	5
Engels Frans Italiaans	1
Engels Noors Zweeds	1

Engels is voor boekvertalers veruit de populairste brontaal. Driekwart van de respondenten geeft aan uit één brontaal te werken en in ruim driekwart van de gevallen is dat Engels. Frans volgt op enige afstand als tweede primaire brontaal. Een kwart van de respondenten geeft twee of meer brontalen op, en ook dan neemt Engels een dominante positie in, als primaire én als secundaire taal. Vermoedelijk wijken boekvertalers naar een secundaire, of zelfs tertiaire brontaal uit als opdrachten in hun voorkeursbrontaal uitblijven. Bij de Vlamingen is Engels minder dominant.

4.1.6 Jaarproductie

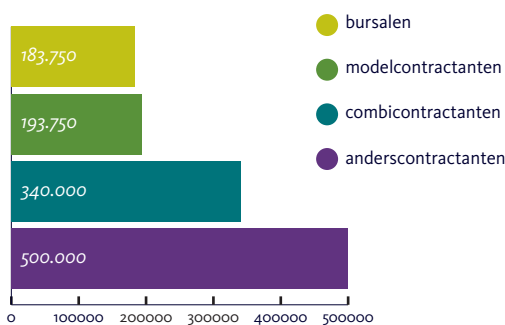
We vroegen de respondenten ook bij benadering aan te geven hoeveel woorden ze per jaar vertaalden (in boekvertalingen), waarbij ze zelf mochten kiezen voor woorden bron- of doeltaal. Gemiddeld vertalen de 139 respondenten die de vragenlijst hebben ingevuld een kwart miljoen woorden per jaar. De mediaan ligt iets lager, op 200.000. Deze cijfers zeggen niet veel als we bedenken dat slechts de helft van de respondenten voltijds en een klein derde hooguit halftijds boeken vertaalt. De fulltimers, ruim de helft van het aantal respondenten, vertalen gemiddeld ruim 335.000 woorden per jaar, maar omdat de verschillen groot zijn, van een miljoen woorden tot een ton woorden per jaar, hechten we meer waarde aan de mediaan: 300.000 woorden per jaar.

Als we ons even beperken tot de fulltimers, zien we dat vertalingen in het strikt literaire segment meer tijd kosten dan die erbuiten. Wie zien namelijk een duidelijk verschil tussen de verschillende 'soorten' boekvertalers: bursalen vertalen (mediaan) 183.750 woorden per jaar en modelcontractanten 193.750, maar bij de combicontractanten ligt de mediaan bijna de helft hoger, op 340.000 woorden, terwijl de anderscontractanten met (mediaan) 500.000 woorden verreweg het hoogste aantal woorden per jaar vertalen.

Als we de boekvertalers die minimaal driekwart van hun werktijd boeken vertalen meetellen (in totaal gaat het dan om tweederde van het totaal aantal respondenten), blijft de mediaan steken bij 272.500 woorden.

Boekvertalers die minder dan een derde van hun tijd boeken vertalen, haalden een gemiddelde van 90.540 woorden per jaar (mediaan 86.000). Ook hier zien we grote uitschieters: van 2.500 tot 200.000 woorden per jaar. We hebben ons hier beperkt tot cijfers brontaal. Bij de vertalers die voor zowel bron- als doeltaalcijfers gaven, lagen de totalen voor de doeltaal over het algemeen 5 tot 10 procent hoger, met enkele opvallende uitzonderingen. Vier respondenten gaven bij doeltaal een lagere waarde op dan bij brontaal: 90 tegenover 100 duizend voor een vertaler Frans, 290 tegenover 330 duizend voor een vertaler Spaans, 100 tegenover 200 duizend voor een vertaler Deens en Engels, en 59 tegenover 198 duizend voor een vertaler Engels. Voor de uitzonderlijk grote verschillen bij die laatste twee respondenten kunnen we in de overige enquêteresultaten geen verklaring vinden.

Woordproductie fulltimers per jaar

ELV en Humbeek geven geen cijfers over jaarproductie. De door de VAV geïnterviewde Vlamingen zeggen dat – afhankelijk van het genre en de moeilijkheidsgraad van brontaal en brontekst – drie boeken, of 200.000 woorden per jaar het maximum is. Meer zou ten koste gaan van de kwaliteit.

Bij de anderscontractanten zien we veel variatie: een enkeling vertaalde in de drie jaar van de onderzoeksperiode tot bijna 40 boeken, een aantal ruim 30, maar anderen niet meer dan 1 of 2. De

De ondervraagde boekvertalers vertalen gemiddeld 250.000 woorden per jaar. In het strikt literaire segment ligt dat gemiddelde lager, erbuiten aanzienlijk hoger. Voor fulltimers ligt de mediaan op 300.000 woorden per jaar.

mediaan is 6. De fulltimers onder hen vertaalden gemiddeld bijna 18 boeken (5,9 per jaar), maar door de uitbijters geeft ook hier de mediaan van 14 (4,7 per jaar) een betrouwbaarder beeld. De twee parttimers onder onze respondenten die in 2008, 2009 en 2010 geen Modelcontract kregen, vertaalden gemiddeld 3 boeken per jaar. Eén incidenteel vertaler haalde een gemiddelde van 4 boeken per jaar, de resterende 8 kwamen uit op een gemiddelde van 0,7 boek per jaar.

4.1.7 Andere beroepsactiviteiten

Als niet meer dan de helft van de respondenten voltijds boeken vertaalt, rijst de vraag of deeltijdvertalers andere beroepsactiviteiten hebben om in hun onderhoud te voorzien, en of ze die activiteiten ontplooiën in verwante marktsectoren.

Het ELV heeft in haar onderzoek geen vragen gesteld naar nevenactiviteiten.

Humbeek beperkt zich tot de vaststelling dat ruim 80 procent van de deelnemers aan hun enquête zich literair vertaler noemt, dat driekwart daarvan in hoofdberoep literatuur vertaalt en daar 80 procent van zijn werktijd in steekt, en dat het resterende kwart diezelfde 80 procent van de tijd technisch vertaalt. Hij wijst er bovendien op dat die laatste categorie vier keer zoveel Vlamingen als Nederlanders telt. Ook onder de deelnemers die een ander hoofdberoep als vertaler opgeven, en die rond de 15 procent van hun tijd aan literair vertalen besteden, bevinden zich meer Vlamingen.

81 procent van de VAV-respondenten oefent nog een ander beroep uit naast literair vertalen, de meesten als docent of ambtenaar, een enkeling in de privésector of bij een non-profitorganisatie. Veel Vlaamse literair vertalers zouden graag meer tijd aan literair vertalen besteden, ook al was het maar om meer ervaring op te doen, maar kunnen niet zonder de financiële zekerheid die het andere beroep biedt. Ruim 60 procent heeft nevenactiviteiten in het literaire segment en geeft lezingen en workshops, redigeert teksten of schrijft recensies. Niet omdat het veel oplevert, maar omdat het goed is voor cv en netwerk.

De respondenten in ons onderzoek die een andere beroepsactiviteit opgeven, hebben die andere werkzaamheden doorgaans in de (ver)taalgerelateerde sector, bijvoorbeeld als (in volgorde van de frequentie waarmee ze worden genoemd) technisch of zalelijk vertaler, docent, schrijver, redacteur e/o persklaarmaker, ondertitelaar, adviseur of tolk. Een enkeling schrijft lesmateriaal, recenseert, werkt als journalist, ontwerpt puzzels en crypto's of heeft een parttimejob in de bibliotheek. Sommige vertalers

Veel boekvertalers oefenen, vermoedelijk gedreven door het lage inkomen, maar mogelijk ook uit idealisme, naast hun letterkundige vertaalwerk nog andere beroepsactiviteiten uit. Dat geldt zelfs voor vertalers die fulltime, of bijna fulltime boeken vertalen. Veelal gaat het daarbij om werkzaamheden in taalgerelateerde sectoren. Vooral Vlamingen oefenen het vak van boekvertaler uit in nevenfunctie.

hebben emplooi gevonden in een geheel andere sector en werken als kok, jurist, IT'er, officemanager, oppas, of gedelegeerd bestuurder. Opvallend is dat een derde van de respondenten die voltijds boeken vertaalt ook nog een andere beroepsactiviteit uitoefent; als we de respondenten meetellen die driekwart van hun tijd boeken vertalen, zelfs bijna de helft. Bij de deelnemers die opgaven hooguit een derde van hun werktijd boeken te vertalen, was dat niet verwonderlijk 100 procent. Ook wij vonden in die laatste categorie veel meer Vlamingen dan Nederlanders – zes keer zoveel maar liefst. 13 van de 15 Vlamingen die onze vragenlijst invulden, hebben een nevenberoep, meestal als docent. 30 procent van hen heeft een nevenberoep in een andere sector (bij de Nederlanders is dat een kleine 6 procent).

Andere beroepsactiviteiten

zakelijk/technisch vertaler	29
docent	28
schrijver	13
redacteur	9
(taal)adviseur	6
tolk	6
persklaarmaker	5
ondertitelaar	5
recensent	2
journalist	2
kok barkeeper	2
ICT'er	2
jurist	2
puzzelontwerper	1
oppas	1

Onder de incidenteel boekvertalers bevinden zich verhoudingsgewijs iets meer mannen (39%), maar dat kan mede worden verklaard uit het relatief grote

aantal Vlamingen onder de incidenteel boekvertalers. Zoals we hierboven (2.2.1 Geslacht) zagen is 40 procent van de Vlamingen man, tegen 30 procent van de Nederlanders.

4.1.8 Jaarinkomen

We hebben de respondenten gevraagd welk percentage van hun jaarinkomen, inclusief leenrechtvergoedingen en beurzen, afkomstig is uit boekvertalingen. Gemiddeld is dat 65 procent (mediaan 75%).

Uit het VAV-onderzoek laat zich niet destilleren hoe groot het aandeel literaire vertalingen in het inkomen van de Vlamingen is. Duidelijk is wel dat viervijfde van de Vlaamse literaire vertalers volgens het VAV-onderzoek uit 2011 niet kan rondkomen van literair werk, het resterende vijfde ternauwernood, maar grotendeels dankzij subsidies. Alle deelnemers aan het VAV-onderzoek hadden een andere bron van inkomsten, uit (ander) werk, pensioen of partner [VAV: 19-25].

Humbeek stelde vast dat Nederlandse vertalers een groter deel van hun werktijd (67%) aan literair vertalen besteedden dan hun Vlaamse collega's (34%) en daaraan ook een groter deel van hun inkomen ontleenden, namelijk 65 respectievelijk 27 procent.

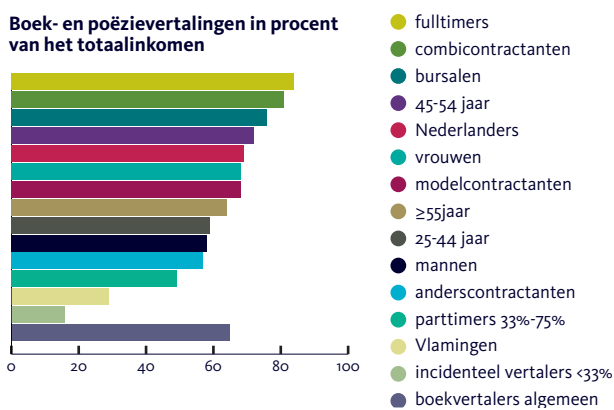
De Nederlandse deelnemers halen gemiddeld 69 procent (mediaan 78%) van hun jaarinkomen uit boekvertalingen, tegen 29 procent van de Vlamingen (mediaan 25%).

Mannen putten gemiddeld iets minder inkomen uit hun activiteit als boekvertaler dan vrouwen (58 tegen 69 procent), maar we hebben al eerder gezien dat mannen vaker een nevenberoep hebben en minder tijd aan het vertalen van boeken besteden.

Boekvertalers in Nederland putten bijna viervijfde van hun jaarinkomen uit boekvertalingen, hun Vlaamse collega's hooguit een kwart. Mannen halen gemiddeld een iets kleiner deel van hun inkomen uit boekvertalingen dan vrouwen, maar hebben dan ook vaker een nevenberoep en besteden minder tijd aan het vertalen van boeken. Combicontractanten vergaren een aanzienlijk groter deel van hun inkomen uit boekvertalingen dan modelcontractanten en anderscontractanten.

Opvallend is dat vooral de combicontractanten een groot deel van hun inkomen vergaren met boekvertalingen: ruim 80 procent, aanzienlijk meer dan de modelcontractanten (68%) en de anderscontractanten (52%).

Het laat zich raden dat de respondenten die minimaal driekwart van hun arbeidstijd boeken en/of poëzie vertalen een groter deel van hun jaarinkomen uit boekvertalingen putten dan parttimers en incidenteel vertalers (respectievelijk 90, 50 en 15%). De 'echte' fulltimers, die 100 procent van hun tijd boeken vertalen, halen gemiddeld 98 procent van hun inkomen uit boek- en poëzievertalingen.

4.1.9 Genres

Omdat we alle boekvertalers, dus niet alleen de vertalers van literatuur in enge zin, verzochten deel te nemen, hebben we ze ook gevraagd aan te geven welk(e) genre(s) ze doorgaans vertalen. Respondenten kregen een meerkeuzemenu met tussen haakjes de overeenkomstige NUR-codes en een link naar een uitgebreide specificatie daarvan op de website van de Stichting Boek.nl: jeugd- en kinderboeken (200-294), literaire fictie (300-309), literaire of 'kwalitatief hoogwaardige' non-fictie (320-325), spannende boeken (330-338), fantasy (334), populaire fictie, waaronder romantiek, chicklit (340-350), strips (360-366), andere non-fictie (400...) en ten slotte een restcategorie 'een ander genre, namelijk'. Vanzelfsprekend konden ze meerdere genres aankruisen.

Het ELV en Humbeek deden geen onderzoek naar genre, de VAV deed dat wel. De Vlaamse literair vertalers vertaalden gemiddeld drie verschillende genres: 84 procent gaf proza op, vergelijkbaar met 'onze' categorie 'literaire fictie'; 58 procent literaire non-fictie en essay, en 55 procent poëzie. Een verhoudingsgewijs groot percentage Vlaamse literair vertalers vertaalt dus poëzie, en ook klassieke werken. In die genres, zo stellen de VAV-onderzoekers,

'[speelt] het randstadidroom een minder grote rol' [VAV: 8-12]. De minder strakke deadlines van dat soort vertaalopdrachten zouden de Vlamingen bovendien in de kaart spelen, omdat ze, zoals we hierboven hebben gezien (2.2.7 Andere beroepsactiviteiten), vaker dan de Nederlanders een nevenberoep hebben.

In ons eigen onderzoek is literaire fictie met 85 vermeldingen (29,1% van het totaal aantal vermeldingen) het meest vertaalde genre, met 64 (21,9%) vermeldingen gevolgd door hoogwaardige non-fictie. Spanning en romantiek/chicklit volgen op de derde en vierde plaats. Eén respondent vertaalt strips. Een aantal respondenten geeft een ander genre op: vier keer reisgidsen (NUR 500), en verder mens en maatschappij (740), spiritualiteit (728), kunsthistorische werken (600), theologie (700), jeugttijdschriften en christelijke romans.

Modelcontractanten vertalen vooral (90 procent van de vermeldingen) literaire fictie en non-fictie en jeugd- en kinderboeken; als ze al van dat gebaande pad afdwalen, is het naar thrillers. De deelnemers die nooit voor Modelcontract werken, vertalen overwegend romantiek en chicklit en andere non-fictie, maar opvallend veel anderscontractanten (een kwart van de vermeldingen) geven op literaire fictie en kwalitatief hoogwaardige non-fictie te vertalen. De combicontractanten vertalen naast literaire fictie, kwalitatief hoogwaardige non-fictie en spannende boeken (in die volgorde) vooral non-fictie vrije tijd/algemeen, populaire fictie, jeugdboeken en fantasy.

Bij zowel fulltimers en parttimers als incidenteel vertalers vinden we een duidelijke voorkeur voor literaire fictie en kwalitatief hoogwaardige non-fictie, maar die is het meest geprononceerd bij de vertalers die tussen een derde en driekwart van hun werktijd boeken vertalen. Thrillers, chicklit, young adult en romantische fictie zijn naast de literaire (non-)fictie vooral het domein van de fulltimers.

Oudere deelnemers vertalen iets vaker literaire fictie en kwalitatief hoogwaardige non-fictie dan jongere: bij vertalers in het leeftijdscohort 25-44 is dat 42 procent, bij die in de leeftijdscohorten 45-54 en 55+ respectievelijk 61 en 55 procent, mogelijk omdat opdrachtgevers bij deze genres strenger selecteren op bewezen kwaliteit en ervaring. Voor populaire fictie geldt het omgekeerde. Dat genre is vooral het domein van de jongere vertaler

De mannen beperken zich in sterke mate tot literaire fictie en kwalitatief hoogwaardige non-fictie (72 procent van de vermeldingen), de vrouwen zijn wat

Meest genoemde genre(s) in procenten van het totaal aantal vermeldingen – voornaamste genre in rood

	Kinder & jeugd	Literaire fictie	Kwal. hoogw. non-fictie	Spanning	Fantasy	Populaire fictie	Strips	Andere non-fictie
algemeen	8	29	22	13	2	11	1	14
Nederlanders	7	28	22	14	3	12	1	13
Vlamingen	14	43	19	5	0	0	0	19
vrouwen	10	26	19	14	3	15	0	14
mannen	1	40	32	12	0	1	1	12
bursalen	8	29	22	13	2	11	1	14
modelcontractanten	8	49	32	8	0	1	0	2
combicontractanten	8	20	20	17	5	12	1	17
anderscontractanten	8	14	12	14	2	26	0	24
fulltime	8	28	20	14	3	13	1	11
parttime 33%-75%	3	35	29	9	0	0	0	24
incidenteel <33%	11	28	22	11	0	11	0	18
25-44 jaar	9	25	17	15	1	15	1	17
45-54 jaar	6	32	29	14	0	12	0	8
≥55 jaar	9	32	22	12	6	10	0	9

genre betreft breder georiënteerd. Bij hen zijn literaire fictie en hoogwaardige non-fictie goed voor slecht 44 procent van de vermeldingen. Vrouwen doen meer jeugd- en kinderboeken, thrillers en populaire fictie, en nemen het hele genre fantasy voor hun rekening.

De Vlamingen beperken zich ook meer dan de Nederlanders tot literaire fictie en hoogwaardige non-fictie.

4.1.10 Organisatiegraad

We hebben de respondenten ook gevraagd of ze aangesloten waren bij een belangenorganisatie, waarbij meerdere antwoorden mogelijk waren. De meest genoemde belangenorganisatie was de VvL, een afdeling van de Vereniging van Schrijvers en Vertalers (VSenV) die op het moment van de enquête uit vijf werkgroepen bestond, waaronder de Werkgroep Vertalers (WGV; sinds mei 2011: Werkgroep Literair Vertalers, WLIV). Aangezien op dat moment de onderhandelingen tussen niet-literair vertalers en de VvL over toetreding van laatstgenoemde groep vertalers in een vergevorderd stadium waren, hebben we respondenten ook de gelegenheid geboden aan te geven lid te willen worden van de beoogde Werkgroep Algemeen Boekvertalers (WAB), mocht oprichting daarvan door de Algemene Ledenvergadering van de VvL op 28 mei 2011 worden goedgekeurd. Volgens de statuten van de VSenV is het mogelijk tegelijkertijd lid te zijn van meerdere werkgroepen. Natuurlijk konden

de respondenten ook aangeven (mede) te zijn aangesloten bij een andere belangen- of vakvereniging. Genoemd werden het Institute for Translation and Interpreting (ITI), de Stichting Vrouwenennetwerk Vertalers en Tolken (SVVT), de FreeLancers Associatie (FLA, een afdeling van de VSenV), Alternatief voor Vakbond (AVV), Vertalersforum en de Société française des Traducteurs (SfT).

Van de 139 respondenten zijn er 91 (65%) lid van een afdeling of werkgroep van de VSenV; 6 geven aan lid te worden zodra de WAB officieel is opgericht, maar zijn nog geen lid, ook niet van een andere organisatie. Daarbij moeten we aantekenen dat het geen verwondering hoeft te wekken dat de groep VSenV-leden verhoudingsgewijs groot is, aangezien we boekvertalers mede via deze organisatie hebben opgeroepen om deel te nemen aan de enquête. Bijna een kwart van de respondenten is niet aangesloten bij een belangenorganisatie. 9 deelnemers zijn (mede) lid van de Vlaamse Auteursvereniging (VAV). 10 respondenten zijn (mede) lid van het Nederlands Genootschap van Tolken en Vertalers (NGTV). 6 zijn lid van Boek&Zaken, 9 van de Federatie Nederlandse Vakbeweging (FNV) en 1 ten slotte van het Christelijk Nationaal Vakverbond (CNV).

Van de 15 Vlamingen die deelnamen aan onze enquête zijn er 8 (53%) zijn aangesloten bij de VAV, 2 van hen gaven aan lid te willen worden van de WAB, 1 is daarnaast al lid van de WGV. 7 (47%) zijn bij geen enkele vakorganisatie aangesloten. Van de Nederlanders zijn er 27 (21%) ongeorganiseerd.

Een kwart van de vrouwen is niet aangesloten bij een vakorganisatie, ruim de helft is lid van de WGV, een klein kwart zou graag lid worden van de WAB. Van de mannen is slechts 14 procent niet georganiseerd. Ruim 41 procent is lid van de VvL.

Van de vertalers die minimaal driekwart van hun arbeidstijd boeken en/of poëzie vertalen is 13 procent niet georganiseerd, 60 procent is lid van de VvL. Van de deelnemers die incidenteel boeken vertalen, is bijna 40 procent niet aangesloten bij een beroepsorganisatie. Een klein kwart is lid van de VvL.

Van de modelcontractanten is 11 procent ongeorganiseerd, een overgrote meerderheid van ruim 60 procent is lid van de WGV, 6 gaven – vermoedelijk uit loyaliteit – aan lid te willen worden van de WAB. Bijna 40 procent van de vertalers die nooit het Modelcontract krijgen, is bij geen enkele vakorganisatie aangesloten. Een kleine 30 procent geeft aan lid te willen worden van de WAB. Twee zijn lid van de WGV, wat op grond van de toenmalige lidmaatschapsvoorwaarden van de VSenV voor die werkgroep – minimaal één vertaling tegen de

De organisatiegraad onder de deelnemers van ons onderzoek is hoog, zelfs aanzienlijk hoger dan bij werknemers in andere sectoren van de economie. Dit is des te opmerkelijker als we bedenken dat zzp'ers in de onderzoeksperiode nog moeilijk aansluiting konden vinden bij de traditionele vakorganisaties. De Vereniging van Schrijvers en Vertalers is de belangrijkste organisatie, en dan vooral de afdeling Vereniging van Letterkundigen, die van oudsher opkomt voor de belangen van schrijvers en vertalers. De organisatiegraad van Vlaamse boekvertalers blijft iets achter bij die van de Nederlandse.

voorwaarden van het Modelcontract; nu tegen 'redelijke voorwaarden [...] bij een professioneel geleide uitgeverij' (website VvL) – eigenlijk niet mogelijk was.

De organisatiegraad van deelnemers aan onze enquête lijkt met 76 procent uitzonderlijk hoog, zeker als we onze cijfers vergelijken met die van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) over de organisatiegraad van werknemers in het tijdvak

Organisatiegraad – de meest genoemde organisatie in rood

	Nee	WGAB (WAB)	WGV (WLV)	NGTV	VAV	Boek & Zaken	CNV/FNV	Anders
algemeen	18	17	41	5	5	3	6	6
Nederlanders	16	17	44	6	1	4	6	7
Vlamingen	47	13	17	0	53	0	0	0
vrouwen	20	17	40	5	5	4	4	5
mannen	14	16	41	5	5	2	9	9
bursalen	18	17	41	5	5	3	5	6
modelcontractanten	11	9	63	4	6	2	5	3
combicontractanten	13	21	76	3	4	1	4	10
anderscontractanten	38	28	5	3	5	8	10	5
fulltime	13	21	48	6	2	2	2	5
parttime 33%-75%	14	10	31	7	10	10	7	10
incidenteel <33%	37	8	24	3	8	0	13	8
25-44 jaar	25	22	27	6	7	0	9	4
45-54 jaar	15	13	50	6	4	6	0	6
≥55 jaar	12	15	48	4	3	4	5	8

1995-2011, waaruit blijkt dat die vrijwel nooit de 40 procent overstijgt, ongeacht jaar of landsdeel, bedrijfstak of sector, leeftijdscohort, geslacht of herkomstgroepering [CBS, 2012]. Maar ook daarbij moeten we aantekenen dat de oproep tot deelname mede via een belangenorganisatie heeft plaatsgevonden.

ELV, Humbeek en VAV geven geen cijfers over de organisatiegraad van de deelnemers aan hun respectieve onderzoeken.

4.1.11 Samenvatting deel 1: Algemeen

De gemiddelde boekvertaler is een Nederlandse vrouw van rond de zestig, lid van de Vereniging van Letterkundigen, die per jaar fulltime een kwart miljoen woorden fictie uit het Engels vertaalt en er vaak nog een baan in een verwante taalsector bij heeft om haar inkomen aan te vullen.

Dat is heel in het kort de beschrijving van de prototypische boekvertaler in het Nederlands taalgebied.

De meeste boekvertalers zijn vrouw, al is die vrouwelijke overheersing onder boekvertalers die zich beperken tot schone letteren aanzienlijk kleiner en onder hen die nooit belletristiek vertalen aanzienlijk groter. Ook onder de Vlaamse boekvertalers bevinden zich verhoudingsgewijs meer mannen, maar de Vlamingen vertalen vaker literaire fictie en kwalitatief hoogwaardige non-fictie, genres waar mannen actiever zijn.

Driekwart van de boekvertalers is ouder dan 45, de meesten zijn tussen de 54 en 65 jaar oud, wat zorgen doet rijzen omtrent de verversing van deze verouderde beroepsgroep. Vertalers die literaire fictie en kwalitatief hoogwaardige non-fictie vertalen zijn verhoudingsgewijs wat ouder, vertalers die de meer populaire genres vertalen jonger. Ook de Vlamingen zijn verhoudingsgewijs jong, wat gezien hun voorkeur voor de 'literaire' genres, waar 55+'ers de dienst uitmaken, opvallend is.

De gemiddelde boekvertaler vertaalt 3 boeken per jaar. De vertaler van belletristiek een boek minder, andere vertalers een boek meer. Bij anders-contractanten zien we veel variatie, maar over het algemeen vertalen ze rond de 6 boeken per jaar. Kijken we alleen naar fulltimers, dan zien we dat modelcontractanten 2,8 boeken per jaar (mediaan 2,7), combicontractanten 4,8 (mediaan 4,3) en anders-contractanten 5,9 (mediaan 4,7) vertalen. Van de combicontractanten krijgt 38 procent voor minimaal de helft van de opdrachten een Modelcontract.

Veel boekvertalers zijn aangesloten bij een beroepsvereniging, in hoofdzaak de Vereniging van Letterkundigen, die van oudsher de belangen van schrijvers en vertalers behartigt. De organisatiegraad lijkt aanzienlijk hoger dan bij werknemers in andere sectoren van de economie, al moeten we daarbij aantekenen dat de VvL een rol heeft gespeeld bij het vinden van respondenten, wat het beeld van die organisatiegraad kan vertekenen. Een vijfde van de Nederlandse respondenten is bij geen enkele belangenorganisatie of vakvereniging aangesloten; bij de Vlaamse is dat bijna de helft.

Boekvertalers vertalen ongeveer een kwart miljoen woorden per jaar. In het strikt literaire segment ligt dat gemiddelde aanzienlijk lager, erbuiten aanzienlijk hoger. Als we alleen naar de echte fulltimers kijken, ligt de mediaan op 300.000 woorden. Fulltimevertalers van literaire fictie en kwalitatief hoogwaardige non-fictie komen niet verder dan 200.000 woorden per jaar, fulltimevertalers van andere genres halen gemiddelden tussen 300.000 en 500.000 woorden per jaar.

Literaire fictie is het meest vertaalde genre, gevolgd door kwalitatief hoogwaardige (of: literaire) non-fictie en spannende boeken. Romantiek/chicklit eindigt net naast het ereschavot.

Engels is de belangrijkste brontaal voor boekvertalers in het Nederlands taalgebied, al neemt die taal bij de Vlamingen een minder dominante plaats in. Frans komt op grote afstand op de tweede plaats, Duits en Italiaans op een respectievelijk derde en vierde plaats. Driekwart van de respondenten vertaalt uit één enkele brontaal, het resterende kwart geeft twee of meer brontalen op. Ook bij de secundaire brontalen voert het Engels de boventoon.

Boekvertalers hebben vaak een nevenberoep. Dat geldt zelfs voor de fulltimers, die we vooral onder de vertalers van belletristiek moeten zoeken. Vlamingen hebben vaker dan Nederlanders een nevenberoep, of oefenen juist het vak van boekvertaler uit in nevenberoep. De meesten oefenen die andere beroepsactiviteiten uit in een (ver)taalgerelateerd marktsegment, bijvoorbeeld als technisch – of: zakelijk – vertaler, redacteur, persklaarmaker, ondertitelaar, tolk of taaldocent.

4.2 Auteursrecht

In het tweede deel van de enquête stelden we de respondenten vragen over de auteursrechtelijke aspecten van hun overeenkomsten met uitgevers rond thema's als naamsvermelding, licentie en overdracht.

4.2.1 Het Modelcontract

In december 1988 kwam in overleg tussen de Vereniging van Letterkundigen en de Literaire Uitgeversgroep, onderdeel van de Groep Algemene Uitgevers (GAU), het *Modelcontract voor de uitgave van een vertaling van een literair werk* tot stand – toen nog *Standaardcontract* geheten. Het Modelcontract '[beoogt] een afspiegeling te zijn van wat bij de exploitatie van een vertaling van een literair werk algemeen als wenselijk en gangbaar wordt ervaren', aldus de in juni 2007 aangepaste Toelichting bij het toenmalige Modelcontract. Het betekent dat de partners in het literaire veld vertalers als auteurs van oorspronkelijke werken beschouwen, in overeenstemming met artikel 2 lid 3 van de Berner Conventie, dat vertalingen als oorspronkelijke werken aanmerkt. Aan de uitgangspunten die ten grondslag hebben gelegen aan de totstandkoming van het Modelcontract – tussen vertaler en uitgever bestaat naast een zakelijke ook een vertrouwensrelatie, de uitgever neemt de materiële verzorging en verhandeling voor zijn rekening en verantwoordt de verkoopresultaten aan de vertaler, die kopij verzorgt, correcties inwerkt en drukproeven controleert – is betrekkelijk weinig veranderd, maar de praktijk waarin vertaler en uitgever samenwerken is dat wel degelijk. Zo moest het 'herenakkoord' tussen VvL en LUG in 2007 ingrijpend worden aangepast toen de Nederlandse Mededingingsautoriteit (NMa) overtredingen had geconstateerd in de afspraken over normtarieven die deel uitmaken van het Modelcontract. De VvL moest haar adviserende taak inruilen voor een informerende, en het minimumtarief moest wijken voor wat na onderzoek volgens GAU en VvL 'in de praktijk redelijke tarieven zijn gebleken, afgeleid uit historische informatie en/of gebaseerd op uit de praktijk herleide gangbare tarieven' – in de dagelijkse vertaalpraktijk sindsdien 'het redelijk en gangbaar tarief' geheten. De opkomst van het e-boek vroeg in 2012 om nieuwe aanpassingen.

Maar het Modelcontract voor vertalingen wordt alleen gehanteerd door Nederlandse uitgevers, niet door Vlaamse, hoewel de VAV met de Groep Algemene Uitgevers van de Vlaamse Uitgeversvereniging (VUV) in juli 2010 een 'sectorovereenkomst voor de uitgave van algemene boeken' sloot en specifieke sectorcontracten voor illustratoren en vertalers in het vooruitzicht stelt. Het Modelcontract blijft bovendien

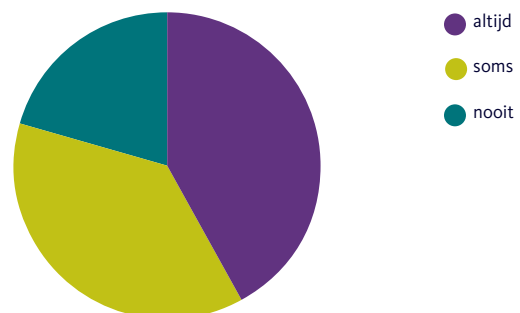
beperkt tot het strikt literaire segment, wat nog wordt onderstreept door het feit dat het Nederlands Letterenfonds (ten tijde van de enquête nog het Fonds voor de Letteren) het Modelcontract als voorwaarde voor het verkrijgen van een beurs stelt. De VvL hanteerde het in de onderzoeksperiode bovendien nog als toelatingscriterium voor nieuwe leden.

Vertalers buiten het strikt literaire circuit kunnen in onderhandeling met hun opdrachtgevers niet terugvallen op het Modelcontract en de bijbehorende adviezen – of, sinds de NMa-perikelen: informatie – over tarieven en royaltystaffels, en moeten hun eigen leveringsvoorwaarden uitonderhandelen, wat er buiten het strikt literaire segment, gekenmerkt door de marktmacht van uitgevers, over het algemeen op neer komt dat ze zich moeten neerleggen bij het aanbod van hun opdrachtgevers, niet zelden uitgevers van dezelfde LUG en GAU die een herenakkoord sloten met de VvL over vertalingen van literaire werken.

We hebben respondenten gevraagd zo nauwkeurig mogelijk op te geven hoeveel contracten ze in de periode van 1 januari 2008 tot en met 31 december 2010 sloten, en daarbij onderscheid te maken tussen Modelcontracten en andersoortige overeenkomsten. Hierbij moet worden aangetekend dat sommige overeenkomsten nooit op papier zijn uitgewerkt en beperkt bleven tot in goed vertrouwen tussen vertaler en uitgever telefonisch of elektronisch afgesproken voorwaarden. Bovendien kan de manier waarop we respondenten hebben benaderd, onder andere via de VvL, het percentage vertalers dat voor het Modelcontract werkt, naar boven toe vertekenen.

Van de 133 respondenten die deze vraag beantwoordden, vertalen er 56 alleen volgens Modelcontract (42,1%), krijgen er 27 dat contract nooit (20,3%) en werken er 50 soms voor het Modelcontract en soms voor andersoortige overeenkomsten (37,6%). Van die laatste groep

Hoe vaak krijg je het Modelcontract?

De eenvoudige conclusie dringt zich op dat er met het vertalen van literaire fictie en kwalitatief hoogwaardige non-fictie gemiddeld bijna twee keer zoveel tijd is gemoeid als met het vertalen van andere genres. Natuurlijk zijn er uitzonderingen op die regel, maar als we ons beperken tot de fulltimers onder de drie hoofdcategorieën – modelcontractanten, combicontractanten en anderscontractanten – blijkt dat modelcontractanten gemiddeld 2,7 boeken per jaar vertalen en combicontractanten met 4,3 boeken 60 procent meer. De variatie onder anderscontractanten is groot, maar hun gemiddelde vertaalproductie ligt met 5,9 ongeveer een boek boven dat van de combicontractanten. Van de combicontractanten krijgt ongeveer 40 procent voor minimaal de helft van het aantal opdrachten een Modelcontract. De soms flink lagere, niet met beurzen aangevulde tarieven buiten het strikt literaire segment kunnen tot gevolg hebben dat vertalers buiten dan segment een hoger werktempo moeten aanhouden om in hun onderhoud te voorzien.

krijgen 19 vertalers (38%) minimaal voor de helft van hun opdrachten het Modelcontract.

Modelcontractanten vertaalden gemiddeld 6,6 boeken in de drie jaar van de onderzoeksperiode. Maar omdat er nogal wat uitschieters tussen zitten – sommigen vertaalden 1 boek, anderen 16 – zegt de mediaan van 5 per drie jaar waarschijnlijk meer (1,7 per jaar). Fulltime-modelcontractanten vertaalden in de periode 2008-2010 gemiddeld 8 boeken (2,7 per jaar), parttimers gemiddeld 4 (1,3 per jaar), en modelcontractanten die minder dan een derde van hun werktijd boeken vertalen 2 (0,7 per jaar). Het rekenkundig gemiddelde van die laatste groep (2,7) wordt opgetrokken door een modelcontractant die incidenteel vertaalde, maar in 3 jaar tijd toch aan 8 boeken kwam.

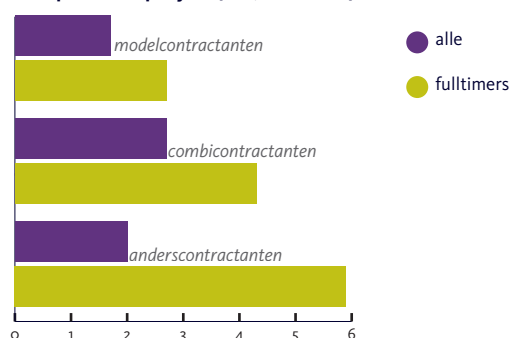
De combicontractanten vertaalden in de onderzoeksperiode gemiddeld 11 boeken (3,7 per jaar). De fulltimers onder hen 13 (4,3 per jaar), de parttimers 9 (3 per jaar), en de incidenteel combicontractanten 4,5 (1,5 per jaar). Van de overeenkomsten waarvoor combicontractanten in de

onderzoeksperiode van drie jaar werkten, was een derde een Modelcontract.

Bij zowel Vlamingen als Nederlanders krijgt exact 40 procent van de vertalers altijd het Modelcontract.

Ouderen vertalen vaker uitsluitend voor het Modelcontract dan jongeren. In het leeftijdscohort 25-44 vertaalt 20 procent alleen voor het Modelcontract, in het leeftijdscohort 45-54 is dat 40 procent en bij de 55+'ers ruim 52 procent. Door de scherpe tweedeling in de uitgeverijwereld tussen uitgevers van belletrie en die van andere genres, ligt het niet voor de hand dat vertalers voor de in slechter betaalde genres gemaakte meters worden 'beloond' met Modelcontracten voor literaire fictie of kwalitatief hoogwaardige non-fictie. Daarvoor zouden ze de overstap moeten maken naar andere uitgevers of imprints, waarbij hun ervaring als vertaler van andere genres niet altijd als een pluspunt wordt beschouwd. Veel vertalers van belletrie zijn als vertaler van belletrie begonnen, niet als vertaler van pulp. Dat zich onder oudere vertalers meer modelcontractanten bevinden, kan er op wijzen dat vertalers toch de overstap maken naar genres waar Modelcontracten worden gehanteerd – literaire fictie en kwalitatief hoogwaardige non-fictie – of dat de opleidingen van waaruit zij rechtstreeks de wereld van de belletrievertaling zijn binnengestapt, zijn gestopt. Om die vraag te beantwoorden is meer onderzoek nodig.

Boekproductie per jaar (alle, fulltimers)

4.2.2 Naamsvermelding

Vertalers worden geacht een getrouwe weergave te geven van de brontekst, zoals het doorgaans wordt geformuleerd in de contracten die in Vertalië gangbaar zijn. Dat neemt niet weg dat het beeld van de vertaler als bruggenbouwer of veerman tussen twee talige oevers de waarheid van het vertaalwerk geweld aandoet. Vertalers vervoeren een tekst niet naar een ander taalgebied, ze lezen en interpreteren die om er vervolgens in hun eigen subjectieve taal opnieuw vorm aan te geven. Vertalingen van eenzelfde brontekst, maar gemaakt door verschillende vertalers, zullen altijd anders zijn. Lezen, interpreteren en vormgeven zijn creatieve prestaties waarmee vertalers een zeer persoonlijk stempel op een tekst drukken, zoals elke vertolking het zeer persoonlijke stempel is dat een musicus op een compositie zet. 'Als oorspronkelijke werken worden beschermd, onverminderd de rechten van de auteur van het oorspronkelijke werk: vertalingen, bewerkingen, muziekarrangementen en andere wijzigingen van een werk van letterkunde of kunst,' luidt niet voor niets artikel 2, lid 3 van de Berner Conventie. De CEATL definieert een literaire vertaling dan ook als 'elke vertaling waarvan de vertaler in juridisch opzicht de auteur is, i.e. elke vertaling die als tekst op zichzelf auteursrechtelijk is beschermd.' Hieruit blijkt bovendien dat de CEATL de kwalificatie 'literair' in de brede zin opvat.

Als auteur of 'maker' beschikt een vertaler dus over auteursrechten, inclusief 'het recht zich te verzetten tegen openbaarmaking van het werk zonder vermelding van zijn naam of andere aanduiding als maker, tenzij het verzet zou zijn in strijd met de redelijkheid' (Auteurswet, artikel 25, lid 1, sub a). Maar niet alleen vanuit juridisch oogpunt is het goed dat de naam van vertalers wordt vermeld. Onbekend maakt onbemind, luidt het spreekwoord. Er is

ontegenzeglijk verband tussen de status van een vak, de arbeidsvreugde van de beoefenaar ervan, diens beloning en de kwaliteit die hij of zij kan leveren. Naamsbekendheid heeft niet alleen een symbolische, maar zeker ook een financiële betekenis. Door als uitvoerend kunstenaars zichtbaar te worden, scheppen vertalers omstandigheden die hun onzichtbare werk faciliteren. 'Vertalers hebben misschien geen gezicht, allemaal willen ze wel graag een naam,' schreef vertaalster Jeanne Holierhoek in *Schreef* [Schreef: 16].

Om die reden streven vrijwel alle beroepsorganisaties van literair vertalers in Europa naar vergroting van de culturele zichtbaarheid van vertalers. De leden van de CEATL, verenigingen van boekvertalers in Europese landen, hebben in onderling overleg een handvest opgesteld met zes 'gouden regels' voor de omgang met boekvertalers en boekvertalingen. Gedragscode 6 van die 'Hexaloog' luidt niet voor niets: 'Als auteur van de vertaling wordt de vertaler overal genoemd waar de oorspronkelijke auteur wordt genoemd'. De VVL heeft een Commissie Naamsvermelding die uitgevers, recensenten, presentatoren en andere personen en instanties aanspreekt wanneer die bij het bespreken, noemen of citeren van vertalingen verzuimen de naam van de vertaler te vermelden.

We hebben respondenten daarom gevraagd aan te geven of hun naam wordt vermeld, en zo ja, waar.

Van de 134 respondenten die deze vraag beantwoordden, gaven 133 aan dat hun naam werd vermeld. De enige deelnemer die 'geen' antwoordde, kruiste ook 'colofon' aan (meerdere antwoorden waren mogelijk), wat behoudens vergissing kan zijn gebeurd om aan te geven dat haar naam niet altijd werd vermeld, maar dat die in de gevallen dat het wel

Plaats waar de naam van de vertaler doorgaans wordt vermeld (meest genoemd in rood)

	Geen	Omslag	Achterplat	Titelpagina	Colofon
algemeen	1	7	4	43	46
Nederlanders	1	6	3	45	45
Vlamingen	0	13	9	30	48
vrouwen	1	1	4	44	51
mannen	0	18	4	43	36
modelcontractanten	0	11	6	51	33
combicontractanten	0	9	1	44	51
anderscontractanten	1	3	3	16	74
25-44 jaar	0	9	5	38	49
45-54 jaar	1	3	3	44	48
≥55 jaar	0	8	4	47	41

gebeurde in het colofon stond. Van driekwart van de deelnemers (73,1 procent van de publicaties) stond de naam in het colofon; een iets kleiner percentage (69,4 procent van de publicaties) zag de naam op de titelpagina prijken. 8 vertalers (6%) zagen hun naam op het achterplat verschijnen, en niet minder dan 15 (11,2%) zelfs op het omslag.

Opvallend is dat van de 15 vertalers die hun naam op het omslag zagen prijken er 13 man zijn (87%). 11 van die 15 zijn bovendien vertalers die alleen belletrische verhalen. Modelcontractanten zagen hun naam vaker op de titelpagina staan (51 procent van de publicaties) dan combicontractanten en anderscontractanten, die hun naam in de meeste publicaties in het colofon opgenomen zagen worden (74,2%). De literaire uitgever lijken dus meer oog te hebben voor de rol van de vertaler als zelfstandig scheppend kunstenaar dan de algemene uitgever, die in de vertaler kennelijk meer een 'taalkundig medewerker' zien. 45 procent van de Nederlanders geeft aan dat hun naam (mede) op de titelpagina verschijnt, tegen 30 procent van de Vlamingen. Daar staat tegenover dat Vlamingen hun naam twee keer zo vaak als Nederlanders op het omslag vermeld zagen staan, en drie keer zo vaak op het achterplat.

We vroegen de respondenten ook aan te geven of hun naam wordt vermeld op de pagina die de uitgever op zijn website inruimt voor hun werk. Er was slechts één antwoord mogelijk. Bij de meeste respondenten (34,3%) gebeurde dat soms, bij 21 procent meestal, bij 13 nooit, bij 12 altijd en bij 9 procent incidenteel. 11 procent gaf aan het niet te weten. Uit de commentaren bij deze vraag blijkt dat enkele uitgever altijd de naam van de vertaler vermelden, maar andere nooit, ook niet op verzoek van vertalers. Ruim de helft van de modelcontractanten gaf aan dat hun naam

'altijd' of 'meestal' op de website van de uitgever staat. Bij combicontractanten was dat heel anders: tweederde geeft aan 'soms', 'incidenteel' of 'nooit' op de website van de uitgever te worden vermeld; een beeld dat we ook bij de anderscontractanten zien. Ook op dit vlak lijken de literaire uitgever dus eerder geneigd door naamsvermelding expliciet de creatieve bijdrage van de vertalers te erkennen. En ook bij degenen die aangaven 'altijd' op de website te worden vermeld, bevinden zich verhoudingsgewijs veel meer mannen dan vrouwen.

Boekvertalers hebben als auteur op grond van de Auteurswet het recht op vermelding van hun naam, maar ook vanuit het oogpunt van een grotere zichtbaarheid van boekvertalers als uitvoerend kunstenaar is het logisch dat hun naam wordt vermeld in hun werk en op andere plekken waar hun werk wordt genoemd, zoals op websites van hun uitgever, in recensies, op radio en tv. Doorgaans staat de naam van de vertaler inderdaad vermeld in het werk, alleen de plek verschilt. In de meeste gevallen staat de naam van de vertaler alleen in het colofon. Toch ziet een vrij grote groep vertalers, vooral vertalers van belletrische, hun naam ook op de titelpagina prijken. In enkele gevallen staat de naam van de vertaler op het achterplat of zelfs op het omslag. Dat laatste genoeg vooral mannelijke vertalers, met name de vertalers van belletrische onder hen.

Naamsvermelding op website uitgever (in procenten; meest genoemd in rood)

	Altijd	Meestal	Soms	Incidenteel	Nooit	Weet niet
algemeen	12	21	34	9	13	11
Nederlanders	12	19	36	9	12	13
Vlamingen	14	36	21	7	21	0
vrouwen	6	20	35	10	15	15
mannen	26	23	33	8	8	3
modelcontractanten	20	34	27	5	9	6
combicontractanten	6	12	46	12	10	14
anderscontractanten	7	11	26	11	26	19
25-44 jaar	10	25	23	10	25	8
45-54 jaar	8	18	43	13	5	15
≥55 jaar	17	20	37	6	9	11

4.2.3 Exploitatie- en persoonlijkheidsrechten

De Auteurswet maakt onderscheid tussen exploitatie- en persoonlijkheidsrechten.

Elke auteur heeft per definitie het alleenrecht om zijn of haar werk openbaar te maken, tot het moment dat hij of zij dat recht aan iemand anders geeft of verkoopt; vertalers worden in die vrijheid beperkt door de rechten van de oorspronkelijke auteur. Met het exploitatierecht beschikken vertalers dus over het alleenrecht om hun werk openbaar te maken en het alleenrecht om dat te verveelvoudigen. Doorgaans is het echter de uitgever die de door vertalers (in diens opdracht) gemaakte vertaling openbaar maakt en verveelvoudigt, wat wettelijk pas mogelijk is nadat de vertaler het exploitatierecht op die vertaling in licentie heeft gegeven of heeft overgedragen. In het *Modelcontract voor de uitgave van een vertaling van een literair werk* geeft de vertaler de uitgever een 'licentie' om de vertaling uit te geven en te exploiteren volgens nader bepaalde voorwaarden, zoals bijvoorbeeld een termijn. Uitgevers die het Modelcontract niet hanteren, kunnen in hun contracten een clause opnemen waarmee de vertaler die exploitatierechten niet in licentie geeft, maar overdraagt. Daarmee doet de vertaler definitief afstand van zeggenschap over de vertaling. Auteursrechthebbers kunnen in principe voorwaarden verbinden aan zo'n overdracht, maar doorgaans worden de exploitatierechten overgedragen zonder dat daar een aanvullende financiële compensatie tegenover staat.

Het exploitatierecht heeft voor zover het vertalers betreft hoofdzakelijk betrekking op de uitgave van hun werk in de vorm van een papieren boek. Maar (delen van) vertalingen kunnen ook op andere manieren te gelde worden gemaakt, bijvoorbeeld door opname in een bloemlezing, publicatie in krant of tijdschrift, als luisterboek, of als bewerking voor film, televisie of toneel. Doorgaans maken deze zogenaamde nevenrechten deel uit van de overeenkomst die een vertaler sluit met een uitgever. Voor sommige gevallen is schriftelijke toestemming van de vertaler vereist, in het tijdvak dat de enquête werd gehouden gold dat bijvoorbeeld voor de uitgave als e-boek. Op 1 februari 2010 trad een door VvL en LUG overeengekomen Addendum op de uitgave van e-boeken in werking, waarmee die schriftelijke toestemming met het Modelcontract werd geregeld. Sinds 19 juni 2012 is het e-boek opgenomen in het Modelcontract.

Sommige nevenrechten vloeien voort uit wettelijk gereguleerde vormen van gebruik, zoals uitlening, en de exploitatie ervan valt niet onder de verantwoordelijkheid van uitgevers, maar onder die van collectieve beheersorganisaties (CBO) als

bijvoorbeeld de Stichting Literaire Rechten Auteurs (LIRA), die 'collectief auteursrechten [beheert] van schrijvers en vertalers in Nederland, vooral in gevallen van secundaire exploitatie' aldus de Lira op haar website.

Voor de exploitatie van al die rechten kunnen door contactpartijen in principe verschillende termijnen worden afgesproken.

Persoonlijkheidsrechten zijn, de naam zegt het al, persoonsgebonden en daarmee onoverdraagbaar, ongeacht of de vertaler het exploitatierecht in licentie geeft of overdraagt. Makers hebben het recht zich te verzetten tegen openbaarmaking van hun werk zonder dat hun naam wordt vermeld, tegen wijzigingen in het werk en tegen 'elke misvorming, verminking of andere aantasting van het werk' (Auteurswet, art. 25, lid 1, sub a-d). Makers kunnen afstand doen van een deel van die persoonlijkheidsrechten, zoals naamsvermelding, maar niet van het recht zich te verzetten tegen verminking of aantasting van hun werk. Let wel: een vertaler kan afstand doen van een persoonlijkheidsrecht, en kan bijvoorbeeld met een opdrachtgever afspreken af te zien van het recht zich te verzetten tegen het niet vermelden van zijn naam, maar hij kan dat recht niet overdragen. Een uitgever mag met andere woorden geen andere auteursnaam vermelden.

4.2.3.1 Persoonlijkheidsrechten

We hebben de respondenten vier vragen gesteld over de exploitatie van hun rechten.

In de eerste plaats vroegen we of ze weleens contracten sloten met een clause waarin de uitgever zich het recht voorbehoudt de vertaling zonder voorafgaand overleg te (laten) wijzigen of bekorten, wat voor zover die wijzigingen niet 'in strijd met de redelijkheid' zijn (Auteurswet, art. 25, lid 1, sub c) zou indruisen tegen de Auteurswet. Het onderscheid tussen redelijke wijziging en aantasting is gradueel. Niet elke wijziging is in strijd met de redelijkheid en daarmee onrechtmatig jegens de auteur, te denken valt aan de correctie van tik- en taalfouten en pertinente onjuistheden. Dan kunnen de belangen van de medecontractant, de uitgever, zwaarder wegen dan die van de auteur [Vanhees: 379; Spoor, Verkade en Visser: 370-2].

Ruim driekwart van de respondenten (76,1%) antwoordde 'nee'. Volgens een zesde (16,4%) gebeurde dat 'soms', volgens een kleine 8 procent gebeurde dat 'meestal' of 'altijd'. Vrijwel alle modelcontractanten (96,4%) gaven aan dat het nooit gebeurde. Volgens 2 van de 55 modelcontractanten

die deze vraag beantwoordden, was het een enkele keer gebeurd, 'in heel bijzondere gevallen', en 'eenmaal', aan het begin van hun carrière. Bij combicontractanten is het percentage dat aangeeft geen contracten met een dergelijke clause te hebben ondertekend beduidend kleiner: 60 procent. Volgens 30 procent gebeurde het 'soms', volgens 8 'meestal'. Eén combicontractant antwoordde 'altijd'. Bij de anderscontractanten antwoordde 63 procent 'nee' en 19 procent 'soms'. Eén van hen antwoordde 'meestal', 4 (14,8%) gaven aan dat het 'altijd' gebeurde.

Opvallend is dat alle Vlamingen op deze vraag 'nee' antwoordden. Van de Nederlanders daarentegen gaf een kwart aan 'soms', 'meestal' of 'altijd' persoonlijkheidsrechten over te dragen. Die discrepantie wordt niet verklaard uit het aantal modelcontractanten onder Vlamingen, want 60 procent van hen werkt nooit of hooguit een enkele keer voor het Modelcontract.

Bij de geslachten zien we ook verschil, maar minder uitgesproken: 74 procent van de vrouwen tegen 82 procent van de mannen antwoordde 'nee' op de vraag of ze wel eens voor overdracht van persoonlijkheidsrechten hadden getekend. Het bevestigt wel het beeld dat mannen vaak tegen betere voorwaarden werken.

We gaven de respondenten de mogelijkheid hun keuze toe te lichten en hun opmerkingen zijn soms veelzeggend: 'standaard bij romance/chicklit', 'in de contracten [...] van reisgidsen staat de standaardbepaling dat de uitgever het recht heeft de vertaling aan te passen, aan te vullen of uit te breiden', 'X vraagt je afstand te doen van dat recht', maar ook 'bij een contract van overdracht hoort ook de overdracht van

Overdracht morele of persoonlijkheidsrechten (%)

	Nee	Soms	Meestal	Altijd
algemeen	76	16	4	4
Nederlanders	73	16	4	4
Vlamingen	100	0	0	0
vrouwen	74	18	4	4
mannen	82	13	3	3
modelcontractanten	96	4	0	0
combicontractanten	60	30	8	2
anderscontractanten	63	19	4	15
25-44 jaar	68	23	5	5
45-54 jaar	75	15	5	5
≥55 jaar	83	3	2	2

persoonlijkheidsrechten' en 'ik heb er geen weet van omdat ik de contracten nauwelijks lees'. Op het probleem van onbekendheid met contractvoorwaarden komen we later in dit hoofdstuk nog terug.

4.2.3.2 Exploitatierchten

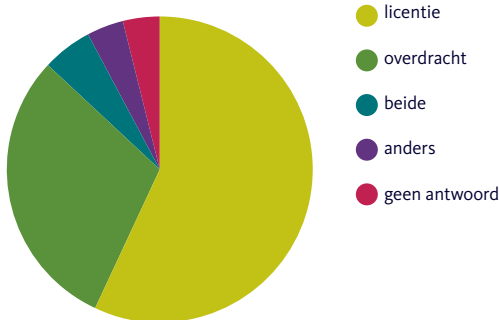
We vroegen de deelnemers aan de enquête vervolgens aan te geven welke rechten ze normaal gesproken overdroegen of in licentie gaven: primaire rechten, nevenrechten en digitale rechten. Omdat vertalers in de periode van drie jaar waarover we informatie verzamelden voor uiteenlopende contracten kunnen hebben gewerkt, konden de deelnemers meerdere mogelijkheden aankruisen. Modelcontractanten kregen de instructie de laatste drie vakjes (voor licentie) aan te kruisen. De cijfers bevestigen het beeld dat werd geschetst bij vraag 12, naar het totaal aantal contracten en het aandeel Modelcontracten daarin, en dat we onder 4.3.1 hebben behandeld.

Van de deelnemers die deze vragen beantwoordden (133), gaven er 91 (68%) op normaal gesproken primaire rechten in licentie te geven. 83 (62%) gaven op normaal gesproken primaire rechten, nevenrechten en digitale rechten in licentie te geven – de drie opties die overeenkwamen met een licentie conform de voorwaarden van het Modelcontract. 6 respondenten hadden alleen primaire rechten in licentie gegeven, 2 alleen nevenrechten en 1 alleen digitale rechten. Een modelcontractant gaf op alleen primaire en digitale rechten in licentie te geven, maar vreemd genoeg niet de nevenrechten, een andere had alleen primaire en nevenrechten in licentie gegeven, niet de digitale, wat in principe mogelijk is, aangezien het Addendum voor e-boeken pas in februari 2010 in werking trad. 47 (35%) gaven op 'normaal gesproken' altijd alle rechten voor onbepaalde tijd over te dragen. 7 respondenten hadden zowel overdracht als licentie aangekruist: 1 modelcontractant, die dus abusievelijk ook de optie had aangekruist 'normaal gesproken' alle rechten voor onbepaalde tijd over te dragen, en 6 combicontractanten, waarvan 5 met een incidenteel Modelcontract en 1 met de helft Modelcontracten, de helft andersoortige contracten. Mogelijk hebben die combicontractanten willen aangeven dat beide mogelijkheden in hun vertaalpraktijk voorkwamen.

We hebben de antwoorden van de respondenten op deze vraag gecontrasteerd met hun opgaven over aantallen (Model)contracten in de onderzoeksperiode bij vraag 12 en uit die vergelijkende analyse zou moeten blijken dat in ieder geval alle modelcontractanten (56) en het deel van de combicontractanten dat voor minimaal de helft van het aantal opdrachten het Modelcontract kreeg (19) hun

exploitatie-rechten ‘normaal gesproken’ in licentie gaven. Dat klopt op 1 na, de combicontractant die we hierboven noemden, die even vaak Modelcontract kreeg als een andersoortig contract en beide mogelijkheden had aangekruist.

Exploitatierecht: normaal gesproken overdracht of licentie

De contrasterende analyse leert ons dat minimaal 6 van de 133 respondenten die deze vraag hebben beantwoord (5%) een ‘fout’ antwoord hebben gegeven en dat de antwoorden van nog eens 13 (10%) op zijn minst vragen opwerpen. Bijvoorbeeld: een modelcontractant die invulde normaal gesproken contracten met overdracht te tekenen, of een combicontractant met een incidenteel Modelcontract die aangaf alleen nevenrechten in licentie te geven.

De verwachting dat modelcontractanten alleen licenties volgens de voorwaarden van het Modelcontract zouden invullen, kwam maar ten dele uit. Een aantal combicontractanten dat voor (aanzienlijk) minder dan de helft van hun opdrachten of slechts incidenteel het Modelcontract kreeg, gaf toch op ‘normaal gesproken’ hun werk overeenkomstig de voorwaarden van het Modelcontract in licentie te geven, wat verbazing wekt als we bedenken dat uit overig onderzoek en gesprekken met combicontractanten en anderscontractanten blijkt dat overdracht buiten de genres literaire fictie en kwalitatief hoogwaardige non-fictie eerder regel dan uitzondering is. Een enkele anderscontractant gaf aan (ook) voor contracten te hebben gewerkt waarmee primaire exploitatierechten, nevenrechten en digitale rechten in licentie werden gegeven, wat in principe mogelijk is, maar om eerder genoemde reden niet zeer waarschijnlijk.

Vijf respondenten hadden deze vraag niet beantwoord, wat er ons inziens op kan duiden dat ze aarzelden over het juiste antwoord erop. Uit sommige reacties op deze vraag blijkt dat bij vertalers nog veel onduidelijkheid bestaat over contractvoorwaarden. Twee vertalers komen daar ook ruiterlijk voor uit:

Driekwart van de boekvertalers die deelnamen aan ons onderzoek gaven aan dat ze nooit contracten tekenden met een clause waarin de opdrachtgever zich het recht voorbehoudt de vertaling zonder voorafgaand overleg te wijzigen. Een kwart tekende wel eens contracten met een dergelijke clause, vooral boekvertalers die maar af en toe of nooit voor het Modelcontract werken. Bij mannen kwam het beduidend minder vaak voor dan bij vrouwen, wat het beeld bevestigt dat mannen over het algemeen tegen betere voorwaarden werken.

Ruim een derde van de boekvertalers gaf aan exploitatierechten doorgaans voor onbepaalde tijd over te dragen.

Van degenen die hun exploitatierecht in licentie gaven, deed driekwart dat – bij fulltimers viervijfde – conform het Modelcontract.

Uit de antwoorden op de vragen naar exploitatie- en persoonlijkheidsrecht kwam meer in het algemeen naar voren dat boekvertalers – zowel in het strikt literaire segment als daarbuiten – onvoldoende bekend zijn met de betekenis en de implicaties van de bepalingen in de contracten die ze tekenen, en dat er voor beroepsorganisaties nog veel te winnen is met (nog meer) informatie over dit onderwerp.

‘Aangezien ik altijd met modelcontracten werk, heb ik de laatste drie mogelijkheden aangekruist, maar in feite heb ik geen idee,’ en ‘Ik moet toegeven dat ik niet 100% zeker ben of ik deze vraag wel goed begrepen heb.’ Het hermetisch register van juridische teksten weerhoudt nog te veel vertalers ervan contracten goed te lezen, laat staan die te doorgronden, of de consequenties van ondertekening te overzien. De VvL en de LUG laten hun Modelcontract vergezeld gaan van een uitgebreide (en juridisch bindende) *Toelichting bij het Modelcontract voor de uitgave van een vertaling van een literair werk* en de VvL organiseert ook informatiebijeenkomsten over het onderwerp, maar uit de manier waarop respondenten de vragen over contractvoorwaarden hebben beantwoord en de opmerkingen die ze bij die vragen hebben gemaakt, leiden wij af dat er voor vakorganisaties nog veel te winnen is met (nog meer) informatie over dit onderwerp.

Van de respondenten die invulden primaire en nevenrechten in licentie te geven, gaf driekwart (74%) aan dat conform het Modelcontract te doen: tot 4 jaar na het moment dat het boek niet meer leverbaar is. Voor digitale rechten gold hetzelfde: driekwart gaf ze in licentie volgens de voorwaarden in het Addendum voor e-boeken bij het Modelcontract: gekoppeld aan de leverbaarheid van het papieren boek.

4.2.4 Samenvatting deel 2: Auteursrecht

Het Modelcontract voor de uitgave van een vertaling van een literair werk is in december 1988 tot stand gekomen in overleg tussen de VvL en de GAU en legt vast wat de onderhandelingspartners voor de exploitatie van een vertaling van belletrise als ‘wenselijk en gangbaar’ beschouwen. Het Modelcontract is in de loop van de jaren aan de veranderde vertaalpraktijk aangepast. VvL en GAU geven ook informatie over wat in de dagelijkse vertaalpraktijk het ‘redelijk en gangbaar tarief’ is gaan heten.

De VAV is in onderhandeling met Vlaamse uitgevers om binnenkort, in navolging van het Modelcontract voor oorspronkelijk Nederlandstalige algemene uitgaven, met sectorcontracten voor illustratoren en vertalers te komen. Tot het zover is moeten op de Vlaamse markt werkzame vertalers het zonder standaardcontract stellen.

Het Modelcontract blijft bovendien beperkt tot belletrise, wat voor vertalers in andere provincies van Vertalië betekent dat ze voor elke afzonderlijke opdracht met hun opdrachtgever over leveringsvoorwaarden moeten onderhandelen. Gezien de marktmacht van opdrachtgevers komt het er doorgaans op neer dat ze zich moeten neerleggen bij het aanbod van de uitgever.

Ruim een derde van de combicontractanten krijgt voor minimaal de helft van hun opdrachten het Modelcontract. Van de vertalers tot 45 jaar werkt een vijfde alleen voor het Modelcontract. Met het oplopen van de leeftijd groeit het aandeel modelcontractanten. Dat zich onder de oudere vertalers meer modelcontractanten bevinden, kan erop wijzen dat vertalers gedurende hun carrière de overstap maken naar genres waar het Modelcontract (vaker) wordt gehanteerd, maar het kan er ook op duiden dat de groep modelcontractanten niet met jonge opvolgers wordt aangevuld en langzaam maar zeker veroudert.

Doorgaans staat de naam van de vertaler vermeld in het werk, alleen de plek verschilt. In de meeste gevallen staat de naam in het colofon. Toch wordt een vrij grote groep vertalers, vooral die van belletrise, ook op de titelpagina genoemd. Soms staat de naam van

de vertaler op het achterplat, en vooral mannelijke vertalers van belletrise zien hun naam nog wel eens op het omslag staan. Op de website van uitgevers worden de namen van de vertalers nog niet altijd vermeld.

Met het Modelcontract geven vertalers het recht hun werk te exploiteren tijdelijk in licentie aan een uitgever. Buiten het marktsegment waar het Modelcontract wordt gehanteerd, zien boekvertalers zich niet zelden gedwongen om het exploitatierecht voor onbepaalde tijd over te dragen aan hun opdrachtgever.

Driekwart van de boekvertalers gaf aan dat hun opdrachtgever zich weleens contractueel het recht voorbehield zonder overleg wijzigingen in hun werk aan te brengen. Een derde van de combicontractanten en anderscontractanten gaf aan dat het ‘soms’ gebeurde.

Ruim een derde van de boekvertalers gaf aan primaire, digitale en nevenrechten doorgaans voor onbepaalde tijd over te dragen. Van de boekvertalers die hun rechten doorgaans in licentie gaven, deed driekwart dat conform de voorwaarden van het Modelcontract.

Uit de antwoorden op de vragen naar exploitatie- en persoonlijkheidsrecht kwam naar voren dat boekvertalers – zowel in het strikt literaire segment als daarbuiten – onvoldoende bekend zijn met de betekenis en de implicaties van de bepalingen in de contracten die ze tekenen. Dat geldt niet alleen voor vertalers buiten het marktsegment waar het Modelcontract doorgaans wordt gehanteerd, maar ook daarbinnen.

4.3 Financiën

In het derde deel van de enquête stelden we respondenten vragen over de financiële aspecten van hun werk: honorarium, royalty's, beurzen en andere vergoedingen.

4.3.1 Woordprijzen

We vroegen de respondenten in te vullen wat in de periode van 1 januari 2008 tot en met 31 december 2010 de laagste, de gangbaarste en de hoogste prijs per woord was waarvoor ze hadden gewerkt. We vroegen nadrukkelijk alleen om de woordprijs voor boekvertalingen en boden de deelnemers de gelegenheid om een andere basis voor berekening te specificeren, bijvoorbeeld een prijs per regel voor poëzievertalers. Hierboven – 4.2.1 Het Modelcontract – zagen we al dat VvL en LUG sinds 2007 geen

De woordprijzen in Vertalië variëren sterk. De Vereniging van Letterkundigen en de Literaire Uitgeversgroep zijn een Modelcontract overeengekomen en mogen in verband daarmee aan hun leden informatie verstrekken over wat 'in de praktijk redelijke tarieven zijn gebleken, afgeleid uit historische informatie en/of gebaseerd op uit de praktijk herleide gangbare tarieven'. Dat tarief gaat in de dagelijkse praktijk door het leven als het 'redelijk en gangbaar tarief'. In 2008 was het 6 eurocent, in 2009 en 2010 6,2 eurocent. Voor poëzie werd in 2010 € 2,18 per regel als redelijk en gangbaar beoordeeld. Buiten het segment van de belletrise liggen de woordprijzen aanzienlijk lager: het verschil tussen de boven- en onderkant van de markt bedraagt maar liefst 48 procent. Is de woordprijs aan de bovenkant van de markt dankzij het 'redelijk en gangbaar tarief' redelijk stabiel, aan de onderkant varieert die van 1 tot 6 cent. De gemiddelde woordprijs buiten de belletrise beweegt zich tussen de 3,5 en 5 cent.

Bij de Vlamingen lagen de woordprijzen iets hoger dan bij de Nederlanders, maar de Vlamingen vertalen verhoudingsgewijs meer literaire fictie en kwalitatief hoogwaardige non-fictie die vaak voor het Modelcontract en het bijbehorende redelijk en gangbaar tarief worden vertaald. Mannen lieten een hogere woordprijs optekenen dan vrouwen, die beter vertegenwoordigd zijn in de slechter betaalde genres.

adviesprijs per woord of standaardtarief meer mogen geven, maar alleen nog informatie verstrekken over wat 'in de praktijk redelijke tarieven zijn gebleken, afgeleid uit historische informatie en/of gebaseerd op uit de praktijk herleide gangbare tarieven'. Dat redelijk en gangbaar tarief bedroeg in 2008 € 0,06 en in 2009 en 2010 € 0,062. In 2011 werd het tarief verhoogd naar € 0,063, wat het bleef in 2012 en 2013. In 2014 is het tarief verhoogd naar € 0,064. Dat valt noch onder de noemer 'redelijk' noch onder de noemer 'gangbaar' te brengen, want met een inflatiecorrectie van 2,49% in 2008, 1,19% in 2009, 1,28% in 2010, 2,34% in 2011 en 2,47% in 2012 had het tarief nu € 0,066 moeten zijn, bij een gemiddelde woord-

productie per jaar van 180.000 voor modelcontractanten toch een verschil van ruim € 500 per jaar [inflatiecijfers: CBS].

119 respondenten vulden deze vraag in. Twee vertalers gaven onder opmerkingen een speciaal tarief voor poëzievertalingen op. De 21 deelnemers die helemaal geen woordprijs invulden, gaven daar geen verklaring voor.

De laagste woordprijs die de 119 vertalers in de periode 2008-2010 kregen, was gemiddeld 5, de gangbaarste gemiddeld 5,5 en de hoogste gemiddeld 6,7 cent. Omdat er weinig echt grote uitschieters tussen zitten, denken we dat het rekenkundig gemiddelde een beter beeld van de geboden prijzen geeft dan de mediaan (respectievelijk 6 laag, 6,2 gangbaar en 6,2 cent hoog). De laagste woordprijs was 1 cent, de hoogste 35 cent, maar dat was 'uitzonderlijk', voor een 'kleine, extreem moeilijke vertaling'. Een vertaler met als brontaal Nederlands gaf 14 cent op als hoogste woordprijs, een stripvertaler omgerekend vanaf de paginaprijs 12 cent, en nog eens drie vertalers tarieven van 10 cent of net daarboven, maar de resterende deelnemers zitten (ruim) onder dat niveau. Eén poëzievertaler gaf € 2,11 per regel poëzie op, maar noemde geen jaar, een andere € 60 per gedicht. In 2010 was het redelijk en gangbaar tarief per regel poëzie € 2,18, met een minimum van € 38,14 per gedicht.

Bij de Nederlanders lagen de gemiddelden iets lager dan bij de Vlamingen: 5 (laag), 5,4 (gangbaar) en 6,6 (hoog) tegen 5,8 (laag), 6,4 (gangbaar) en 8,1 (hoog). Dat verschil kan vooral worden verklaard uit het feit dat de Vlamingen verhoudingsgewijs meer literaire fictie en kwalitatief hoogwaardige non-fictie vertalen en niet of nauwelijks zijn vertegenwoordigd in de slechter betaalde genres, die meer gebukt gaan onder 'de tucht van het Standaardnederlands', zoals Rokus Hofstede het noemt op het blog Hof/Haas. De Vlamingen lieten alleen prijzen optekenen van 6 cent of hoger, op één enkele uitzondering (van 5 cent) na. Bij de Nederlanders zijn prijzen tussen de 4 en 5 cent, maar ook ver daaronder, heel gewoon.

Mannelijke respondenten kregen hogere woordprijzen dan vrouwelijke – 5,6 (laag), 6,1 (gangbaar) en 7,9 (hoog) tegen 4,8 (laag), 5,3 (gangbaar) en 6,2 (hoog) – wat ook toe te schrijven is aan het feit dat vrouwen vaker dan mannen boeken uit slechter betaalde genres als populaire fictie vertalen.

Modelcontractanten krijgen gemiddeld 1 cent per woord meer dan combicontractanten (€ 0,0646 tegen € 0,0546), die op hun beurt gemiddeld 1,1 cent meer

krijgen dan anderscontractanten (€ 0,0437). Modelcontractanten krijgen gemiddeld dus 2,1 cent meer dan anderscontractanten. Het verschil tussen de boven- en de onderkant van de markt bedraagt zodoende maar liefst 48 procent, waarbij we nog moeten aantekenen dat de prijsvariatie aan de onderkant van de markt veel groter is.

Eerder zagen we dat oudere vertalers vaker (alleen voor) het Modelcontract en het bijbehorende ‘redelijk en gangbaar’ tarief werken (4.2.1 Het Modelcontract) en dat populaire fictie het domein is van de jongere vertaler (4.1.9. Genres), maar dat zien we niet terug in de gemiddelde woordprijzen. Als we de laagste, gangbare en hoogste woordprijzen middelen, krijgen de jongere vertalers (25-44) zelfs de hoogste woordprijs (5,94 cent), hoewel de verschillen met de andere leeftijdscohorten klein zijn: de 45 tot en met 54-jarigen krijgen 5,64 cent, net als de 55+’ers. Kijken we alleen naar het gangbare woordtarief, dan is het cohort 45-54 het beste af met 5,6 cent, maar ook dan blijven de verschillen beperkt tot twee- of drietiende cent.

Tussen fulltimers en parttimers bestaan geen significante verschillen.

4.3.2 Basishonorarium

We vroegen de respondenten vervolgens een zo nauwkeurig mogelijke schatting te maken van hun basishonorarium, zonder royalty’s, leenrechtvergoedingen, beurzen, toelages en andere tegemoetkomingen, bijvoorbeeld door het totaal aantal woorden van een bepaald jaar te vermenigvuldigen met het gemiddelde woordtarief in dat jaar, of door de bedragen van hun contracten in een jaar bij elkaar op te tellen.

In 2008 bedroeg het basishonorarium van de deelnemers gemiddeld € 13.171 (mediaan € 12.990). 2009 gaf met € 12.856 (mediaan € 10.750) een lichte daling te zien, maar in 2010 waren vertalers weer terug op het niveau van 2008 en lag het gemiddelde op € 13.142 (mediaan € 11.803).

Omdat de ingevulde bedragen per jaar en per deelnemer soms grote verschillen vertonen en we de mogelijkheid van reken- en tikfouten van de kant van de respondenten niet kunnen uitsluiten, bepalen we ons hieronder verder tot de mediaan als betrouwbaarder centrummaat. Voor vergelijkingsdoeleinden, en om de lezer niet te vermoeien met (nog meer) cijfers, geven we bovendien een gemiddelde van de drie jaar van de onderzoeksperiode.

Woordprijs 2008-2010 in eurocent: rekenkundig gemiddelde¹ en mediaan²

	Laagst		Gangbaar		Hoogst	
	Rek. gem.	Mediaan	Rek. gem.	Mediaan	Rek. gem.	Mediaan
algemeen	5,0	6,0	5,5	6,2	6,7	6,2
Nederlanders	5,0	5,9	5,4	6,0	6,6	6,2
Vlamingen	5,8	6,0	6,4	6,2	8,1	6,3
vrouwen	4,8	5,0	5,2	5,4	6,2	6,2
mannen	5,6	6,0	6,1	6,2	7,9	6,2
modelcontractanten	6,0	6,0	6,2	6,2	7,2	6,2
combicontractanten	4,7	4,5	5,5	5,5	6,8	6,2
anderscontractanten	3,5	3,6	4,3	4,5	5,3	5,0
fulltimers	5,0	6,0	5,4	6,0	6,6	6,2
parttimers 33%-75%	4,7	5,0	5,4	6,1	7,3	6,2
incidenteel vertalers <33%	5,4	6,0	6,0	6,2	6,6	6,2
25-44 jaar	4,8	4,8	5,3	5,8	7,6	6,2
45-54 jaar	5,0	6,0	5,6	6,2	6,3	6,2
≥55 jaar	5,2	6,0	5,5	6,2	6,3	6,2

¹ rekenkundig gemiddelde: gemiddelde van alle genoemde woordprijzen

² mediaan: middelste waarde van alle woordprijzen op numerieke volgorde

Het basishonorarium van de Nederlandse deelnemers (gemiddeld € 12.129 over drie jaar van de onderzoeksperiode) was aanzienlijk hoger dan dat van hun Vlaamse collega's (€ 7.850), die evenwel veel vaker in deeltijd of slechts incidenteel boeken vertalen, en voor wie het inkomen uit boekvertalingen slechts rond een kwart van hun totale jaarinkomen uitmaakt, tegen bijna driekwart voor de Nederlanders. Als we het basishonorarium van de Nederlandse fulltimers vergelijken met de twee Vlaamse fulltimers, is het verschil al een stuk kleiner: € 14.417 tegen € 12.369.

Hierboven (3.4.1 Woordprijzen) zagen we dat de mannelijk respondenten over het algemeen voor hogere woordprijzen vertalen dan de vrouwelijke. Het basishonorarium van de mannen ligt echter lager (gemiddeld € 10.153 over de drie jaar van de onderzoeksperiode) dan dat van de vrouwen (€ 12.168). Die discrepantie wordt mogelijk verklaard door het feit dat mannen aanzienlijk vaker voor het Modelcontract vertalen en zich meer dan vrouwen beperken tot literaire fictie en hoogwaardige non-fictie, genres met doorgaans weliswaar hogere woordprijzen, maar vaak ook bewerklijker – lees: tijdrovender – vertalingen. Ook bij fulltimers krijgen vrouwen een hoger basishonorarium (€ 15.074) dan mannen (€ 13.645).

De combicontractanten scoren het best als het om basishonorarium gaat. Hun € 14.066 (gemiddeld over de drie jaar van de onderzoeksperiode) ligt een vijfde boven de € 11.329 van de anderscontractanten en ruim een derde boven de € 9.121 van de modelcontractanten, maar we zagen eerder al dat combicontractanten bijna twee keer zoveel boeken per jaar vertalen (3,7) als de modelcontractanten (2). Als we alleen naar fulltimers kijken, zien we een vergelijkbaar beeld: een gemiddeld basishonorarium over de periode 2008-2010 van € 18.013 voor combicontractanten, van € 13.839 voor anderscontractanten en van € 11.524 voor modelcontractanten.

Het basishonorarium van het leeftijdscohort 25-44 (€ 12.651) ligt boven dat van het leeftijdscohort 45-54 (€ 11.188) en dat van de 55+'ers (€ 10.896). De cijfers voor fulltimers geven een iets ander beeld te zien, want daar komen de 55+'ers iets hoger uit dan hun iets jongere collega's van 45-54: € 14.433, € 13.363, respectievelijk € 13.898. De relatief kleine verschillen tussen de leeftijdscohorten kunnen we niet verklaren uit de woordproductie, want die ligt voor alle drie de cohorten rond de 200.000, of uit de gemiddelde woordprijs, die voor 45+'ers overeenkomt met de redelijke en gangbare tarieven in de drie opeenvolgende jaren, en voor het jongste leeftijdscohort zelfs daaronder ligt.

Mediaan basishonorarium¹ per persoon per jaar 2008-2010: algemeen en fulltimers²

	2008		2009		2010	
	Algemeen	Fulltimers	Algemeen	Fulltimers	Algemeen	Fulltimers
algemeen	€ 12.999	€ 14.800	€ 10.750	€ 13.450	€ 11.806	€ 15.000
Nederlanders	€ 13.141	€ 14.800	€ 11.247	€ 13.450	€ 12.000	€ 15.000
Vlamingen	€ 8.550	€ 13.603	€ 7.000	€ 12.253	€ 8.001	€ 11.251
vrouwen	€ 13.431	€ 16.059	€ 11.073	€ 13.415	€ 12.000	€ 15.749
mannen	€ 10.699	€ 13.186	€ 10.186	€ 14.750	€ 9.576	€ 13.000
bursalen	€ 10.206	€ 12.465	€ 9.612	€ 11.573	€ 10.000	€ 12.000
modelcontractanten	€ 9.264	€ 11.000	€ 8.500	€ 11.573	€ 9.600	€ 12.000
combicontractanten	€ 14.530	€ 17.000	€ 13.450	€ 17.039	€ 14.219	€ 20.000
anderscontractanten	€ 13.888	€ 15.500	€ 8.100	€ 12.417	€ 12.000	€ 13.600
parttimers 75%-85%	€ 13.170	nvt	€ 9.824	nvt	€ 12.050	nvt
parttimers 33%-75%	€ 8.325	nvt	€ 7.493	nvt	€ 9.247	nvt
incidenteel vertalers <33%	€ 5.150	nvt	€ 3.400	nvt	€ 4.400	nvt
25-44 jaar	€ 13.461	€ 14.800	€ 11.250	€ 15.000	€ 10.000	€ 13.500
45-54 jaar	€ 10.830	€ 12.571	€ 10.735	€ 12.518	€ 12.000	€ 15.000
≥55 jaar	€ 11.965	€ 14.000	€ 9.723	€ 14.000	€ 11.000	€ 13.693

¹ basishonorarium zonder royalty's, nevenrechten, leenrechtvergoedingen, beurzen en andere toelagen

² fulltimers die minimaal 85% van hun arbeidstijd boeken e/o poëzie vertalen

Als we alleen naar het inkomen vergaard met boekvertalingen kijken, bedroeg het basishonorarium – het bruto-inkomen zonder royalty's, nevenrechten, leenrechtvergoedingen, beurzen of andere toelages – van de deelnemers aan onze enquête € 13.171.

Het basishonorarium van de Nederlandse boekvertalers lag aanzienlijk hoger dan dat van hun Vlaamse collega's, die echter veel vaker in deeltijd werken.

Het verschil tussen de Vlaamse en Nederlandse fulltimers is een stuk kleiner. Ondanks het feit dat mannen doorgaans voor een hogere woordprijs werken, ligt hun basishonorarium gemiddeld een kleine 2.000 euro lager dan dat van de vrouwen. De verklaring ligt vermoedelijk in het feit dat mannen vaker de bewerklijker en daardoor tijdrovender vertalingen in het strikt literaire segment doen. Combicontractanten hebben een hoger basishonorarium dan anderscontractanten, die op hun beurt weer een hoger basishonorarium hebben dan modelcontractanten.

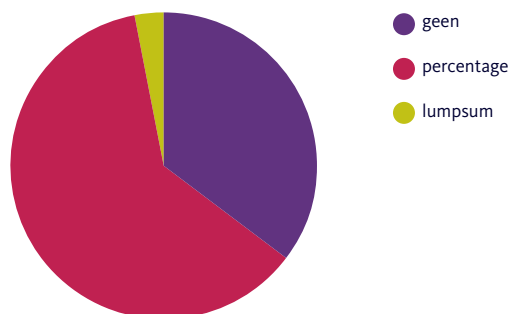
Boekvertalers krijgen een basishonorarium omdat ze werk in opdracht verrichten. Volgens de Berner Conventie (artikel 2, lid 3) moeten vertalingen van literaire of artistieke werken echter als oorspronkelijke werken worden beschouwd, en net als schrijvers hebben vertalers volgens het Modelcontract dan ook recht op royalty's vanwege de creatieve prestatie die ze leveren: 1% van de verkoopprijs exclusief btw bij 2.501 tot en met 5.000 verkochte exemplaren en 2% voor alle verkochte exemplaren daarboven. Het basishonorarium is in feite een terugvorderbaar voorschot op deze royalty's en wordt in het Modelcontract ook zo opgevoerd. (De genoemde royaltystaffels golden in de periode die we hebben onderzocht; in het Modelcontract van juni 2012 zijn ze gewijzigd.) In de navolgende paragrafen zullen we onderzoeken in hoeverre de geconstateerde verschillen in basishonorarium tussen de verschillende groepen boekvertalers worden gecompenseerd door royalty-inkomsten, beurzen, leenrechtvergoedingen en andere tegemoetkomingen en toelages.

4.3.3 Deelname in de exploitatieopbrengsten

We vroegen de respondenten of ze naast het basishonorarium doorgaans nog een aandeel kregen in de verkoop van hun vertaling, bijvoorbeeld in de vorm van royalty's of een bedrag ineens. Wie naast het basishonorarium als deelname in de exploitatieopbrengsten een bedrag ineens ontving, werd gevraagd dat bedrag te specificeren; wie een percentage kreeg, werd gevraagd dat samen met de staffels op te geven.

Van de 119 respondenten die deze vraag beantwoordden, ontving ruim een derde (35%) geen aandeel, een kleine tweederde (61%) een percentage en een enkeling (3%) een lumpsum.

Deelname in het verkoopresultaat

4 vertalers gaven aan een bedrag ineens te hebben ontvangen, maar slechts 2 specificeerden dat bedrag. Een fulltime combicontractant merkte op het één keer te hebben meegemaakt, een bedrag van € 3.200 bij een bestseller. Een modelcontractant gaf op een percentage te krijgen, maar specificeerde vervolgens ook een lumpsum van € 2.500 te hebben ontvangen. Uit de opmerkingen die deelnemers maakten in het vak waar ze de lumpsum konden specificeren – 'ik heb hier echt geen idee van' – en uit de inconsequenties met de andere antwoorden en reacties van die deelnemers, rijst het vermoeden dat enkele van hen de lumpsum verwarden met de royalty-uitkering eens per jaar, of het onderugvorderbare voorschot. Als we de vermoedelijk foutieve opgaven wegstrepen, blijft er één vertaler over die in de periode 2008-2010 één keer een lumpsum ontving.

Bij de Nederlanders kreeg een derde geen aandeel, tweederde wel. Bij de Vlamingen lagen de verhoudingen precies andersom.

Bij de mannelijke respondenten kreeg vijfde een percentage, bij de vrouwelijke net iets meer dan de helft.

5 modelcontractanten gaven op doorgaans geen aandeel in de exploitatieopbrengst te krijgen, ondanks het feit dat ze altijd en alleen maar tegen de voorwaarden van het Modelcontract werken. In de kolommen waar respondenten hun royalty-inkomsten voor de periode 2008-2010 konden opgeven, vulden ze niets in. Vermoedelijk is het uitblijven van royalty-inkomsten door onvoldoende verkoop de bron van de verwarring. Twee modelcontractanten gaven op doorgaans een bedrag ineens te ontvangen, maar noemden geen bedrag. De combicontractanten beantwoorden aan het algemene beeld van de respondenten: een derde krijgt doorgaans geen aandeel, een klein tweederde een percentage. Van de anderscontractanten krijgt ruim 80 procent naast het basishonorarium doorgaans niets.

In totaal gaven de deelnemers die een percentage in de exploitatieopbrengst kregen 18 verschillende deelnamevormen op; het Modelcontract was goed voor ruim 78 procent van de genoemde deelnamevarianten:

Staffelvarianten

≥ 4.000 1%	1
≥ 4.000 2%	1
≥ 5.000 1%	1
≥ 5.000 3%	2
≥ 5.000 1% ≥ 10.000 2%	2
≥ 6.000 2%	2
≥ 8.000 1,5%	1
≥ 10.000 1%	3
5%	1
bloemlezingen, boekenclubs, goedkope edities 0,05%	1
bloemlezingen, boekenclubs, goedkope edities 0,5%	1
bloemlezingen, boekenclubs, goedkope edities 1%	1
conform vigerend Modelcontract	65

4.3.3.1 Royalty's

We vroegen de respondenten die hadden opgegeven doorgaans royalty's te ontvangen die inkomsten voor de jaren 2008, 2009 en 2010 te specificeren. Twee respondenten staken met kop en schouders uit boven de rest en streken bedragen van enkele tienduizenden euro's op: € 31.000 (2008), € 69.000 (2009) en € 79.000 (2010) voor de ene, € 44.000 (2010) voor de andere. De overige 76 respondenten die deze vraag beantwoordden, waren minder gelukkig, hoewel de verschillen tussen de geïncasseerde royaltybedragen

groot waren. Ze varieerden van drie keer € 0 bij sommige vertalers, via een paar eurotientjes tot enkele honderden of duizenden euro's per jaar. Door die twee uitbijters is het rekenkundig gemiddelde van € 1.530 (2008), € 2.357 (2009) en € 2.866 (2010) aanzienlijk minder veelzeggend dan de mediaan: € 167 (2008), € 255 (2009) en € 400 (2010). We zullen ons bij het vergelijken van de verschillende subgroepen daarom tot de mediaan beperken.

De Nederlandse respondenten ontvingen € 194 (2008), € 255 (2009) en € 400 (2010) aan royalty's, gemiddeld over de drie jaar van de onderzoeksperiode € 283. 2 van de 15 Vlamingen hadden in de onderzoeksperiode royalty-inkomsten, waardoor ook de mediaan hier weinig betekenis heeft. De Nederlanders die fulltime werkten, haalden gemiddeld over de periode 2008-2010 € 438 aan royalty's binnen.

De verschillen tussen mannen en vrouwen zijn klein. Gemiddeld over de drie jaar van de onderzoeksperiode kregen mannen € 258 aan royalty's op hun rekening bijgeschreven, de vrouwen € 315. De twee royaltygrootverdieners waren vrouwen. Ook hier wordt het beeld bevestigd dat vrouwen iets beter verdienen dan mannen. Bij fulltimers is het verschil nog opvallender: € 307 voor de mannen tegen € 566 voor de vrouwen. Opvallend is dat mannen, hoewel ze verhoudingsgewijs vaker voor het Modelcontract werken, toch minder royalty-inkomsten hebben.

Modelcontractanten hebben meer royalty-inkomsten dan combicontractanten, die weer meer royalty-inkomsten hebben dan anderscontractanten (die mogelijk wel contracten met een royaltyclausule sluiten): gemiddeld over drie jaar respectievelijk € 399, € 209 en € 109. Bij de fulltimers liggen de verhoudingen ongeveer hetzelfde: € 628 voor modelcontractanten, € 393 voor combicontractanten en € 123 voor de anderscontractanten. Modelcontractanten compenseren het verschil in basishonorarium van een kleine € 5.000 – € 6.500 voor fulltimers – ten opzichte van combicontractanten dus niet met royalty-inkomsten (zie 3.4.2 Basishonorarium).

Vertalers tot 45 jaar ontvingen gemiddeld over de onderzoeksperiode € 64 aan royalty's, het leeftijdscohort 45-54 € 176 en de 55+'ers € 721. Dat toevalstreffers met royalty's nooit uitgesloten zijn, zien we bij de fulltimers, waar eigenlijk alleen de 55+'ers het echt veel beter doen: € 88, € 37, respectievelijk € 1.430,17.

Bij vrijwel alle subgroepen laten de royalty-inkomsten in de periode 2008-2010 een stijgende lijn zien, wat

Mediaan royalty's per persoon per jaar 2008-2010: algemeen en fulltimers¹

	2008		2009		2010	
	Algemeen	Fulltimers	Algemeen	Fulltimers	Algemeen	Fulltimers
algemeen	€ 167	€ 300	€ 255	€ 480	€ 400	€ 552
Nederlanders	€ 194	€ 330	€ 255	€ 459	€ 400	€ 526
Vlamingen ²	€ 0	€ 0	€ 1.084	€ 2.168	€ 80	€ 1.946
vrouwen	€ 194	€ 330	€ 350	€ 600	€ 400	€ 769
mannen	€ 130	€ 195	€ 194	€ 200	€ 450	€ 526
bursalen	€ 285	€ 293	€ 350	€ 302	€ 443	€ 486
modelcontractanten	€ 240	€ 393	€ 470	€ 765	€ 486	€ 725
combicontractanten	€ 27	€ 330	€ 200	€ 349	€ 400	€ 500
anderscontractanten ²	€ 0	€ 0	€ 121	€ 121	€ 205	€ 249
parttimers 75%-85%	€ 1.078	nvt	€ 1.170	nvt	€ 1.245	nvt
parttimers 33%-75%	€ 23	nvt	€ 60	nvt	€ 51	nvt
incidenteel vertalers <33%	€ 0	nvt	€ 0	nvt	€ 0	nvt
25-44 jaar	€ 0	€ 7	€ 0	€ 121	€ 193	€ 137
45-54 jaar	€ 25	€ 27	€ 135	€ 13	€ 368	€ 72
≥55 jaar	€ 560	€ 1.200	€ 964	€ 1.641	€ 639	€ 1.450

¹ fulltimers die minimaal 85% van hun arbeidstijd boeken e/o poëzie vertalen

² bedragen weinig representatief door zeer gering aantal royalty-ontvangers (≥2)

Een derde van de boekvertalers deelde niet mee in de opbrengst van de exploitatie van hun werk, tweederde deed dat wel, meestal in de vorm van een percentage van die opbrengst. Een enkeling kreeg een bedrag ineens. Een enkele uitzondering van tienduizenden euro's daar gelaten, vormen royalty's doorgaans slechts een beperkte aanvulling op het karige basishonorarium. Verreweg de meeste boekvertalers moesten het in de onderzoeksperiode doen met bedragen tussen de 150 en 400 euro, de fulltimers onder hen met bedragen tussen de 300 en 550 euro per jaar. De verschillen tussen de groepen boekvertalers zijn klein.

deels waarschijnlijk te verklaren valt door de wijziging van de royaltystaffels in het herziene Modelcontract van 2004: nieuw afgesloten contracten leverden sneller royalty's op. Inmiddels is deze wijziging in de herziene versie van 2012 weer teruggedraaid.

4.3.3.2 Nevenrechten

We vroegen de respondenten vervolgens aan te geven wat ze met hun opdrachtgevers afspraken over nevenrechten. Naast het recht om een vertaling in (e-)

boekvorm uit te geven, kan een vertaler ook andere rechten in licentie geven aan de uitgever. Het gaat daarbij vaak om rechten die een uitgever niet zal of kan uitoefenen, maar waarvoor hij mede-exploitanten zoekt, of waarvoor die hem benaderen. Een uitgever kan ook zelf een nevenrecht uitoefenen, door bijvoorbeeld in eigen huis een luisterboek uit te geven. Het Modelcontract noemt het recht om een deel van de vertaling op te nemen in een bloemlezing, of in de vorm van bijvoorbeeld een voorpublicatie in krant of tijdschrift te plaatsen, het recht om de vertaling geheel of gedeeltelijk voor publiek, radio of tv openbaar te maken, als feuilleton in een krant of tijdschrift te laten verschijnen, op geluids- of beeld dragers vast te leggen en te verveelvoudigen (denk aan het luisterboek), voor radio, tv, film of toneel te bewerken, en ten slotte het recht om bewerkingen van de vertaling vergoedingsvrij ter beschikking te stellen van visueel gehandicapten (artikel 2, lid 5, sub at/m g).

Een klein kwart van de 122 respondenten die deze vraag beantwoordden (22,1%), gaf aan niets te hebben afgesproken over nevenrechten, 13 procent kreeg geen vergoeding, 2 respondenten kregen een lumpsum, maar bijna tweederde (62,3%) had getekend voor een vergoeding conform de bepalingen in het toenmalige Modelcontract (50 procent van de netto-opbrengst). Een vertaler van poëzie merkte op dat er voor opname in bloemlezingen per geval een vergoeding wordt afgesproken.

Bij de Vlamingen is het percentage vertalers dat een vergoeding conform het Modelcontract krijgt lager (46%) dan bij de Nederlanders (65%). Ruim een derde van de Vlaamse deelnemers had niets afgesproken of kreeg geen vergoeding.

Bij de mannen had 80 procent getekend voor een vergoeding volgens het Modelcontract, de rest kreeg niets of maakte geen afspraken over nevenrechten. Bij de vrouwen was het half-om-half.

Vreemd genoeg gaf 10 procent van de modelcontractanten op geen afspraken te hebben gemaakt over nevenrechten of geen extra vergoeding te krijgen. Dit kan eigenlijk alleen wijzen op onbekendheid met nevenrechten en de bepalingen daarover in het Modelcontract. De helft van de combicontractanten (52%) gaf aan te hebben getekend voor vergoeding volgens het Modelcontract, de andere helft kreeg geen extra vergoeding of maakte er geen afspraken over.

We vroegen de respondenten aansluitend hun inkomsten uit de exploitatie van nevenrechten te specificeren. Slechts weinig vertalers ontvangen inkomsten uit nevenrechten en de inkomsten die ze krijgen belopen zelden meer dan enkele tientjes of een paar honderd euro. Een lumpsum van € 5.000 en

een royalty-uitkering uit nevenrechten van ruim € 2.100 waren de enige echte uitschieters. Het gemiddelde lag voor de driejaarsperiode op € 56 per persoon per jaar.

De Nederlandse respondenten ontvingen ruim vier keer zoveel (gemiddeld over drie jaar € 70) als de Vlaamse (€ 12), de vrouwelijke bijna drie keer zoveel (€ 74) als de mannelijke (€ 26). Modelcontactanten kregen over de driejaarsperiode gemiddeld meer

Nevenrechten vormen voor een enkeling een zeer bescheiden aanvulling op het basishonorarium. De meeste boekvertalers krijgen niets. Bij de boekvertalers die wel nevenrechten overgemaakt kregen, gaat het om hooguit enkele tientjes per jaar. De enige andere conclusie die aan dit deel van het onderzoek kan worden verbonden, is dat het fenomeen nevenrechten bij veel boekvertalers vooral vragen oproept. Het onderstreept onze conclusie eerder in dit verslag dat er met voorlichting nog een wereld te winnen is.

Rekenkundig gemiddelde¹ nevenrechten per persoon per jaar 2008-2010: algemeen en fulltimers²

	2008		2009		2010	
	Algemeen	Fulltimers	Algemeen	Fulltimers	Algemeen	Fulltimers
algemeen	€ 48	€ 24	€ 25	€ 33	€ 96	€ 142
Nederlanders	€ 51	€ 25	€ 27	€ 34	€ 104	€ 149
Vlamingen	€ 21	€ 0	€ 4	€ 0	€ 11	€ 0
vrouwen	€ 62	€ 30	€ 27	€ 36	€ 132	€ 219
mannen	€ 26	€ 13	€ 22	€ 28	€ 30	€ 15
bursalen	€ 80	€ 40	€ 34	€ 55	€ 51	€ 52
modelcontractanten	€ 70	€ 32	€ 28	€ 46	€ 39	€ 39
combicontractanten	€ 9	€ 14	€ 22	€ 17	€ 25	€ 22
anderscontractanten³	€ 57	€ 0	€ 13	€ 0	€ 2.537	€ 5.000
parttimers 75%-85%	€ 273	nvt	€ 13	nvt	€ 56	nvt
parttimers 33%-75%	€ 2	nvt	€ 25	nvt	€ 47	nvt
incidenteel vertalers <33%	€ 24	nvt	€ 7	nvt	€ 11	nvt
25-44 jaar	€ 26	€ 0	€ 22	€ 38	€ 46	€ 38
45-54 jaar	€ 4	€ 7	€ 19	€ 14	€ 196	€ 304
≥55 jaar	€ 108	€ 56	€ 35	€ 56	€ 35	€ 54

¹ zo weinig boekvertalers ontvingen nevenrechten dat de mediaan op € 0 zou zijn uitgekomen

² fulltimers die minimaal 85% van hun arbeidstijd boeken e/o poëzie vertalen

³ bedragen weinig representatief door gering aantal nevenrechtontvangers (3); 1 fulltimer kreeg een lumpsum

inkomsten uit nevenrechten (€ 46) dan combi-contractanten (€ 18). De lumpsum van € 5.000 werd bijgeschreven op rekening van een anderscontractant.

Uit de opmerkingen en keuzes die de respondenten bij de vragen over basishonorarium, royalty's en nevenrechten maakten, en de inconsequenties met antwoorden elders in de enquête, blijkt eens te meer dat bij vertalers soms grote onduidelijkheid bestaat over contractvoorwaarden en beloningsvormen.

4.3.4 Beurzen en toelages

Onder bepaalde voorwaarden kunnen vertalers hun inkomen aanvullen met toelages, ingesteld om ervoor te zorgen dat vertalingen van moeilijke en hoogwaardige boeken niet onder tijdsdruk hoeven te worden gemaakt. Het Fonds voor de Letteren – per 1 januari 2010 het Nederlands Letterenfonds, een fusie van het Fonds voor de Letteren en het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds (NLPVF) – kent werkbeurzen aan een vertaalproject toe op grond van criteria als literair belang, literaire kwaliteit, moeilijkheidsgraad en daarmee verbonden research-eisen en de kwaliteit van eerdere prestaties van de aanvrager. Het stelt bovendien als eis dat vertalers een Modelcontract kunnen overleggen. Voor een verblijf in het buitenland, bijvoorbeeld voor onderzoek of contact met schrijvers, kan het Fonds reisbeurzen toekennen, en voor een langer verblijf in bijvoorbeeld schrijvers- of vertalershuizen in het buitenland, verblijfsbeurzen. Voor studiebeurzen verwijst het Fonds naar het Scholingsfonds voor Kunst & Cultuur. Het Fonds kent ook stimuleringsbeurzen toe aan vertalers die minimaal één literair werk in boekvorm hebben vertaald. We maken in dit onderzoek onderscheid tussen werk- of projectbeurzen, reisbeurzen, verblijfsbeurzen en stimuleringsbeurzen. Eén deelnemer gaf een mentoraat op, maar dat hebben we buiten beschouwing gelaten omdat het daarbij niet gaat om een bedrag dat de vertaler 'rechtstreeks' krijgt.

Om de gegevens uit ons onderzoek in perspectief te plaatsen, geven we eerst de cijfers uit de Jaarverslagen van 2008, 2009 en 2010 van het Fonds voor de Letteren. In 2008 werden 264 aanvragen voor een werkbeurs gehonoreerd en werd in totaal € 1.931.255 uitgekeerd. 23 aanvragen voor een stimuleringsbeurs werden gehonoreerd, waarmee een bedrag van in totaal € 73.800 was gemoeid. Voor reis- en verblijfsbeurzen was een budget van € 80.000 beschikbaar, dat voor 80 procent opging aan reisbeurzen. In 2009 werden 237 aanvragen voor werkbeurzen voor vertalers gehonoreerd, waarmee in totaal een bedrag van € 1.895.501 was gemoeid, wat volgens het Fonds neerkomt op een woordprijs van

€ 0,083. Het Fonds kende in datzelfde jaar 15 stimuleringsbeurzen toe van minimaal € 1.000 en maximaal € 4.000 per vertaler; in totaal een bedrag van € 36.580. Voor reis- en verblijfsbeurzen geeft het Fonds alleen aan dat er voor vertalers én schrijvers samen een budget beschikbaar was van € 108.171 en dat de toelages varieerden van € 187,50 tot € 10.000. Van de 48 ontvankelijk verklaarde aanvragen, waren er 16 afkomstig van vertalers. In 2010 kende het Fonds voor 246 aanvragen voor werkbeurzen in totaal een bedrag toe van € 1.850.660 en aan reis- en verblijfsbeurzen een bedrag van € 24.946.

Het Fonds kent ook zogenaamde eregelden toe, in 2008 aan 23 en in 2009 aan 24 schrijvers en vertalers, maar geen van onze respondenten heeft aangegeven tot de gelukkigen te behoren.

Het gemiddelde inkomen van de aanvragers was volgens opgave van het FvdL in 2009 € 21.891.

De neergaande tendens die we in de onderzoeksperiode in de toekenningen voor werkbeurzen zien (in 2009 -1,9 en in 2010 -2,4 procent) zet door in de daaropvolgende jaren. In 2011 wordt in totaal een bedrag van € 1.641.875 aan werkbeurzen toegekend, een daling ten opzichte van 2010 van maar liefst 11,3 procent. De € 1.520.640 van 2012 betekende nog eens een daling van 7,4 procent. Deze afname is overigens niet het gevolg van bezuinigingen, maar van een terugloop in het aantal aanvragen.

Overigens betekent toekenning niet dat het bedrag daadwerkelijk volledig is uitgekeerd: projecten kunnen wijzigen, het belastbaar inkomen van de aanvrager kan te hoog uitvallen, om maar een paar voorbeelden van mogelijke vrijval te noemen.

We vroegen de respondenten op te geven of ze in 2008-2010 rechtstreeks beurzen hadden ontvangen, en zo ja, hoe hoog die waren en door welk land ze waren toegekend.

In de periode 2008-2010 werd door subsidiënten een bedrag van € 1.263.001 aan toelages aan in totaal 49 respondenten toegekend. Dat komt neer op gemiddeld € 8.592 per jaar per gesubsidieerd vertaler (mediaan € 9.000). De subsidies waren in overgrote meerderheid afkomstig van het Fonds voor de Letteren – per 1 januari 2010 het Nederlands Letterenfonds – maar ook van het Vlaams Fonds voor de Letteren, buitenlandse vertalershuizen en culturele instellingen.

In 2008 werden aan onze respondenten 51 werkbeurzen verstrekt voor in totaal € 368.975, gemiddeld € 7.235 per vertaler, wat op grond van cijfers uit het Jaarverslag 2008 van het Fonds ongeveer mocht worden verwacht (51/264 maal 1,93 miljoen is 373 duizend euro), met deze aantekening dat onder de door respondenten opgegeven beurzen zich ook toelagen van buitenlandse instellingen bevinden. Er werden 3 reisbeurzen toegekend (voor samen € 1.848 en gemiddeld € 616 p.p.) en 3 verblijfsbeurzen (samen € 5.160, gemiddeld € 1.290 per vertaler). Overigens gaven sommige respondenten een verzamelbedrag voor werkbeurzen op, waardoor het totaal aantal werkbeurzen per jaar hooguit een redelijk nauwkeurige benadering is.

In 2009 werden 58 werkbeurzen verstrekt voor in totaal € 450.927, gemiddeld € 7.775 per vertaler, wat iets lager ligt dan op grond van het aantal bursalen onder de deelnemers aan ons onderzoek en cijfers van het Fonds mocht worden verwacht (58/237 maal 1,9 miljoen is 465 duizend euro). Er werden 3 reisbeurzen toegekend aan onze respondenten (samen € 2.652, gemiddeld € 884 p.p.) en 2 stimuleringsbeurzen (samen € 3.860, gemiddeld € 1.930 p.p.).

In 2010 werden 55 werkbeurzen voor in totaal € 425.578 toegekend, wat neerkomt op gemiddeld € 7.738 p.p. 4 vertalers kregen een reisbeurs (samen € 2.576, gemiddeld € 644 p.p.) en 2 een verblijfsbeurs (samen € 1.452, gemiddeld € 712 p.p.).

Sommige vertalers kregen elk jaar een werkbeurs, en aanvullend soms ook nog verblijfs- e/o reisbeurzen, andere moesten het doen met één enkele stimuleringsbeurs. De bedragen varieerden van € 160 voor een reisbeurs tot € 28.750 voor een werkbeurs.

Onder de 48 respondenten die in de onderzoeksperiode een beurs ontvingen, bevonden zich 37 modelcontractanten (77%), 10 combicontractanten (21%) en 1 anderscontractant (2%). Van de 56 respondenten die opgaven alleen volgens Model-

Onder bepaalde voorwaarden kunnen vertalers hun inkomen aanvullen met toelages. Subsidiënten als het Fonds voor de Letteren/Nederlands Letterenfonds hanteren daarbij vaak strikte criteria als literaire betekenis en kwaliteit van het werk en eerdere prestaties van de aanvrager. Het FvdL/NLf kende in de onderzoeksperiode per jaar een bedrag van rond de 1,9 miljoen euro aan werk-, reis & verblijf- en stimuleringsbeurzen toe. Onze respondenten ontvingen in de periode 2008-2010 in totaal ruim 1,2 miljoen aan beurzen toegekend door met name het FvdL/NLf, maar ook het Vlaamse Fonds voor de Letteren, vertalershuizen en andere buitenlandse instellingen. De gemiddelde bursaal kreeg per jaar een bedrag van € 8.600. Sommige vertalers kregen elk jaar één of meerdere beurzen, anderen moesten het doen met één enkele stimuleringsbeurs. Modelcontractanten kregen gemiddeld meer dan combicontractanten: fulltime-modelcontractanten ruim 11.000, combicontractanten ruim 7.000 euro. Mannen ontvingen ongeveer 2.000 euro meer dan vrouwen, wat opvallend is als we bedenken dat elke boekvertaler met Modelcontract gelijk is voor het Fonds. Gevoegd bij de eerdere vaststelling dat mannen (ongeveer de helft) minder boeken vertalen dan vrouwen, dringt de conclusie zich op dat mannen over het algemeen de lastiger, bewerkelijker vertaalprojecten onder handen hebben.

Leeftijd aanvragers beurs: FvdL/NLf - eigen cijfers

Leeftijdscohort	N alle	% alle	N bursalen	(N Fonds)	% bursalen	(% Fonds)
<25	0	0	0	-	0	-
25-34	8	6	3	2	6	1
35-44	35	25	10	19	20	12
45-54	40	29	18	53	37	32
55-64	47	34	16	64	33	39
≥65	9	7	2	26	4	16

Mediaan beurzen per persoon per jaar 2008-2010: algemeen en fulltimers¹

	2008		2009		2010	
	Algemeen	Fulltimers	Algemeen	Fulltimers	Algemeen	Fulltimers
algemeen	€ 10.000	€ 11.725	€ 8.438	€ 9.750	€ 8.505	€ 9.500
Nederlanders	€ 10.313	€ 11.250	€ 8.438	€ 9.750	€ 8.750	€ 9.000
Vlamingen²	€ 6.200	€ 27.900	€ 10.375	€ 10.375	€ 7.200	€ 13.410
vrouwen	€ 7.500	€ 10.938	€ 7.500	€ 10.000	€ 7.500	€ 7.880
mannen	€ 12.200	€ 12.350	€ 9.500	€ 9.125	€ 12.500	€ 12.500
bursalen	€ 10.000	€ 11.725	€ 8.438	€ 9.750	€ 8.505	€ 9.500
modelcontractanten	€ 10.000	€ 12.200	€ 9.750	€ 10.000	€ 8.875	€ 10.000
combicontractanten	€ 9.063	€ 10.625	€ 6.000	€ 5.500	€ 7.880	€ 7.880
anderscontractanten²	€ 0	€ 0	€ 1.200	€ 0	€ 0	€ 0
parttimers 75%-85%	€ 7.500	nvt	€ 11.250	nvt	€ 8.750	nvt
parttimers 33%-75%	€ 6.000	nvt	€ 7.152	nvt	€ 6.000	nvt
incidenteel vertalers <33%²	€ 5.600	nvt	€ 1.960	nvt	€ 0	nvt
25-44 jaar	€ 9.541	€ 12.200	€ 6.250	€ 8.750	€ 10.250	€ 12.500
45-54 jaar	€ 9.688	€ 11.250	€ 8.010	€ 10.625	€ 8.475	€ 8.600
≥55 jaar	€ 10.000	€ 11.630	€ 9.750	€ 9.500	€ 8.630	€ 9.000

¹ fulltimers die minimaal 85% van hun arbeidstijd boeken e/o poëzie vertalen

² bedragen weinig representatief door gering aantal (fulltime-)bursalen (≥4)

contract te werken, kreeg dus tweederde in de onderzoeksperiode een beurs, of meerdere beurzen. Modelcontractanten kregen gemiddeld € 9.815 per persoon per jaar aan toelages (fulltimers € 11.360), combicontractanten € 7.270 (fulltimers € 7.838). Eén vertaler werkte nooit voor het Modelcontract en ontving een toelage van € 1.200.

6 Vlamingen kregen in de onderzoeksperiode toelages: gemiddeld € 5.612 per persoon per jaar (fulltimers € 10.343). De Nederlanders ontvingen gemiddeld € 9.008 per persoon per jaar (fulltimers € 10.426).

De 29 vrouwen die een beurs, of meerdere beurzen kregen toegewezen, ontvingen gemiddeld € 7.950 per persoon per jaar (fulltimers € 9.646), de 20 mannen ruim 20 procent meer: € 9.524 (fulltimers € 11.583). Dit is des te opvallender als we bedenken dat alle vertalers die bij de belangrijkste subsidiënt, het Fonds, aanklopten voor een beurs in zoverre gelijk waren, dat ze voldeden aan de noodzakelijke voorwaarde die het Fonds stelt: een Modelcontract voor de vertaling waarvoor een subsidie wordt aangevraagd. Als we bovendien vaststellen dat de mannelijke bursalen in de periode 2008-2010 gemiddeld 5 boeken per jaar vertaalden, tegen de vrouwelijke 9, lijkt de conclusie gerechtvaardigd dat de mannen vooral de lastiger, bewerklijker, prestigieuzer vertaalprojecten onder

handen hebben. Uit eigen onderzoek van het Fonds in de jaren 2009-2012 blijkt dat 40 procent van de aanvragers man is en 60 procent vrouw. Dat komt overeen met onze eigen bevindingen: 41 procent van de bursalen is man, 59 procent vrouw.

Van de vrouwelijke respondenten kreeg 30 procent een of meerdere toelages, van de mannelijke 42 procent, maar de mannen waren ook oververtegenwoordigd bij de modelcontractanten (42,3% van de modelcontractanten is man, tegen 30,2% van de respondenten).

Uit eigen onderzoek in januari 2013 van het Fonds onder aanvragers komt het volgende beeld naar voren: 2 aanvragers waren jonger dan 35 (1%), 19 waren 35-44 jaar oud (12%), 53 waren 45-54 (32%), 64 waren 55-64 (39%) en 26 ten slotte waren 65 of ouder (16%). Uit onze enquête komt naar voren dat het leeftijdscohort 45-54 onder de bursalen is oververtegenwoordigd en dat de 65+'ers zijn ondervertegenwoordigd. Volgens gegevens van het Fonds is de groep 55-64 het grootst, bij ons was dat de leeftijdscategorie 45-54.

Volgens onze enquêtegegevens kregen de fulltime-bursalen jonger dan 45 in de periode 2008-2010 gemiddeld € 6.030 per jaar toegewezen, de bursalen van 45-54 gemiddeld € 8.750 en de 55+'ers ten slotte gemiddeld € 10.360.

4.3.5 Leenrechtvergoeding

De Auteurswet verstaat volgens artikel 12 lid 1 sub 3 onder openbaarmaking van een letterkundig werk ook 'het verhuren of uitlenen van het geheel of een gedeelte van het werk', waarbij 'uitlenen' wordt opgevat als 'het voor een beperkte tijd en zonder direct of indirect economisch of commercieel voordeel voor gebruik ter beschikking stellen door voor het publiek toegankelijke instellingen' (art. 12 lid 3). Uitlening in die zin wordt niet als een inbreuk op het auteursrecht gezien, 'mits degene die de uitlening verricht of doet verrichten een billijke vergoeding betaalt' (art. 15c lid 1). Openbare bibliotheken zijn zulke 'voor het publiek toegankelijke instellingen' die volgens de Auteurswet het recht hebben 'werken van letterkunde' uit te lenen – het leenrecht – tegen een billijke vergoeding die wordt geïnd door de Stichting Leenrecht en via de Collectieve Beheersorganisatie (CBO) Stichting Literaire Rechten Auteurs (Lira) in de vorm van leenrechtvergoeding bij rechthebbenden terecht komt. De hoogte van de vergoeding is afhankelijk van het aantal uitleningen, de prijs van het boek en het aantal makers dat bij de totstandkoming ervan betrokken was. Van elke leenrechtvergoeding wordt door de Lira 10 procent ingehouden ten behoeve van sociale en culturele doelen die in het verlengde liggen van de kernactiviteit van de aangesloten – de zogenaamde SoCu-inhoudingen.

De Lira keerde in 2008 ruim 5,2 miljoen euro aan leenrechtvergoedingen uit aan ruim 9.000 auteurs, zowel schrijvers als vertalers. In 2009 was dat ruim 6,8 miljoen euro aan meer dan 10.000 auteurs, in 2010 ten slotte 6,5 miljoen aan bijna 11.000 auteurs. Gemiddeld keerde de Lira in 2008 per boekvertaler (inclusief de erfopvolgers van overleden vertalers,

De Auteurswet laat openbaarmaking in de vorm van uitlening toe op voorwaarde dat er een billijke vergoeding tegenover staat. Die vergoeding wordt door de collectieve beheersorganisatie Stichting Literaire Rechten Auteurs (Lira) bij openbare bibliotheken geïnd en onder rechthebbenden verdeeld. De Lira kende in 2008 5,2 miljoen euro aan leenrechtvergoedingen uit aan schrijvers en vertalers. In 2009 was dat 6,8 miljoen en in 2010 6,5 miljoen. De gemiddelde boekvertaler kreeg jaarlijks een bedrag van tussen de 900 en 1.000 euro uitgekeerd; voor fulltimers lag het gemiddelde over de drie jaar van de onderzoeksperiode op ruim 1.400 euro. Vlaamse boekvertalers werkzaam op de Nederlandse markt kregen aanzienlijk minder. Mannen kregen minder dan vrouwen, boekvertalers die alleen voor Modelcontract werken minder dan hun collega's buiten het strikt literaire circuit. Niet alleen doen de boeken die mannen en modelcontractanten vertalen het kennelijk doorgaans minder goed in de bibliotheek, hun vertaalproductie blijft ook achter. Ouderen kregen een hoger bedrag aan leenrechtvergoedingen dan hun jongere collega's, maar dat is inherent aan de uitkering.

Leenrechtvergoedingen vertalers: gemiddelde, mediaan, hoogste bedrag en totaal

	Rekenkundig gemiddelde ¹	Mediaan ²	Daling mediaan in procenten	Hoogst uitgekeerde bedrag	Totaal
2007	€ 589,41	€ 38,99	-	€ 38.351,68	€ 2.651.756,54
2008	€ 581,80	€ 37,55	-3,7%	€ 36.383,67	€ 2.673.930,26
2009	€ 612,41	€ 37,01	-1,4%	€ 38.797,25	€ 2.827.476,91
2010	€ 574,32	€ 32,78	-11,4%	€ 35.852,47	€ 2.600.505,72
2011	€ 535,19	€ 27,29	-16,7%	€ 43.442,99	€ 2.415.321,44
2012	€ 500,52	€ 22,24	-18,5%	€ 54.317,71	€ 2.232.822,56

¹ Het rekenkundig gemiddelde van alle uitgekeerde bedragen in een jaar.

² Het midden van de lijst uitgekeerde bedragen op numerieke volgorde gesorteerd. Voorbeeld: als de in 2009 aan 4.617 vertalers uitgekeerde bedragen op numerieke volgorde worden gezet, is € 37,01 het middelste bedrag (vertaler 2.309); in dat jaar is de rekenkundig gemiddelde uitkering per vertaler (€ 612,41) dan nummer 3.837, op ruim vier vijfde van de verdeling van laag naar hoog! Waarbij aangetekend dient te worden dat de werken van nog levende en actieve vertalers gemiddeld vaker uitgeleend worden dan die van overleden vertalers.

binnen de auteursrechtelijke verjaringstermijn van 70 jaar) € 588,12 uit, maar uit de mediaan kunnen we afleiden dat de meeste vertalers genoeg moesten nemen met aanzienlijk minder, namelijk € 37,96. In 2009 keerde de Lira gemiddeld € 612,54 per vertaler uit (mediaan € 38,21), in 2010 € 659,96 (mediaan € 55,55), in 2011 € 535,19 (mediaan € 27,29) en in 2012 ten slotte € 500,52 (mediaan € 22,24 [bron: Lira]). Uit de mediaan valt goed af te lezen dat de uitkering per vertaler in ieder geval al sinds 2007 een dalende tendens te zien geeft.

We hebben de deelnemers aan de enquête gevraagd hun inkomsten uit leenrechtvergoedingen voor de periode 2008-2010 te specificeren. In 2008 keerde de Lira aan in totaal 106 respondenten € 210.441 uit, gemiddeld € 1.985 per vertaler. De verschillen zijn echter zo groot, variërend van nul euro voor de gehele onderzoeksperiode tot veertienduizend euro per jaar, dat de mediaan een betrouwbaarder beeld geeft van de leenrechttoelage per vertaler, en die was voor 2008 € 858. In 2009 verdeelde de Lira een bedrag van € 229.192 over 110 respondenten, gemiddeld € 2.084 per vertaler (mediaan € 995). In 2010 verdeelde de Lira € 225.422 over 110 respondenten, gemiddeld € 1.995 per vertaler (mediaan € 874). In 2010 ten slotte keerde de Lira € 225.422 uit aan 113 respondenten, gemiddeld net geen tweeduizend euro

per vertaler (mediaan € 874). Hieronder beperken we ons tot het gemiddelde van de medianen van de afzonderlijke jaren.

Bij de Nederlandse deelnemers bedraagt de mediaan voor de onderzoeksperiode € 1.015 per vertaler per jaar, bij de Vlaamse deelnemers € 233. Bij de fulltimers is het verschil aanzienlijk kleiner, omdat verhoudingsgewijs veel Vlamingen in deeltijd boeken vertalen: € 1.498 bij de Nederlanders tegen € 1.164 bij de Vlamingen.

Modelcontractanten kregen € 731, combi-contractanten € 1.450 en anderscontractanten € 887 uitgekeerd. Combicontractanten krijgen dus bijna twee keer zoveel leenrechtvergoedingen overgemaakt als modelcontractanten. Bij fulltimers zien we de zelfde verschillen tussen modelcontractanten (€ 911) en combicontractanten (€ 1.856). De grootverdieners op leenrechtgebied vinden we bij de anderscontractanten die fulltime boeken vertalen, want zij kregen elk jaar van de onderzoeksperiode mediaan € 3.766 overgemaakt op hun rekening. Niet alleen doen de boeken van modelcontractanten het in de bibliotheek kennelijk slechter, de boekproductie ligt bij modelcontractanten ook (aanzienlijk) lager dan bij de andere boekvertalers.

Mediaan leenrechtvergoedingen per persoon per jaar 2008-2010: algemeen en fulltimers¹

	2008		2009		2010	
	Algemeen	Fulltimers	Algemeen	Fulltimers	Algemeen	Fulltimers
algemeen	€ 858	€ 1.385	€ 995	€ 1.403	€ 874	€ 1.511
Nederlanders	€ 1.000	€ 1.451	€ 1.056	€ 1.403	€ 990	€ 1.641
Vlamingen²	€ 190	€ 265	€ 240	€ 2.765	€ 270	€ 460
vrouwen	€ 1.078	€ 1.462	€ 1.128	€ 1.860	€ 1.139	€ 1.894
mannen	€ 742	€ 963	€ 596	€ 1.148	€ 583	€ 978
bursalen	€ 799	€ 1.149	€ 907	€ 1.109	€ 712	€ 819
modelcontractanten	€ 742	€ 879	€ 785	€ 1.092	€ 666	€ 763
combicontractanten	€ 1.347	€ 1.769	€ 1.494	€ 1.800	€ 1.511	€ 2.000
anderscontractanten	€ 1.500	€ 2.450	€ 680	€ 4.200	€ 480	€ 4.648
parttimers 75%-85%	€ 1.467	nvt	€ 1.217	nvt	€ 1.457	nvt
parttimers 33%-75%	€ 300	nvt	€ 250	nvt	€ 250	nvt
incidenteel vertalers <33%	€ 72	nvt	€ 135	nvt	€ 115	nvt
25-44 jaar	€ 491	€ 1.200	€ 429	€ 1.480	€ 350	€ 1.400
45-54 jaar	€ 736	€ 1.288	€ 931	€ 1.209	€ 718	€ 891
≥55 jaar	€ 1.028	€ 1.400	€ 1.127	€ 1.457	€ 980	€ 1.734

1 fulltimers die minimaal 85% van hun arbeidstijd boeken e/o poëzie vertalen

2 bedragen weinig representatief door gering aantal (fulltime-)leenrechtontvangers (≥2)

Mannen vertalen verhoudingsgewijs meer belletrise – voor Modelcontract – dan vrouwen, en dat blijkt ook uit de Lira-cijfers: vrouwen ontvingen over de periode 2008-2010 € 1.115 per jaar (fulltimers € 1.739), tweederde meer dan de mannen € 640 (fulltimers € 1.107)

Gezien de aard van de toelage ligt het voor de hand dat oudere vertalers meer leenrechtvergoedingen opstrijken dan hun jongere collega's. Vooropgesteld dat ze niet pas op latere leeftijd met boekvertalingen zijn begonnen, hebben ze in hun langere carrière immers meer vertalingen naar de bibliotheek gebracht. De 55+'ers ontvingen gemiddeld over 2008-2010 € 1.045 per jaar (fulltimers € 1.530), het leeftijdscohort 45-54 € 795 (fulltimers € 1.129) en de jongsten € 423 (fulltimers € 1.360).

4.3.6 Samenvatting deel 3: bruto-inkomen boekvertalers

Als we het basishonorarium vermeerderen met royalty's, nevenrechten, beurzen en leenrechtvergoedingen, krijgen we een goed beeld van het bruto jaarinkomen van de boekvertaler (voor zover afkomstig uit het vertalen van boeken).

De 139 respondenten van ons onderzoek, alle boekvertalers door elkaar, van de bestsellervertaler die zich voltijds met boeken bezighoudt tot de vertaler die incidenteel poëzie vertaalt, verdienen in de periode 2008-2010 met het vertalen van boeken gemiddeld € 18.807,21 per jaar (mediaan € 17.883), vóór belasting en kosten. De verschillen zijn natuurlijk groot in zo'n diverse groep en variëren van minder dan 400 euro tot meer dan een ton per jaar. We zullen de verschillende subgroepen in wat meer detail de revue laten passeren. Juist omdat de verschillen zo groot zijn, en omdat de lezer al wordt overspoeld met bedragen en percentages, beperken we ons hieronder

tot de mediaan. We hebben de deelnemers niet gevraagd naar gegevens over neveninkomsten en kunnen dus alleen iets zeggen over het bruto-inkomen van de fulltimers.

De ontwikkeling die de omzet op de boekenmarkt maakt – groei in 2009, maar lichte krimp in 2010 – zien we niet terug in die van het bruto-inkomen, dat in 2009 en 2010 groeit. Misschien kan de 'vertaalvertraging' die discrepantie verklaren. Een vertaling vervaardigen kost van aankoop rechten tot verkoop boek al snel 9 maanden. Boeken waarvan de rechten in het economisch betere jaar 2009 zijn ingekocht, verschijnen goeddeels pas in 2010 op de markt, en boekvertalers worden doorgaans pas bij inlevering van de kopij betaald. Modelcontractanten kunnen op grond van het Modelcontract een voorschot van 25 procent bij aanvaarding van de opdracht opeisen.

De fulltimers hadden per jaar in de onderzoeksperiode een basishonorarium van € 14.417, ze kregen € 444 aan royalty's, € 66 aan nevenrechten en € 1.433 aan leenrechtvergoedingen op hun rekening bijgeschreven. De fulltimers die een beurs kregen, ontvingen gemiddeld € 10.000 per jaar aan beurzen. Het mediaan bruto-inkomen kwam daarmee voor de gehele groep fulltimers op gemiddeld € 22.064. De som van de hier genoemde bedragen komt niet uit op het eindbedrag, omdat niet alle boekvertalers in gelijke mate in de genoemde inkomstensoorten meedeelden. Als we de bruto-inkomens indelen in klassen van elk 10.000 euro zien we dat de meeste fulltime-boekvertalers tussen de 20 en 30 duizend euro verdienen, maar ook dat slechts een kwart meer dan 30 duizend euro verdient en dat ongeveer 95 procent onder de grens van een halve ton blijft steken.

Verdeling bruto-inkomens boekvertalers in inkomensklassen van € 10.000

Inkomensklasse	N alle	% alle	N fulltime	% fulltime
< € 10.000	31	26,3%	4	6,3%
€ 10.000 – € 20.000	39	33,1%	20	31,7%
€ 20.000 – € 30.000	32	27,1%	24	38,1%
€ 30.000 – € 40.000	8	6,8%	7	11,1%
€ 40.000 – € 50.000	4	3,4%	4	6,3%
€ 50.000 – € 60.000	2	1,7%	2	3,2%
€ 60.000 – € 70.000	1	0,8%	1	1,6%
> € 70.000	1	0,8%	1	1,6%
totaal	118	100%	63	99,9%

Het mediaan bruto-inkomen lag voor de Nederlandse vertalers die voltijds (100%) boeken vertalen in de onderzoeksperiode op € 22.064, het gemiddelde voor de twee Vlaamse fulltimers op € 24.561.

De mannelijke fulltimevertalers verdienden met € 21.397 ongeveer 8 procent minder dan de vrouwelijke € 23.193.

De 55+'ers verdienden met een mediaan bruto-inkomen van € 23.662 beter dan hun jongere collega's, die rond de € 20.000 bleven steken.

Het mediaan basishonorarium van de fulltime-modelcontractanten bedroeg € 11.524 en ze ontvingen € 628 aan royalty's, gemiddeld € 39 aan nevenrechten (er worden zo weinig nevenrechten uitgekeerd dat de mediaan op 0 uitkomt) en € 911 aan leenrechtvergoedingen. Modelcontractanten werd een mediane beurs van € 10.729 toegekend. Het bruto-inkomen komt daarmee op € 23.428.

Het mediaan basishonorarium van de fulltime-bursalen bedroeg € 12.012. Ze kregen € 360 aan royalty's, € 49 aan nevenrechten en € 1.025 aan leenrechtvergoedingen op hun rekening bijgeschreven. Ze ontvingen € 10.000 aan beurzen en andere toelages. Hun bruto-inkomen kwam daarmee voor de periode 2008-2010 op € 23.960 per jaar. Het bedrag aan royalty's bij bursalen ligt iets lager dan dat

bij modelcontractanten, omdat ook combicontractanten met een Modelcontract voor beurzen in aanmerking kwamen en bij de bursalen meetellen, waardoor het gemiddelde lager uitvalt.

Het mediaan basishonorarium van de combicontractanten ligt met € 18.013 ruim de helft hoger dan dat van de modelcontractanten. Ze ontvingen echter minder royalty's (€ 393), nog minder nevenrechten (€ 18) en aanzienlijk minder aan beurzen (€ 6.348). Op het gebied van leenrechtvergoeding scoren ze weer beduidend beter: € 1.856. Het bruto-inkomen komt uit op € 21.994. Bij 12 van de 30 fulltime-combicontractanten (40%) bestaat de 'vertaalportefeuille' voor minimaal de helft uit Modelcontracten (voor alle combicontractanten is dat 38%). Ze ontvingen gemiddeld € 6.667 aan beurzen en hun mediaan bruto-inkomen was over de drie jaar van de onderzoeksperiode € 24.727 per jaar. De 18 anderen kregen € 4.167 aan beurzen en hadden een mediaan bruto-inkomen van € 21.770. Van de 30 fulltime-combicontractanten kreeg een kwart – 8 van de 30 (27%) – een beurs (5 ervan in elk van de drie jaren van de onderzoeksperiode). Hun mediaan bruto-inkomen was € 23.137, dat van de 22 anderen € 21.994. Het mediaan bruto-inkomen van de gesubsidieerde fulltime-combicontractant komt daarmee ongeveer € 1.500 hoger uit dan dat van de ongesubsidieerde collega.

Mediaan bruto-inkomen per persoon per jaar 2008-2010: algemeen en fulltimers¹

	2008		2009		2010	
	Algemeen	Fulltimers	Algemeen	Fulltimers	Algemeen	Fulltimers
algemeen	€ 16.964	€ 20.926	€ 17.606	€ 21.482	€ 16.777	€ 24.472
Nederlanders	€ 17.482	€ 20.926	€ 18.055	€ 21.482	€ 18.650	€ 24.666
Vlamingen²	€ 7.388	€ 27.818	€ 2.844	€ 26.477	€ 5.450	€ 19.389
vrouwen	€ 17.139	€ 21.180	€ 15.141	€ 21.482	€ 16.485	€ 24.800
mannen	€ 16.200	€ 20.742	€ 18.823	€ 21.415	€ 18.339	€ 22.721
bursalen	€ 19.248	€ 23.195	€ 20.304	€ 23.584	€ 19.580	€ 25.034
modelcontractanten	€ 17.564	€ 23.704	€ 18.109	€ 24.505	€ 16.039	€ 24.196
combicontractanten	€ 18.037	€ 20.394	€ 18.823	€ 21.066	€ 18.670	€ 25.268
anderscontractanten	€ 11.500	€ 18.803	€ 10.304	€ 16.326	€ 10.255	€ 19.000
parttimers 75%-85%	€ 17.123	nvt	€ 18.560	nvt	€ 18.000	nvt
parttimers 33%-75%	€ 10.450	nvt	€ 12.018	nvt	€ 12.331	nvt
incidenteel vertalers <33%	€ 4.575	nvt	€ 2.810	nvt	€ 3.880	nvt
25-44 jaar	€ 15.496	€ 18.500	€ 15.114	€ 19.000	€ 14.050	€ 20.175
45-54 jaar	€ 17.311	€ 20.348	€ 18.245	€ 21.294	€ 16.567	€ 18.852
≥55 jaar	€ 18.037	€ 24.200	€ 18.055	€ 22.600	€ 19.149	€ 25.268

¹ fulltimers die minimaal 85% van hun arbeidstijd boeken e/o poëzie vertalen

² bedragen weinig representatief door gering aantal fulltimers (2)

Verschillen in inkomen VvL-leden en niet-leden 2008-2010 (medianen, afgerond)

Inkomensonderdeel	VvL-leden		Niet-VvL-leden	
	Alle	Fulltimers	Alle	Fulltimers
Basishonorarium	€ 12.622	€ 15.578	€ 9.784	€ 13.256
Royalty's	€ 449	€ 505	€ 53	€ 152
Nevenrechten	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
Beurzen	€ 9.500	€ 10.417	€ 6.071	€ 8.300
Leenrechten	€ 1.182	€ 1.559	€ 315	€ 383
Bruto-inkomen	€ 22.000	€ 24.764	€ 12.800	€ 18.731

Het mediaan basishonorarium van de anderscontractanten ten slotte was € 13.839. Ze ontvingen € 123 aan royalty's, geen beurzen, maar wel € 3.766 aan leenrechtvergoedingen. Eén fulltime anderscontractant ontving een bedrag van € 5.000 aan nevenrechten. Het bruto-inkomen van de anderscontractanten kwam daarmee op € 18.499.

De cijfers bevestigen het beeld dat we hierboven al schetsten: combicontractanten vertalen per jaar meer boeken dan modelcontractanten en ze vertalen bovendien boeken die het goed doen in de verkoop, al lopen ze door overdrachtcontracten vaak deelname in het verkoopsucces en kans op beurzen mis. Het bibliotheeksucces vertaalt zich in dubbele Lira-inkomsten. Het mediaan bruto-inkomen van combicontractanten valt een kleine 1.500 euro lager uit dan dat van hun collega's die alleen voor het Modelcontract werken. Modelcontractanten zijn dus sterk afhankelijk van beurzen – en in mindere mate van royalty's – om hun magere basishonorarium aan te vullen. Maar we zien dat het aanzienlijk lagere basishonorarium van fulltime-modelcontractanten en fulltime-bursalen door met name beurzen wordt aangevuld tot een bruto-inkomen dat gemiddeld 1.500 à 2.000 euro boven het niveau van de gemiddelde fulltime-boekvertaler ligt.

Deze conclusie geldt de gemiddelde modelcontractant en de gemiddelde combicontractant. Er zijn natuurlijk modelcontractanten die nooit een beurs krijgen en combicontractanten die meestal voor het Modelcontract werken en regelmatig beurzen krijgen. De meeste fulltime-modelcontractanten, 22 van de 31 (71%), krijgen een beurs; voor alle modelcontractanten is dat 38 van de 56 (68%). Het mediaan bruto-inkomen van de beursloze modelcontractant lag voor de onderzoeksperiode rond de € 21.000 en voor de gesubsidieerde collega's op € 24.000. Bursalen verdienen per jaar 500 euro meer dan modelcontractanten, die niet allemaal en niet altijd een

beurs krijgen, 2.000 meer dan de gemiddelde combicontractant en 5.500 meer dan anderscontractanten.

Maar de best betaalde fulltimeboekvertaler is dus een combicontractant die minimaal de helft van zijn opdrachtenportefeuille vult met Modelcontracten, voor bewerkelijke projecten een beurs krijgt en de resterende arbeidsuren boeken vertaalt die het goed doen in de bibliotheek.

Als we afsluitend naar de verschillen tussen VvL-leden en niet-leden kijken, valt op dat die laatste groep aanzienlijk bij de eerste achterblijft. Het gemiddelde bruto-jaarinkomen van VvL-leden lag in de onderzoeksperiode ruim 70 procent hoger dan dat van niet-leden. Het verschil is bij de fulltimers weliswaar iets kleiner, maar ook in die groep verdienen VvL-leden ruim 30 procent meer dan niet-leden. Uit bovenstaande tabel blijkt dat de verschillen over de hele linie groot zijn. Alleen op het gebied van de nevenrechten lijken niet-leden beter te scoren, maar dat is grotendeels te wijten aan het feit dat we voor nevenrechten gemiddelden vergelijken en een niet-lid een lumpsum van enkele duizenden euro's aan nevenrechten ontving.

De VvL behartigt met de Werkgroep Vertalers (WGV; sinds mei 2011 Werkgroep Literair Vertalers, WLV) al sinds 1962 de belangen van vertalers van belletristiek. Om boekvertalers op de hoogte te stellen van ons onderzoek hebben we ze mede via de WGV benaderd. We hebben daarnaast getracht boekvertalers te bereiken via de Yahoo-mailinglist Boekvertalers, waarop zowel VvL-leden als niet-leden actief zijn. Zoals we hierboven al onder 1.3 Respons aangaven, waren de VvL-leden, in hoofdzaak modelcontactanten die belletristiek e/o kwalitatief hoogwaardige fictie vertalen, om die reden vermoedelijk oververtegenwoordigd in onze groep respondenten.

4.4 Sociale zekerheid

In het vierde deel van de enquête stelden we vragen over zorg- en arbeidsongeschiktheidsverzekeringen, ouderdagsvoorzieningen en premies.

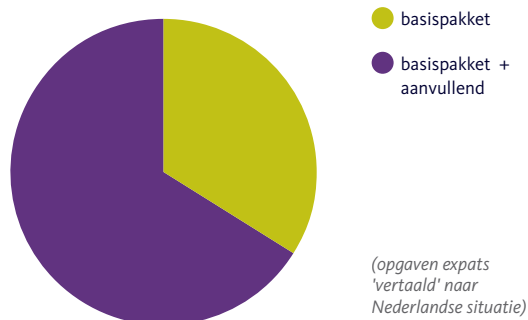
4.4.1 Zorgverzekering

We legden de respondenten een aantal uitspraken voor met de vraag aan te kruisen welke op hen van toepassing waren. De uitspraken hadden betrekking op het basispakket, een eventuele aanvullende verzekering, het eigen risico en de tegemoetkoming op grond van de Wet op de zorgtoeslag (Wzt), die voorziet in een inkomensafhankelijke tegemoetkoming in de zorgpremie. De in het buitenland woonachtige vertalers konden in een commentaarveld aangeven hoe de situatie voor hen lag.

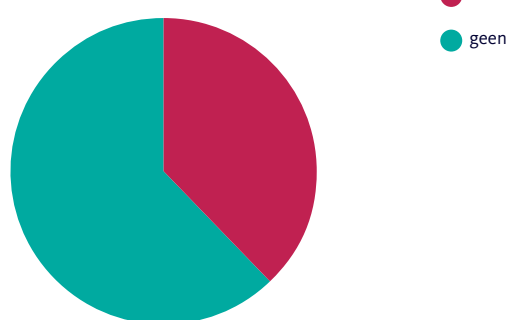
Een derde van de respondenten (34%) gaf aan alleen een basispakket te hebben, tweederde (66%) had daarbij een aanvullende verzekering afgesloten. Een ruim derde (38%) van de Nederlanders die deze vraag beantwoordden, had – bovenop het verplichte eigen risico – een vrijwillig eigen risico genomen. Een derde (34%) van hen ontving in het kader van de Wzt een tegemoetkoming in de zorgpremie. De in Frankrijk woonachtige Nederlanders gaven in meerderheid aan de verplichte basisverzekering met een vrijwillige *mutuelle* te hebben aangevuld. In België woonachtige Vlamingen zijn lid van het ziekenfonds, of ‘mutualiteit’, of hebben zich als zelfstandige aangemeld bij een sociaal verzekeringsfonds dat dekking biedt tegen bepaalde ziekte-, invaliditeits- en arbeidsongeschiktheidsrisico's, maar vermeldden in het commentaarveld soms een aanvullende hospitalisatieverzekering te hebben afgesloten voor het deel van de ziekenhuiskosten dat niet onder de dekking van de verplichte ziekte- en invaliditeitsverzekering valt. De situatie van de Vlamingen is dus niet goed vergelijkbaar met die van de Nederlanders. Bovendien wordt uit de opgaven van de Vlamingen in het commentaarveld niet altijd duidelijk of ze zich aanvullend verzekerden of niet. Voor zover we dat konden afleiden uit hun opgaven verzekerde 44 procent zich aanvullend.

Van de mannelijke deelnemers die deze vraag beantwoordden koos 53 procent voor alleen een basispakket en 47 procent daarnaast voor een aanvullende verzekering (of het buitenlandse equivalent van die voorzieningen). Bijna de helft van de mannelijke Nederlandse respondenten (48%) die deze vraag beantwoordden kwam in aanmerking voor een tegemoetkoming in het kader van de Wzt, 40 procent koos voor een verhoogd eigen risico. Bij de vrouwelijke deelnemers koos 26 procent voor alleen

Zorgverzekering: wel of geen aanvullende verzekering in procenten

Zorgverzekering: wel of geen vrijwillig verhoogd eigen risico in procenten (alleen Nederlanders)

het basispakket en 74 procent bovendien voor een aanvullende verzekering (of het buitenlandse equivalent van die voorzieningen). Ruim een derde van de vrouwelijke Nederlandse respondenten (37%) opteerde voor een verhoogd eigen risico, ruim een kwart (28%) kreeg een tegemoetkoming op grond van de Wzt. In totaal 19 respondenten gaven geen antwoord op deze vraag. De mannen nemen dus vaker genoeg met een basisverzekering en de Nederlanders onder hen namen iets vaker een verhoogd eigen risico.

De drie leeftijdscohorten geven geen grote verschillen te zien: een derde nam het basispakket, tweederde koos bovendien voor een aanvullende verzekering. Alleen de tegemoetkoming op grond van de Wzt gaf een klein verschil te zien: de Nederlanders in het leeftijdscohort 45-54 kwamen iets vaker (38%) in aanmerking voor een tegemoetkoming in het kader van de Wzt dan de andere leeftijdscohorten (jonger dan 45: 33%, 55+: 29%).

Ziektekostenverzekering

	Basispakket	Basispakket + aanvullend ¹	Vrijwillig verhoogd ER (alleen NL) ²	Tegemoetkoming Wzt (alleen NL) ²
algemeen	34%	66%	-	-
Nederlanders ¹	30%	70%	38%	34%
Vlamingen	56%	44%	-	-
vrouwen	26%	74%	37%	28%
mannen	53%	47%	40%	48%
modelcontractanten	35%	65%	40%	32%
combicontractanten	36%	64%	36%	28%
anderscontractanten	29%	71%	39%	50%
25-44 jaar	32%	68%	33%	33%
45-54 jaar	35%	65%	38%	38%
≥55 jaar	35%	65%	40%	29%

1 Opgaven expats 'vertaald' naar Nederlandse situatie

2 Percentage van de Nederlanders per categorie die antwoord gaven op deze vraag

Een derde van de respondenten gaf aan een basisverzekering te hebben afgesloten, tweederde had daar een aanvullende verzekering bij genomen. Een derde van de boekvertalers had een verhoogd eigen risico genomen. Van de mannen nam ruim de helft genoeg met een basisverzekering, van de vrouwen ruim een kwart.

4.4.2 Oudedagsvoorzieningen

We vroegen de respondenten net als bij de voorgaande vraag beweringen aan te kruisen die voor hen van toepassing waren op het gebied van oudedagsvoorzieningen. In België en Nederland bestaat het pensioenstelsel uit drie pijlers. De eerste pijler is in België het (wettelijk) pensioen en in Nederland de AOW. De tweede pijler bestaat uit pensioenfondsen en wordt in Nederland in de volksmond 'het pensioen' en in België 'toelage' of 'pensioensparen' genoemd. De derde pijler bestaat uit vrijwillige pensioenvoorzieningen als lijfrentepolissen, particuliere pensioenverzekeringen en het P.C. Boutensfonds, dat toegankelijk is voor schrijvers en vertalers die lid zijn van de Vereniging van Schrijvers en Vertalers (VSenV), de koepel waaronder ook de VvL ressorteert, of aangesloten zijn bij de Stichting Lira. Deelnemers konden ook aangeven een nabestaandenpensioen te hebben (partnerpensioen). Voor de Vlamingen was het Vrij Aanvullend Pensioen voor

Zelfstandigen (VAPZ) opgenomen. De respondenten konden meerdere beweringen aankruisen.

Van de 115 deelnemers die deze vraag beantwoordden liet 31 procent het bij AOW of wettelijk pensioen. Een deel krijgt een pensioen/toelage op grond van een dienstbetrekking of ontvangt na het overlijden van de partner een nabestaandenpensioen. Drie deelnemers hebben naast 'geen aanvullende pensioenvoorziening' wel een lijfrentepolis aangekruist, die ze dan kennelijk niet als aanvullende pensioenvoorziening beschouwen. Ruim 40 procent van de respondenten heeft een pensioen op basis van een (voormalige) dienstbetrekking, een klein kwart (24%) een partnerpensioen. Ruim 60 procent meldt een aanvullende particuliere pensioenvoorziening, waarvan 18 procent bij de Stichting P.C. Boutensfonds, de helft een lijfrentepolis – de drie lijfrentepolissen die niet als pensioenvoorziening werden beschouwd, niet meegeteld – en ruim 6 procent bij de in 2004 opgerichte Stichting Beroepspensioenfonds voor zelfstandige kunstenaars AENA. Daarbij kan niet onvermeld blijven dat bursalen - ook zij die dat in de enquête niet hebben gemeld - in het kader van hun beurs verplicht pensioen opbouwden via de AENA, aangezien 10 procent van elke toegekende beurs automatisch werd ingelegd (per 1 januari 2013 is die premiebetaling door de overheid overigens stopgezet). In het commentaarveld gaven de respondenten nog 9 alternatieve pensioenbronnen aan, waaronder eerste en tweede huizen, (bank)sparen, beleggingen, aandelen en koopsopolissen.

De verschillen tussen de subgroepen zijn klein. Vrouwen laten het iets vaker bij het collectieve ouderdomspensioen dan mannen, komen ruim twee keer zo vaak in aanmerking voor een partnerpensioen (29% tegen 11% van de mannen) en sloten aanzienlijk vaker een lijfrentepolis (34% tegen 20% van de mannen). Bij beide geslachten heeft rond de 60 procent een aanvullende pensioenverzekering.

Van de fulltime-boekvertalers die deze vraag beantwoordden (61 van de 72) heeft ruim een kwart (26%) een pensioen uit een voormalige dienstbetrekking. Ruim 40 procent heeft geen aanvullende pensioenvoorziening.

Ruim een kwart van de Vlamingen (27%) kruiste het VAPZ aan.

Een kwart van de modelcontractanten (26%) laat het bij de verplichte pensioenvoorziening, bij de combicontractanten en de vertalers die nooit voor Modelcontract werken is dat ruim een derde. Het verschil wordt mogelijk verklaard door het feit dat de gesubsidieerde modelcontractanten (38 van de 50) via AENA aanvullend voor hun pensioen spaarden. Modelcontractanten hebben ook iets vaker een pensioen uit een (voormalige) dienstbetrekking. De combicontractanten wijken in zoverre van hun collega's af dat ze vaker een nabestaandenpensioen opgaven (een derde tegen een klein vijfde bij modelcontractanten en anderscontractanten) en zich

minder vaak aanvullend verzekerden voor hun pensioen (42% tegen rond de 70% bij de anderen). Vooral bursalen sloten een aanvullende pensioenverzekering bij het P.C. Boutensfonds.

De 55+'ers opteren vaker dan de jongere vertalers voor een aanvullende pensioenvoorziening: ruim 71% tegen 58% van het cohort jonger dan 45 en 46% van de 45-54-jarigen.

We vroegen de respondenten ook aan te geven hoe hoog ze verwachtten dat later, naast de AOW of voor Vlamingen het wettelijk pensioen, het aanvullend pensioen per maand zou zijn. Deelnemers die (ook) in loondienst werkten, konden volstaan met een streepje. Het ging ons bij deze vraag om het aanvullend pensioen vergaard als zelfstandig boekvertaler.

Te oordelen naar de antwoorden was dit een lastige vraag. Ruim een derde van de respondenten (25 van de 70) die bij de vorige vraag had aangegeven een aanvullend pensioen te hebben, noemde bij deze vervolgvraag geen bedrag. Misschien omdat het lastig was van dat bedrag een schatting te maken. Sommigen hadden aangegeven alleen AOW of wettelijk pensioen te krijgen, maar hadden niettemin – soms forse - maandbedragen voor een aanvullend pensioen opgegeven. Weer anderen specificeerden een bedrag dat laat vermoeden dat ze het gehele maandbedrag opgaven, in plaats van alleen het

Pensioenvoorzieningen¹

	Geen aanvullend pensioen	Pensioen uit loondienst	Partnerpensioen	Aanvullend pensioen
algemeen	31%	41%	24%	61%
Nederlanders	34%	37%	26%	54%
Vlamingen	9%	73%	0%	82%
vrouwen	35%	40%	29%	58%
mannen	26%	43%	11%	63%
modelcontractanten	26%	47%	18%	67%
combicontractanten	37%	37%	33%	42%
anderscontractanten	35%	30%	17%	70%
fulltimers	41%	26%	25%	61%
parttimers 75%-85%	24%	24%	33%	19%
parttimers 33%-75%	17%	72%	22%	67%
incidenteel vertalers <33%	15%	65%	15%	55%
25-44 jaar	33%	36%	25%	58%
45-54 jaar	35%	32%	30%	46%
≥55 jaar	29%	50%	19%	71%

¹ Meerdere antwoorden waren mogelijk, waardoor de totalen per rij boven 100% kunnen uitkomen

aanvullende deel. De data die met deze vraag zijn verzameld, en de noodgedwongen tastende conclusies die we eraan verbinden, moeten dus met de nodige voorzichtigheid worden behandeld.

Na correctie van de data blijven er 43 met de voorgaande vraag congruente antwoorden over. De schattingen van die 43 respondenten lopen nogal uiteen en variëren van € 2.100 tot € 65 per maand. Het gemiddelde is een kleine 580 euro, de mediaan 488 euro per maand.

De verschillen tussen de subgroepen zijn klein, met twee uitzonderingen. De mediaan lag met € 500 per maand bij de Nederlanders veel hoger dan bij de Vlamingen (€ 200), maar de Vlamingen hebben twee keer zo vaak een pensioen uit een (voormalig) dienstverband. De mediaan bij de vertalers die tussen driekwart en een derde van hun werktijd boeken vertalen was met € 900 twee keer zo hoog als bij de fulltime- en incidenteel boekvertalers. Behalve dat die groep parttimers iets vaker een aanvullende pensioenvoorziening had geregeld – 67% tegen 50-60% voor fulltimers en incidenteel boekvertalers – konden we daar in de data geen verklaring voor vinden.

Het pensioenstelsel in België en Nederland bestaat uit drie pijlers: de AOW (Nederland), of het wettelijk pensioen (België), het pensioen of toelage van pensioenfondsen en ten slotte de vrijwillige pensioenvoorzieningen. Het P.C. Boutensfonds is toegankelijk voor schrijvers en vertalers aangesloten bij de VSenV. De Vlamingen kennen het VAPZ (Vrij Aanvullend Pensioen voor Zelfstandigen).

Een derde van onze respondenten liet het bij de voorzieningen in de eerste pijler, ruim 60 procent regelde een aanvullende pensioenvoorziening. Ruim 40 procent heeft bovendien een pensioen op grond van een (voormalige) dienstbetrekking, een klein kwart een partnerpensioen. Bursalen spaarden via AENA voor een aanvullend pensioen. De hoogte van het aanvullend pensioenbedrag per maand ligt op gemiddeld € 580 (mediaan € 490).

4.4.3 Arbeidsongeschiktheid

We vroegen de deelnemers aan de enquête ook op te geven of ze een arbeidsongeschiktheidsverzekering of (voor de Vlamingen) een verzekering 'gewaarborgd inkomen' hadden afgesloten. Beide schadeverzekeringen voorzien in een uitbetaling bij arbeidsongeschiktheid door ziekte of (blijvende) invaliditeit die uitgaat boven die afkomstig van zorgverzekeringen.

Van de 115 respondenten die deze vraag beantwoordden, hadden er maar 14 (12,2%) een dergelijke verzekering afgesloten, wat het beeld lijkt te bevestigen van een verzekering die door veel zelfstandig boekvertalers als te kostbaar wordt beoordeeld.

Van de mannelijke deelnemers sloot 23 procent een AOV, van de vrouwelijke slechts 8 procent. Misschien geldt ook voor onze onderzoekspopulatie dat de mannen vaker de traditionele kostwinner zijn en er om het gezinsinkomen veilig te stellen voor kiezen een AOV af te sluiten. Mannen zijn bovendien licht oververtegenwoordigd bij de incidenteel boekvertalers en hebben mogelijk vaker een nevenberoep dat het wenselijk en financieel mogelijk maakt een AOV af te sluiten. Van de 6 vrouwen die een AOV sloten, verdienen er 4 minimaal 75% van hun jaarinkomen met het vertalen van boeken, de andere 2 beduidend minder. 1 verdiende bruto duidelijk meer dan het gemiddelde, de andere 5 (beduidend) minder. Of ze ook kostwinner zijn, valt uit onze gegevens niet te achterhalen. Combicontractanten sloten ook vaker

Arbeidsongeschiktheidsverzekering

	Percentage dat AOV sloot
algemeen	14%
Nederlanders	13%
Vlamingen	9%
vrouwen	8%
mannen	23%
modelcontractanten	12%
combicontractanten	16%
anderscontractanten	9%
fulltimers	12%
parttimers 75%-85%	6%
parttimers 33%-75%	17%
incidenteel vertalers <33%	15%
25-44 jaar	19%
45-54 jaar	11%
≥55 jaar	7%

Bijna 90 procent van de boekvertalers die deelnamen aan onze enquête heeft geen arbeidsongeschiktheidsverzekering, vermoedelijk omdat zo'n verzekering te kostbaar is. Mannen sloten bijna 3 keer zo vaak een AOV als de vrouwen. De boekvertalers jonger dan 45 hebben ook meer dan gemiddeld een AOV.

een AOV (16%) dan collega's die alleen maar (12%) of nooit (9%) voor het Modelcontract werken. Als we naar arbeidsuren kijken, valt op dat incidenteel en deeltijdboekvertalers vaker een AOV sloten. Van de deelnemers jonger dan 45 sloot een relatief groot deel van ruim 19 procent een AOV, bij de 45 tot 54-jarigen was dat 11 procent en bij de 55+'ers maar 7 procent. Dat arbeidsongeschiktheidsverzekeringen voor ouderen duurder zijn dan voor jongeren kan een rol spelen, maar verklaart niet waarom de oudere vertalers vroeger niet een dergelijke verzekering afsloten, al laat de prijs van arbeidsongeschiktheidsverzekeringen de laatste jaren door toenemende concurrentie een dalende trend zien.

4.4.4 Premies

We vroegen de respondenten bij wijze van afsluiting van het deel 'sociale zekerheid' voor het laatste jaar van de onderzoeksperiode (2010) de bedragen te specificeren van de volgende premies en aanslagen: zorgverzekering, inkomensafhankelijke bijdrage zorgverzekeringswet (Zvw), een eventuele aanvullende zorgverzekering, pensioenvoorziening, en een arbeidsongeschiktheidsverzekering of de verzekering 'gewaarborgd inkomen'.

Van de respondenten die opgeven een basispakket met aanvullende verzekering te hebben afgesloten, gaven er 18 een eenheidspremie op bij de basisverzekering, zonder een premie voor het aanvullende pakket te specificeren. Dit kan de gemiddelde basispremie hoger laten lijken, omdat bij een vijfde van de respondenten de premie voor het aanvullend deel vermoedelijk in de basispremie is verwerkt. De gegevens zijn anoniem verzameld, dus er was geen mogelijkheid navraag te doen over de opgaven. Op basis van demografische gegevens als leeftijd en geslacht komen we echter tot de voorzichtige conclusie dat voor die 18 respondenten geldt dat de basispremie is vermeerderd met de premie van de aanvullende verzekering. Voor de mediaan zal dit evenwel geen consequenties hebben.

De jaarpremie zorgverzekering varieerde bij de 89 respondenten die een premie invulden van 600 tot bijna 2.600 euro, maar de hoogste bedragen zijn van respondenten met een aanvullende verzekering die daarvoor niet apart een premie vermeldde. De mediaan bedraagt € 1.167. De verschillen tussen de subgroepen zijn minimaal, al betaalden de deelnemers jonger dan 45 met € 1.125 minder dan de 45+'ers (€ 1.200), maar dat is niet meer dan logisch.

Op 1 januari 2006 is in Nederland de verplichte zorgverzekering ingevoerd. Er kwam een basispakket voor iedereen – voormalig particulier en ziekenfondsverzekerden – dat desgewenst met aanvullende verzekeringen kon worden uitgebreid. Verzekerden betalen een nominale premie aan een zorgverzekeraar en een inkomensafhankelijke bijdrage aan de overheid. Zelfstandigen ontvangen daarvoor een aanslag van de Belastingdienst. We vroegen respondenten naar het bedrag van de aanslag Inkomensafhankelijke bijdrage Zvw 2009, toen zelfstandig ondernemers 4,8 procent betaalden over de winst. Vertalers die naast hun werk als zelfstandig vertaler ook in loondienst waren, betaalden naast een bijdrage over de winst een bijdrage via een inhouding van 7 procent op hun loon. Voor de Bijdrage Zvw geldt een maximum waarboven geen afdracht verschuldigd is. In 2009 bedroeg het maximumbijdrage-inkomen € 32.369. De bedragen van de aanslagen van de 66 respondenten die deze vraag beantwoordden varieerden van een kleine 100 tot ruim 7.000 euro. De mediaan lag op € 767. Mannen betaalden gemiddeld 150 euro meer, de 55+'ers ruim 400 meer dan hun jongere collega's.

De jaarpremie van aanvullende verzekeringen kwam uit op een mediaan van € 378. Ook hier zien we weinig verschillen tussen de subgroepen, met één enkele uitzondering: de 55+'ers waren met een mediane premie van € 282 aanzienlijk goedkoper uit dan hun jongere collega's, die rond de € 500 betaalden.

We vroegen de respondenten die een aanvullende pensioenvoorziening hadden getroffen de premie ervan te specificeren. De bedragen van de 40 deelnemers die dat deden, varieerden van een kleine honderd tot duizenden euro's per jaar. De mediaan bedroeg € 1.200. De Nederlanders trekken bijna twee keer zoveel uit voor een aanvullende pensioenvoorziening (€ 1.500) als de Vlamingen (€ 870), die – zoals we hierboven zagen – echter ruim twee keer zo vaak als de Nederlanders al een pensioen hebben uit een (voormalige) dienstbetrekking. Mannen geven ruim 200 euro meer uit (€ 1.350) aan een aanvullend pensioen dan de vrouwen (€ 1.125). Het leeftijds-

Jaarpremies verzekeringen 2010 en bijdrage Zvw 2009 (mediaan)

Zorg	Zorg aanvullend	Bijdrage Zvw	Pensioen aanvullend	AOV
€ 1.167	€ 378	€ 767	€ 1.200	€ 1.175

cohort 45-54 gaf met € 1.500 een kleine 400 euro meer uit dan de collega's jonger dan 45 en ouder dan 54 (ruim € 1.100).

Tot slot gaven 12 van de 139 deelnemers aan de enquête (8,6%) een premie op voor een Arbeidsongeschiktheidsverzekering – of een verzekering gewaarborgd inkomen. De bedragen varieerden van € 440 tot € 2.800 en de mediaan was € 1.175.

4.4.5 Samenvatting deel 4: Sociale zekerheid

Om een indruk te krijgen van de uitgaven voor sociale zekerheid hebben we de respondenten gevraagd aan te geven wat ze op jaarbasis kwijt waren aan zorgpremie, aanvullende zorgverzekeringen, pensioenvoorzieningen en een eventuele arbeidsongeschiktheidsverzekering, en wat ze terugkregen in het kader van de Wet op de zorgtoeslag (Wzt) of bespaarden door te opteren voor een hoger eigen risico.

Tweederde van de respondenten koos naast het basispakket voor een aanvullende zorgverzekering. Een klein derde had een vrijwillig eigen risico genomen. Ruim een kwart kreeg een tegemoetkoming in het kader van de Wzt. Vlamingen zijn lid van de 'mutualiteit', maar nemen toch soms een aanvullende hospitalisatieverzekering. De Nederlandse mannen beperkten zich vaker dan de vrouwen tot een basispakket.

Een derde van de respondenten liet het bij de AOW (Nederland) of het wettelijk pensioen (België). Ruim 40 procent krijgt een pensioen/toelage op grond van een (voormalige) dienstbetrekking, een klein kwart ontvangt na het overlijden van de partner een nabestaandenpensioen. Ruim 60 procent sloot een aanvullende pensioenvoorziening. Bursalen spaarden via AENA voor een kunstenaarspensioen. Ruim een kwart van de Vlamingen koos voor het Aanvullend Pensioen voor Zelfstandigen (VAPZ). Op de vraag naar het geschatte aanvullend pensioen vergaard met boek- en poëzievertalingen kwamen geen eenduidige antwoorden. De schattingen liepen ver uiteen, maar gemiddeld lijken boekvertalers met een aanvullende pensioenvoorziening te verwachten dat ze naast hun AOW of wettelijk pensioen rond de 500 euro per maand extra krijgen.

De overgrote meerderheid van boekvertalers (88%) heeft geen arbeidsongeschiktheidsverzekering, wat het beeld lijkt te bevestigen van een verzekering die door zelfstandig ondernemers met een bescheiden inkomen als te kostbaar wordt beoordeeld. Mannelijke deelnemers sloten drie keer zo vaak een AOV als de vrouwelijke. Misschien geldt ook voor onze onderzoekspopulatie dat mannen vaker de traditionele kostwinner zijn en er om het gezinsinkomen veilig te stellen voor kiezen een AOV af te sluiten. Mannen zijn bovendien licht oververtegenwoordigd bij de incidenteel boekvertalers en hebben mogelijk vaker een nevenberoep dat het wenselijk en financieel mogelijk maakt een AOV af te sluiten.

4.5 Vragen en opmerkingen

Afsluitend stelden we de respondenten in de gelegenheid vragen of opmerkingen te maken. Een derde maakte daarvan gebruik.

Sommigen kraakten kritische noten over de vraagstelling, die respondenten met begrippen als 'doorgaans' en 'meestal' dwong een keuze te maken uit een breed scala aan arbeidsvoorwaarden en tarieven, wat mogelijk een vertekend beeld van de werkelijkheid zou opleveren. Er zou ook te weinig ruimte zijn om situaties anders dan die in Nederland en Vlaanderen te schetsen. Anderen klaagden over de complexiteit en de bewerkelijkheid van de behandelde onderwerpen en het zoekwerk dat nodig was om sommige vragen te begrijpen en te beantwoorden, maar hadden zich toch graag de moeite getroost de enquête in te vullen omdat een betrouwbaar beeld van de financiële situatie van boekvertalers instrumenteel kon zijn in de verbetering van hun inkomenspositie.

Een enkeling gaf een toelichting op de gegeven antwoorden, die we waar nodig in de analyse van de gegevens meenamen. Weer anderen uitten de verzuchting dat de confrontatie met de financiële kant van het werk 'helaas deprimerend' was. En ook hier bleek eens te meer – 'had nog nooit van de kreet exploitatierecht gehoord...' – dat bekendheid met arbeidsvoorwaarden te wensen over laat. In het volle besef van wat er op het gebied van informatie-

verstrekking al gebeurt in allerlei geledingen van vakorganisaties, onderstrepen we op deze plaats toch nog maar eens het grote nut van bewustmaking op het gebied van arbeidsvoorwaarden.

Iemand vulde de enquête 'met enige aarzeling' in en hoopte dat er goed met de soms gevoelige informatie werd omgegaan. Deelname was anoniem, IP-adressen – de unieke nummers waarmee computers in het wereldwijde netwerk kunnen worden geïdentificeerd – werden niet geregistreerd en de verbinding met de servers waar de online-enquête stond, was beveiligd. De analisten en schrijvers van het rapport konden de data dus niet herleiden tot personen van vlees en bloed.

Weer anderen deden suggesties. Zo vroeg een deelnemer zich af of een geschillencommissie waar conflicten tussen auteurs, vertalers en uitgevers konden worden behandeld misschien in een behoefte zou voorzien. Overigens voorziet het Wetsvoorstel auteurscontractenrecht (artikel 25g) in de introductie van een geschillencommissie die op aanwijzen van de minister geschillen tussen makers en (vervolg)exploitanten kan beslechten. (Bij het ter perse gaan van dit rapport lag het Wetsvoorstel voor schriftelijke behandeling bij de Tweede Kamer.)

We sluiten af met een woord van dank aan al die boekvertalers die de moeite hebben genomen om de vragenlijst in te vullen en hopen dat ze, ondanks de verzuchting 'ik haat enquêtes', ook in de toekomst bereid zullen zijn mee te werken aan dit waardevolle onderzoek.

5. Samenvatting en synthese

In 2008 bracht de Conseil européen des associations de traducteurs littéraires (CEATL) de eerste editie uit van een rapport over de arbeidsomstandigheden van boekvertalers in Europa, gebaseerd op gegevens aangeleverd door de aangesloten beroepsorganisaties. Voor de tweede editie van het onderzoek besloot de CEATL beroepsorganisaties te vragen een nationale enquête te houden onder haar leden, waarvan de resultaten als basis zouden dienen voor het vergelijkend Europees onderzoek. De resultaten voor Nederland en Vlaanderen presenteren wij in dit rapport.

In deze samenvatting zullen we de opzet, het kader en de resultaten van dat onderzoek kort de revue laten passeren. We sluiten af met een synthese. Om het de geïnteresseerde lezer mogelijk te maken aangestipte passages eenvoudig terug te vinden, vermelden we tussen haken het paragraafnummer.

Opzet

In het kader van dit onderzoek werden in het Nederlands taalgebied voor het eerst gegevens verzameld over literair vertalers in de brede definitie zoals de CEATL die hanteert en waaronder alle vertalers vallen van in boekvorm uitgegeven en door het auteursrecht beschermd werk: niet alleen schone letteren, maar bijvoorbeeld ook thrillers, fantasy, non-fictie, essays, wetenschappelijke boeken, studie- en schoolboeken, reisgidsen, kinderboeken en strips. Omdat voor dit onderzoek contractvormen belangrijk zijn, delen we vertalers in naar het soort contract waarmee ze werken. Belletrie wordt in het Nederlandse taalgebied doorgaans vertaald tegen de voorwaarden van het door belangenorganisaties van uitgeverij en vertalers in onderling overleg opgestelde Modelcontract. Buiten het genre van de schone letteren worden over het algemeen andere, soms sterk van het Modelcontract afwijkende voorwaarden

gehanteerd. Dit betekent dat we de onderzoekspopulatie in drie typen vertalers kunnen indelen: vertalers die alleen literatuur in de enge zin vertalen tegen de voorwaarden van het Modelcontract (in dit verslag ‘modelcontractanten’ genoemd), vertalers die tegen de voorwaarden van het Modelcontract werken, maar buiten het strikt literaire genre ook tegen andere voorwaarden (‘combicontractanten’), en ten slotte vertalers die nooit het Modelcontract krijgen (‘anderscontractanten’). De term ‘boekvertalers’ gebruiken we voor de drie groepen gezamenlijk, dus voor alle in het Nederlands taalgebied actieve vertalers van literatuur in brede zin (§ 1.1).

Het onderzoek vond in Nederland en Vlaanderen plaats in 2011 en had betrekking op de periode 2008-2010 (§ 1.2). De enquête bestond uit 34 vragen, verdeeld over 4 hoofdstukken: algemeen, arbeidsvoorwaarden, inkomen en sociale zekerheid (§ 1.4). 139 boekvertalers hebben de enquête ingevuld, wat naar schatting neerkomt op 8 à 10 procent van de in het Nederlands taalgebied actieve boekvertalers. Onder de 139 respondenten die een geldig enquêteformulier invulden, bevonden zich 15 Vlamingen, wat gezien het geschatte aantal actieve Vlaamse boekvertalers verhoudingsgewijs weinig is. Boekvertalers werden via uiteenlopende kanalen benaderd voor deelname aan het onderzoek. Mogelijk

zijn bepaalde groepen boekvertalers hierdoor over- of ondervertegenwoordigd in de onderzoekspopulatie. Ondanks de goede respons kunnen we dus niet met zekerheid zeggen of onze steekproef representatief is voor de beroepsgroep (§ 1.3).

Kader

De onderzoeksgegevens krijgen pas betekenis als we die plaatsen in het ruimere kader van de markt voor Nederlandstalige boeken en de rol die vertalingen daarin spelen. We behandelen in hoofdstuk 2 dan ook de volgende onderwerpen: boekenmarkt (§ 2.1), papieren (§ 2.1.1) en e-boeken (§ 2.1.2), genres (§ 2.1.3), afzetkanaal (§ 2.1.4), lenen en kopen (§ 2.1.5), uitgeverijen (§ 2.1.6) en aandeel vertalingen in het Nederlands (§ 2.2).

In hoofdstuk 3 nemen we eerder onderzoek naar literair vertalers onder de loep: *Literair vertalen: van twee kanten bekeken* van Humbeek en Smink (§ 3.1); *Comparative income of literary translators in Europe*, de eerste editie van het CEATL-onderzoek, van Fock, De Haan en Lhotová (§ 3.2); **Overigens schitterend vertaald* van De Haan en Hofstede (§ 3.3); *Omkijken en vooruitzien* van het ELV (§ 3.4); en ten slotte het *Inkomensonderzoek bij literair vertalers in Vlaanderen* van de VAV (§ 3.5).

Resultaten

Bij de behandeling van de resultaten hielden we de indeling van de vragenlijst aan.

1 Algemeen

De prototypische boekvertaler in het Nederlands taalgebied is een Nederlandse vrouw van rond de zestig, lid van de Vereniging van Letterkundigen, die per jaar fulltime een kwart miljoen woorden fictie uit het Engels vertaalt en er vaak nog een baan in een verwante taalsector bij heeft om haar inkomen aan te vullen.

De meeste boekvertalers zijn vrouw, al is die vrouwelijke overheersing onder vertalers van schone letteren aanzienlijk kleiner en onder hen die nooit belletristiek vertalen aanzienlijk groter. Onder de Vlaamse boekvertalers bevinden zich verhoudingsgewijs meer mannen, maar de Vlamingen vertalen vaker literaire fictie en kwalitatief hoogwaardige non-fictie, genres waar mannen actiever zijn (§ 4.1.1).

Driekwart van de boekvertalers is ouder dan 45, de meesten zijn tussen de 54 en 65 jaar oud, wat zorgen doet rijzen omtrent de verversing van deze vergrijzende beroepsgroep. Vertalers die literaire fictie en kwalitatief hoogwaardige non-fictie vertalen zijn verhoudingsgewijs wat ouder, vertalers die de meer populaire genres vertalen jonger. Ook de Vlamingen zijn verhoudingsgewijs jong, wat gezien hun voorkeur voor de 'literaire' genres, waar 55+'ers de dienst uitmaken, opvallend is (§4.1.2). Wij hebben de respondenten bij dit onderzoek niet gevraagd naar de opleiding die ze hebben genoten, maar bij de volgende editie zullen we dat wel doen, want in het kader van de geconstateerde vergrijzing is de vraag zeker relevant.

De meeste respondenten wonen in Nederland, ruim 10 procent woont in Vlaanderen, een kleine 4 procent in Frankrijk, de rest elders in de wereld (§ 4.1.3).

De helft van de respondenten werkt fulltime als boekvertaler. Het literaire segment telt het grootste aantal fulltimers. Onder de fulltimers bevinden zich verhoudingsgewijs veel Nederlanders en weinig Vlamingen (§ 4.1.4).

Engels is voor respondenten de belangrijkste brontaal, al neemt die taal bij de Vlamingen een minder dominante plaats in. Frans komt op grote afstand op de tweede plaats, gevolgd door Duits en Italiaans. Driekwart van de respondenten vertaalt uit één enkele brontaal, het resterende kwart geeft twee of meer brontalen op. Ook bij de secundaire brontalen voert het Engels de boventoon (§ 4.1.5).

De respondenten vertalen ongeveer een kwart miljoen woorden per jaar. In het strikt literaire segment ligt dat gemiddelde aanzienlijk lager, erbuiten aanzienlijk hoger. Als we alleen naar de echte fulltimers kijken (arbeidstijd minimaal 85 procent), ligt de mediaan op 300.000 woorden. Fulltime-vertalers van literaire fictie en kwalitatief hoogwaardige non-fictie komen niet verder dan 200.000 woorden per jaar, fulltime-vertalers van andere genres halen gemiddelden tussen 300.000 en 500.000 woorden per jaar. Dat enorme verschil kan deels worden verklaard door het verschil in moeilijkheidsgraad, deels echter ook door het simpele feit dat er brood op de plank moet komen. Vertalers met een werkbeurs kunnen door hun ruimere financiële armslag langer aan een project werken en meer aandacht aan kwaliteit besteden, zij halen fulltime gemiddeld 185.000 woorden per jaar (aanzienlijk minder dan de 25.000 per maand die vaak als vuistregel wordt gegeven). De gemiddelde boekvertaler vertaalt 3 boeken per jaar. De vertaler van belletristiek een boek minder, andere vertalers een boek meer (§ 4.1.6).

Boekvertalers hebben vaak een nevenberoep. Dat geldt zelfs voor de fulltimers. Vlamingen hebben vaker dan Nederlanders een nevenberoep, of oefenen juist het vak van boekvertaler uit in nevenberoep. De meesten oefenen die andere beroepsactiviteiten uit in een (ver)taalgerelateerd marktsegment, bijvoorbeeld als technisch – of: zakelijk – vertaler, redacteur, persklaarmaker, ondertitelaar, tolk of taaldocent (§ 4.1.7).

Nederlandse respondenten putten bijna viervijfde van hun jaarinkomen uit boekvertalingen, Vlaamse hooguit een kwart. Mannen halen gemiddeld een iets kleiner deel van hun inkomen uit boekvertalingen dan vrouwen, maar hebben dan ook vaker een nevenberoep en besteden minder tijd aan het vertalen van boeken. Combicontractanten vergaren een aanzienlijk groter deel van hun inkomen uit boekvertalingen dan modelcontractanten en anderscontractanten (§ 4.1.8).

Literaire fictie is het door respondenten meest vertaalde genre, gevolgd door kwalitatief hoogwaardige (of: literaire) non-fictie en spannende boeken. Romantiek/chicklit komt op de vierde plaats (§ 4.1.9).

Veel boekvertalers zijn aangesloten bij een beroepsvereniging, in hoofdzaak de Vereniging van Letterkundigen, die van oudsher de belangen van schrijvers en vertalers behartigt. De organisatiegraad lijkt aanzienlijk hoger dan bij werknemers in andere sectoren van de economie, al moeten we daarbij aantekenen dat de VvL een rol heeft gespeeld bij het vinden van respondenten, wat het beeld van die organisatiegraad kan vertekenen. Een vijfde van de Nederlandse respondenten is bij geen enkele belangenorganisatie of vakvereniging aangesloten; bij de Vlamingen is dat bijna de helft (§ 4.1.10).

2 Arbeidsvoorwaarden

Het *Modelcontract voor de uitgave van een vertaling van een literair werk* is in december 1988 tot stand gekomen in overleg tussen de VvL en de GAU en legt vast wat de onderhandelingspartners voor de exploitatie van een vertaling van belletrise als ‘wenselijk en gangbaar’ beschouwen. De VAV is in onderhandeling met Vlaamse uitgeverij om met sectorcontracten voor illustratoren en vertalers te komen.

Het Modelcontract blijft beperkt tot belletrise, wat voor vertalers van andere genres betekent dat ze voor elke afzonderlijke opdracht met hun opdrachtgever over voorwaarden moeten onderhandelen. Gezien de marktmacht van opdrachtgevers komt dit er

doorgaans op neer dat ze zich moeten neerleggen bij het aanbod van de uitgever.

Ruim een derde van de combicontractanten krijgt voor minimaal de helft van hun opdrachten het Modelcontract. Van de vertalers tot 45 jaar werkt een vijfde alleen voor het Modelcontract. Met het oplopen van de leeftijd groeit het aandeel modelcontractanten. Dat zich onder de oudere vertalers meer modelcontractanten bevinden, kan erop wijzen dat vertalers gedurende hun carrière de overstap maken naar genres waar het Modelcontract (vaker) wordt gehanteerd, maar het kan er ook op duiden dat de groep modelcontractanten niet met jonge opvolgers wordt aangevuld en langzaam maar zeker verouderd (§ 4.2.1).

Doorgaans staat de naam van de vertaler vermeld in het werk, alleen de plek verschilt. In de meeste gevallen staat de naam in het colofon. Toch wordt een vrij grote groep vertalers, vooral die van belletrise, ook op de titelpagina genoemd. Soms staat de naam van de vertaler op het achterplat, en vooral mannelijke vertalers van belletrise zien hun naam nog wel eens op het omslag staan. Op de website van uitgeverij worden de namen van de vertalers nog niet altijd vermeld (§ 4.2.2).

Met het Modelcontract geven vertalers het recht hun werk te exploiteren tijdelijk in licentie aan een uitgever. Buiten het marktsegment waar het Modelcontract wordt gehanteerd, zien boekvertalers zich niet zelden gedwongen om het exploitatierecht volledig over te dragen aan hun opdrachtgever: ruim een derde van de boekvertalers gaf aan dit doorgaans te doen. Driekwart van de respondenten gaf bovendien aan dat hun opdrachtgever zich weleens contractueel het recht voorbehield om zonder overleg wijzigingen in hun werk aan te brengen. Van de boekvertalers die hun rechten doorgaans in licentie gaven, deed driekwart dat conform de voorwaarden van het Modelcontract.

Uit de antwoorden op de vragen naar exploitatie- en persoonlijkheidsrecht kwam naar voren dat boekvertalers – zowel in het strikt literaire segment als daarbuiten – onvoldoende bekend zijn met de betekenis en de implicaties van de bepalingen in de contracten die ze tekenen. Dat geldt niet alleen voor anderscontractanten, maar ook voor combi- en modelcontractanten (§ 4.2.3).

3 Financiën

Woordprijzen variëren sterk. De Vereniging van Letterkundigen en de Literaire Uitgeversgroep informeren hun leden over het ‘redelijk en gangbaar

tarief'. In 2008 was het 6 eurocent, in 2009 en 2010 6,2 eurocent. Voor poëzie werd in 2010 € 2,18 per regel als redelijk en gangbaar beoordeeld. Buiten het segment van de belletristie liggen de woordprijzen aanzienlijk lager: het verschil tussen de boven- en onderkant van de markt bedraagt maar liefst 48 procent. Is de woordprijs aan de bovenkant van de markt dankzij het 'redelijk en gangbaar tarief' redelijk stabiel, aan de onderkant varieert die van 1 tot 6 cent. De gemiddelde woordprijs buiten de belletristie beweegt zich tussen de 3,5 en de 5 cent.

Bij de Vlamingen lagen de woordprijzen iets hoger dan bij de Nederlanders, maar de Vlamingen vertalen verhoudingsgewijs meer literaire fictie en kwalitatief hoogwaardige non-fictie. Mannen lieten een hogere woordprijs optekenen dan vrouwen, die beter vertegenwoordigd zijn in de slechter betaalde genres (§ 4.3.1).

Als we alleen naar het inkomen vergaard met boekvertalingen kijken, bedroeg het basishonorarium – het bruto-inkomen zonder royalty's, nevenrechten, leenrechtvergoedingen, beurzen of andere toelagen – van de deelnemers aan onze enquête € 13.171. Het basishonorarium van de Nederlandse boekvertalers lag aanzienlijk hoger dan dat van hun Vlaamse collega's, die echter veel vaker in deeltijd werken. Het verschil tussen de Vlaamse en Nederlandse fulltimers is een stuk kleiner. Hoewel mannen doorgaans voor een hogere woordprijs werken, ligt hun basishonorarium gemiddeld een kleine € 2.000 lager dan dat van de vrouwen. De verklaring ligt vermoedelijk in het feit dat mannen vaker de bewerklijker en daardoor tijdrovender vertalingen in het strikt literaire segment doen. Combicontractanten hebben een hoger basishonorarium dan anderscontractanten, die op hun beurt weer een hoger basishonorarium hebben dan modelcontractanten (§ 4.3.2).

Een derde van de respondenten deelde niet mee in de opbrengst van de exploitatie van hun werk, tweederde deed dat wel, meestal in de vorm van een percentage van die opbrengst. Een enkeling kreeg een bedrag ineens. Royalty's vormen over het algemeen slechts een beperkte aanvulling op het karige basishonorarium. Verreweg de meeste boekvertalers moesten het in de onderzoeksperiode doen met bedragen tussen de 150 en 400 euro, de fulltimers onder hen met bedragen tussen de 300 en 550 euro per jaar. De verschillen tussen de groepen boekvertalers zijn klein. Het bedrag aan ontvangen royalty's nam in de loop van de onderzoeksperiode overigens beduidend toe, waarschijnlijk als gevolg van de voor vertalers gunstige wijziging van de royaltystaffels in het herziene Modelcontract van

2004 - die inmiddels weer is teruggedraaid (§ 4.3.3.1).

Nevenrechten vormen voor een enkeling een zeer bescheiden aanvulling op het basishonorarium. De meeste boekvertalers krijgen niets. Bij de boekvertalers die wel nevenrechten ontvingen, gaat het om hooguit enkele tientjes per jaar. De enige andere conclusie die aan dit deel van het onderzoek kan worden verbonden, is dat het fenomeen nevenrechten bij veel boekvertalers vooral vragen oproept. Het onderstreept onze conclusie eerder in dit verslag dat er met voorlichting nog een wereld te winnen is (§ 4.3.3.2).

Onze respondenten ontvingen in de periode 2008-2010 in totaal ruim 1,2 miljoen aan beurzen toegekend door met name het FvdL/NLf, maar ook het Vlaams Fonds voor de Letteren, vertalershuizen en andere buitenlandse instellingen. De gemiddelde bursaal kreeg per jaar een bedrag van € 8.600. Sommige vertalers kregen elk jaar één of meerdere beurzen, anderen moesten het doen met één enkele stimuleringsbeurs. Modelcontractanten kregen gemiddeld meer dan combicontractanten: fulltime-modelcontractanten ruim € 11.000, combi-contractanten ruim € 7.000. Mannen ontvingen ongeveer € 2.000 meer dan vrouwen, wat opvallend is als we bedenken dat elke boekvertaler met Modelcontract gelijk is voor het Fonds. Gevoegd bij de eerdere vaststelling dat mannen ongeveer de helft minder boeken vertalen dan vrouwen, dringt de conclusie zich op dat mannen over het algemeen de lastiger, bewerklijker vertaalprojecten onder handen hebben (§ 4.3.4).

De respondenten kregen gemiddeld jaarlijks een bedrag van tussen de € 900 en € 1.000 aan leenrechtvergoedingen uitgekeerd; voor fulltimers lag het gemiddelde over de drie jaar van de onderzoeksperiode op ruim € 1.400. Vlaamse boekvertalers werkzaam op de Nederlandse markt kregen aanzienlijk minder. Mannen kregen minder dan vrouwen, modelcontractanten minder dan anderen. Niet alleen doen de boeken die mannen en modelcontractanten vertalen het kennelijk doorgaans minder goed in de bibliotheek, hun vertaalproductie blijft ook achter. Ouderen kregen een hoger bedrag aan leenrechtvergoedingen dan hun jongere collega's, maar ze hebben ook een groter oeuvre. Het effect van het afnemend aantal leningen in bibliotheken is in de onderzoeksperiode nog niet goed zichtbaar: onder onze respondenten bleef de jaarlijkse leenrechtvergoeding ongeveer gelijk (§ 4.3.5).

Als we alleen naar fulltimers kijken, verdienen boekvertalers die lid zijn van de VvL – ten tijde van

het onderzoek in overgrote meerderheid vertalers die tegen de voorwaarden van het Modelcontract schone letteren of kwalitatief hoogwaardige non-fictie vertaalden – ruim 30 procent meer dan niet-leden; als we ons niet tot de fulltimers beperken, verdienden ze zelfs ruim 70 procent meer.

Onderstaande tabel geeft een globaal overzicht van het bruto-jaarinkomen (mediaan) van die verschillende categorieën boekvertalers. De bedragen zijn afgerond. Voor de exacte cijfers en de opbouw van de verschillende componenten (basishonorarium, beurzen, royalty's, nevenrechten, leenrecht-vergoedingen) verwijzen we naar de hierboven genoemde paragrafen van het rapport.

Bruto-jaarinkomen 2008-2010 boekvertalers naar categorie

Categorie	Bruto-jaarinkomen
alle 139 respondenten	€ 17.900,00
fulltimers	€ 22.000,00
VvL-leden	€ 22.000,00
niet-VvL-leden	€ 12.800,00
mannen	€ 21.400,00
vrouwen	€ 23.200,00
55 en ouder	€ 23.700,00
jonger dan 55	€ 20.000,00
modelcontractanten	€ 23.400,00
combicontractanten	€ 22.000,00
anderscontractanten	€ 18.500,00

De bestbetaalde fulltimeboekvertaler is dus een combicontractant die minimaal de helft van zijn/haar opdrachtenportefeuille vult met Modelcontracten, voor bewerkelijke projecten een beurs krijgt en de resterende arbeidsuren boeken vertaalt die het goed doen in de bibliotheek.

4 Sociale zekerheid

Om een indruk te krijgen van de uitgaven voor sociale zekerheid hebben we de respondenten gevraagd aan te geven wat ze op jaarbasis kwijt waren aan zorgpremie, aanvullende zorgverzekeringen, pensioenvoorzieningen en een eventuele arbeidsongeschiktheidsverzekering, en wat ze terugkregen in het kader van de Wet op de zorgtoeslag (Wzt) of bespaarden door te opteren voor een hoger eigen risico.

Een derde van de respondenten gaf aan een basisverzekering te hebben afgesloten, tweederde had

daar een aanvullende verzekering bij genomen. Een derde van de boekvertalers had een verhoogd eigen risico genomen. Ruim een kwart kreeg een tegemoetkoming in het kader van de Wzt. Vlamingen zijn lid van de 'mutualiteit', maar nemen toch soms een aanvullende hospitalisatieverzekering. Van de mannen nam ruim de helft genoegen met een basisverzekering, van de vrouwen ruim een kwart (§ 4.4.1).

Een derde van onze respondenten liet het bij AOW (Nederland) of wettelijk pensioen (België), ruim 60 procent regelde een aanvullende pensioenvoorziening, een klein kwart ontvangt na het overlijden van de partner een nabestaandenpensioen. Ruim 40 procent heeft een pensioen op grond van een (voormalige) dienstbetrekking, een klein kwart een partnerpensioen. Ruim een kwart van de Vlamingen koos voor het Aanvullend Pensioen voor Zelfstandigen (VAPZ). Gemiddeld lijken boekvertalers met een aanvullende pensioenvoorziening te verwachten dat ze naast hun AOW of wettelijk pensioen rond de 500 euro per maand extra krijgen. (§ 4.4.2).

Bijna 90 procent van de boekvertalers die deelnamen aan onze enquête heeft geen arbeidsongeschiktheidsverzekering, vermoedelijk omdat zo'n verzekering te kostbaar is. Mannen sloten bijna 3 keer zo vaak een AOV als de vrouwen. Misschien geldt ook voor onze onderzoekspopulatie dat mannen vaker de traditionele kostwinner zijn en er om het gezinsinkomen veilig te stellen voor kiezen een AOV af te sluiten. Mannen zijn bovendien licht oververtegenwoordigd bij de incidenteel boekvertalers en hebben mogelijk vaker een nevenberoep dat het wenselijk en financieel mogelijk maakt een AOV af te sluiten. De boekvertalers jonger dan 45 hebben ook meer dan gemiddeld een AOV (§ 4.4.3).

Afsluitende beschouwing door de onderzoekers

Het gaat niet goed met het boekenvak. Uitgeverijen zien door de economische crisis en de ontleding hun omzet dalen en moeten radicale keuzes maken om te overleven, de huidige generatie schrijvers en vertalers krijgt voor het eerst te maken met een structureel krimpende markt waarin hun werk ineens minder gewenst of financieel minder waard blijkt, bibliotheken zien steeds minder lezers steeds minder lenen en tot overmaat van ramp liggen er overal digitale piraten op de loer die gratis up- en downloaden wat andere mensen met veel moeite en liefde hebben gemaakt.

In de onderzochte periode 2008-2010 is van de crisis echter nog niet veel te merken – behalve in het aandeel vertalingen op de totale boekproductie, dat in 2010 in één klap terugvalt naar het fors lagere niveau van 2006. Het inmiddels geplande vervolgonderzoek over de jaren 2011-2013 zal duidelijk moeten maken wat de gevolgen van de crisis voor boekvertalers zijn geweest. Maar ook los van de crisis, de ontleding en de internetpiraterij liegen de financiële cijfers er niet om. Boeken vertalen is in het Nederlandse taalgebied een vak waar maar moeilijk van te leven valt, wat ook verklaart waarom zelfs fulltimeboekvertalers nog bijbaantjes hebben.

Opmerkelijk is dat een grote groep vertalers heen en weer pendelt tussen goede en slechte contractuele voorwaarden, die kennelijk niet samenhangen met de kwaliteit van de vertaler, en ook niet per se met de moeilijkheidsgraad of het genre. Vertalers die geen Modelcontract krijgen, moeten bijna altijd een ongunstig overdrachtscontract tekenen. In de strikt literaire genres blijkt het ‘redelijk en gangbaar tarief’, in theorie een minimum, in de praktijk tegelijk ook het maximum, zelfs (uniek in Europa) voor moeilijke of zeldzame brontalen. Het woordtarief in de niet strikt literaire genres, waar royalty's bovendien een zeldzaamheid zijn, blijft daar doorgaans nog ver (gemiddeld 30 procent) bij achter, zelfs voor moeilijke en hoogwaardige non-fictie.

Al met al kan worden gesteld dat de economische situatie van Nederlandstalige boekvertalers een paradoxaal aanzien heeft. De Nederlandse boekenmarkt is economisch groot (1,1 miljard euro in 2011), maar professionele vertalers kunnen nauwelijks leven van hun werk. Wij hebben (in Nederland) voor vertalingen van belletrise een van de beste collectief onderhandelde contracten van Europa, maar voor andere soorten boeken niet zelden het slechtste van het slechtste. Het ‘redelijk en

gangbaar tarief’ voor strikt literaire vertalingen is een grote verworvenheid, maar zelfs dat toptarief steekt nog bijzonder mager af bij de boekvertaaltarieven overal elders in West-Europa. Dit wordt ten dele weer gecompenseerd door de subsidies (de hoogste in Europa) van de letterenfondsen, maar lang niet alle vertalers van moeilijke en hoogwaardige boeken profiteren daarvan.

Wij willen geen overhaaste conclusies uit deze situatieschets trekken. Wel zouden we tot besluit één wens willen uitspreken. De aandacht van instituties, beleidsmakers en onderzoekers in ons taalgebied die zich met vertalen en vertalers bezighouden, richt zich om historische redenen vrijwel uitsluitend op het strikt literaire domein, en met groot succes: dat domein staat er relatief goed voor en krijgt de maatschappelijke erkenning die het verdient. Het huidige onderzoek laat echter zien dat de grenzen tussen het strikt literaire domein en alles wat erbuiten ligt poreus zijn, in elk geval voor de mensen die het werk verrichten. We hopen dan ook dat dit rapport de aanzet zal geven tot een bredere blik die het *hele* veld bestrijkt, inclusief de donkere hoeken die we liever niet zien. Alleen dan kan dit veeleisende beroep de bestaanscrisis van het boekenvak doorstaan zonder af te glijden naar een veredelde vorm van hobbyisme – of erger nog, lopendebandwerk.

Nawoord van het Expertisecentrum Literair Vertalen

Het rapport over de inkomenspositie van boekvertalers in het Nederlandse taalgebied over de periode 2008-2010 brengt een flinke hoeveelheid waardevolle onderzoeksgegevens bij elkaar. Voor het Expertisecentrum Literair Vertalen is dit soort informatie van groot belang. De focus van het ELV ligt op de opleiding van literair vertalers, maar dat werkkterrein kan niet los worden gezien van de grotere context van het literair vertaalvak.

Het ELV deelt de zorg van de onderzoekers over de ontwikkelingen binnen het boekenvak op dit moment. Nader onderzoek over de actuele stand van zaken zal moeten uitwijzen wat de gevolgen van de crisis precies zijn voor de literair vertalers die nu in de markt actief zijn. Het is hoe dan ook belangrijker dan ooit om de krachten binnen het gehele literair vertaalveld te bundelen en zo ook de sociaal-economische omstandigheden van boekvertalers waar mogelijk te verbeteren.

In dat opzicht blijven de aanbevelingen uit het Vertaalpleidooi **Overigens schitterend vertaald* uit 2008 onverminderd van kracht. Er zijn sindsdien – mede door de intensieve samenwerking tussen de literaire fondsen, de Taalunie en het ELV en de vertalers zelf – enkele belangrijke resultaten geboekt, waarvan de start van de transnationale Master Literair Vertalen in 2013 het meest in het oog springt. Met de inrichting van deze universitaire opleiding is nog eens bevestigd dat literair vertalen een beroep is dat een academisch denk- en kennisniveau vergt en dus certificering, erkenning en een naventante beloning verdient.

Eerder dit jaar werd de Leerlijn Literair Vertalen geïntroduceerd, wat het ELV betreft een belangrijke aanzet om met vertalers, opleiders en beleidsmakers verder te gaan samenwerken op het gebied van opleiding, zowel binnen het taalgebied als binnen

Europa. Wanneer vertalers aan de Leerlijn kunnen refereren en zich verder professionaliseren, investeren zij gericht in hun eigen loopbaan en vergroten daarmee hun kansen op de arbeidsmarkt. Het is tevens zaak om naar een meer actieve en gerichte alliantie met de uitgevers te streven. Ook voor hen is het immers van belang dat ook op de langere termijn nog hoogwaardige boekvertalingen kunnen worden gemaakt.

Uit het rapport blijkt dat de situatie per taal erg verschilt. Meer nog dan voorheen is het voor het ELV zaak cursussen op maat te ontwikkelen: daar waar een acute vraag van de markt is of juist een behoefte op een langere termijn. Door middel van marktgerichte ELV-Dossiers wordt de situatie per taalrichting in kaart gebracht. Daarbij is aanvullende informatie, zoals die in dit onderzoek wordt geboden, welkom en bij uitstek relevant. Het ELV, dat zijn expertise wil verspreiden en ter beschikking stellen aan al wie bij het vertalen in en uit het Nederlands betrokken is, acht het buitengewoon zinvol dat door middel van dit rapport de informatie ook beschikbaar komt voor een breder publiek.

Utrecht / Antwerpen, 1 oktober 2014

Bronvermeldingen

Algemene Directie Statistiek en Economische informatie, *Loop van de bevolking – tabel 1: 2009*, ADSEI; Brussel, 2012 [<http://statbel.fgov.be/nl/statistieken/cijfers/bevolking/loop/>].

Berner Conventie voor de bescherming van werken van letterkunde en kunst van 9 september 1886,[...] en geamendeerd op 28 september 1979 [http://www.wipo.int/treaties/en/ip/berne/trtdocs_wo001.html].

Centraal Bureau voor de Statistiek, *Bevolking en bevolkingsontwikkeling; per maand, kwartaal en jaar*; CBS, 2013 [<http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=37943NED&D1=0-9&D2=16,33,50,67,84,101,118,135,152,169,186,203,220,237,254,305-l&HD=130227-1622&HDR=T&STB=G1>]

Centraal Bureau voor de Statistiek, *Organisatiegraad van werknemers 1995-2011 – Tabel 1 De organisatiegraad van werknemers van 15-64 jaar, werkzaam voor meer dan 12 uur per week en lid van een vakorganisatie naar persoonskenmerken, kenmerken van de werkkring en regio*; CBS, 2012 [<http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/arbeid-sociale-zekerheid/cijfers/incidenteel/maatwerk/2010-organisatiegraad-werknemers-cm.htm>].

Consulmarc Sviluppo s.r.l., *Onderzoek naar de haalbaarheid van acties ter ondersteuning van de mobiliteit van literair vertalers*, i.o.v. Europese Commissie, directoraat-generaal Onderwijs en Cultuur, Brussel, 2009: http://eacea.ec.europa.eu/lp/studies/documents/study_suport_mobility_literary_translators/EAC-2013-00305-01-00-NL-TRA-00.pdf.

Expertisecentrum Literair Vertalen, *Omkijken en vooruitzien – Rapport ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van het Expertisecentrum Literair Vertalen 2001-2011*; Antwerpen, Utrecht, 2011.

Fock, Holger, Martin de Haan, Alena Lhotová, *Comparative income of literary translators in Europe*; CEATL, Brussel, 2007-8.

Fock, Holger, Michael Schickenberg, *Literaturübersetzende in Deutschland: ein Lagebericht - Ergebnisse derd VdÜ-Umfrage 2011*, VdÜ Berlin, 2012.

Fonds voor de Letteren, *Jaarverslag 2009*, Stichting Fonds voor de Letteren, Amsterdam.

Haan, Martin de, Rokus Hofstede, **Overigens schitterend vertaald – Voor het behoud van een bloeiende vertaalcultuur*, i.o.v. Nederlandse Taalunie, Expertisecentrum Literair Vertalen, Fonds voor de Letteren, Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds, Vlaams Fonds voor de Letteren; Amsterdam, Brussel, 2008.

Heilbron, Johan, *Nederlandse vertalingen wereldwijd. Kleine landen en culturele mondialisering*, in: Heilbron, Johan, Wouter de Nooy, Wilma Tichelaar, *Waar in een klein land. Nederlandse cultuur in internationaal verband*, Prometheus, Amsterdam, 1995

Holierhoek, Jeanne, 'Noem mij, koester mij', *Schreef*, over ontwikkelingen in de letteren 3; Amsterdam 2012.

Humbeek, Kris, Francine Smink, *Literair vertalen: van twee kanten bekeken – Vertalers en uitgevers aan het woord*; i.o.v. Nederlandse Taalunie en Expertisecentrum Literair Vertalen; 2008.

Humbeek, Kris, Indra van Sprundel, Susanne Janssen, Marc Verboord, Ineke Noomen, *Informatie-uitwisseling in het literaire veld in Vlaanderen en Nederland - deelonderzoek: literaire vertalers*; Antwerpen, Rotterdam, 2006.

Huysmans, Frank en Carlien Hillebrink, *De openbare bibliotheek tien jaar van nu*, Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag; 2008.

Huysmans, Frank en Carlien Hillebrink, *Tijdsbestedingsonderzoek 1975-2005*, Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag; 2008.

Intomart GfK, *Boekenbranche – kwantitatief onderzoek naar digitale en niet-digitale lezers*, Intomart GfK, 2012.

Rijksoverheid, *Wijziging van de Auteurswet en de Wet op de naburige rechten in verband met de versterking van de positie van de auteur en de uitvoerende kunstenaar bij overeenkomsten betreffende het auteursrecht en het naburig recht (Wet auteurscontractenrecht)*, 19-06-2012 [<http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2012/06/19/wetsvoorstel-auteurscontractenrecht.html>].

Spoor, J.H., D.W.F. Verkade, D.J.G. Visser, *Auteursrecht – auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht*, Kluwer, Deventer; 2005.

Stichting Lira, *Jaarverslag 2008*, Lira, Hoofddorp; 2008.

Stichting Lira, *Jaarverslag 2009*, Lira, Hoofddorp; 2009.

Stichting Lira, *Jaarverslag 2010*, Lira, Hoofddorp; 2010.

Vanheem, Hendrik, *Een juridische analyse van de grondslagen, inhoud en draagwijdte van auteursrechtelijke exploitatiecontracten*, MAKLU, Antwerpen-Apeldoorn; 1993.

Vereniging van Letterkundigen, *Toelichting bij het Modelcontract voor de uitgave van een vertaling van een literair werk*, Amsterdam, 2012 [<http://www.vvl.nu/vvl/site/article/item/290>].

Vlaamse Auteursvereniging, *Inkomensonderzoek bij literair vertalers in Vlaanderen*; Borgerhout, 2011.

Voorbij, H.J. en P.J.M. Douma, *Hoe volledig is het Depot : een onderzoek naar de volledigheid van de collectie van het Depot van Nederlandse publicaties*, Den Haag, Koninklijke Bibliotheek; 1996.

Weda, Jarst, Ilan Akker, Joost Poort, Peter Risseeuw, Paul Rutten, Annemarie Beunen, *Wat er speelt – De positie van makers en uitvoerend kunstenaars in de digitale omgeving*, SEO Economisch Onderzoek, Amsterdam; 2011.

Weda, Jarst, Rob van der Noll, Ilan Akker, Joost Poort, Stef van Gompel, Jorna Leenheer, *Digitale drempels – Knelpunten voor legaal digitaal aanbod in de creatieve industrie*, SEO Economisch Onderzoek, Amsterdam; 2012.

Werkgroep Algemeen Boekvertalers i.o., *Marktpositie boekvertalers: de enquête*, 2009: <http://www.boekvertalers.nl/2009/12/18/marktpositie-boekvertalers-de-enquete> .

Wischenbart, Rüdiger en Sabine Kaldonek, *The Global eBook Market – Current Conditions @ Future Projections*, Publishers Weekly, 2011.

Witte, Ewoud en Bastiaan van Nood, *Boekenbranche – Kwalitatief onderzoek naar digitale en niet-digitale lezers*, Intomart GfK, 2012.

Lijst van gebruikte afkortingen

Afktoring Betekenis

AVV	Alternatief voor Vakbond	VFvdL	Vlaams Fonds voor de Letteren
CEATL	Conseil Européen des Associations de Traducteurs Littéraires	VSenv	Vereniging van Schrijvers en Vertalers, de koepel waaronder ook de VvL valt
CNV	Christelijk Nationaal Vakverbond	VUV	Vlaamse Uitgeversvereniging, ressorteert onder boekenvak.be
ELV	Expertisecentrum Literair Vertalen	VvL	Vereniging van Letterkundigen
FLA	FreeLancers Associatie (een afdeling van de VSenv)	WAB	Werkgroep Algemeen Boekvertalers, werkgroep van de VvL
FNV	Federatie Nederlandse Vakbeweging	WGV	Werkgroep Vertalers, werkgroep van de VvL (na oprichting Werkgroep Algemeen Boekvertalers omgedoopt tot Werkgroep Literair Vertalers, WLV)
FvdL	Fonds voor de Letteren (nu met NLPVF opgegaan in het Nlf)	WLV	Werkgroep Literair Vertalers, werkgroep van de VvL (voorheen: Werkgroep Vertalers, WGV)
GAU	Groep Algemene Uitgevers (Nederland)		
GAU	Groep Algemene Uitgevers (Vlaanderen)		
ITI	Institute for Translation and Interpreting		
Lira	Stichting Literaire Rechten Auteurs		
LUG	Literaire Uitgeversgroep, een werkgroep van de GAU, onderdeel van de NUV		
NGTV	Nederlands Genootschap van Tolken en Vertalers		
Nlf	Nederlands Letterenfonds (ontstaan door fusie van NLPVF en FvdL)		
NLPVF	Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds (met het FvdL opgegaan in het Nlf)		
NTu	Nederlandse Taalunie		
NUV	Nederlands Uitgeversverbond		
SFT	Société française des Traducteurs		
SVVT	Stichting Vrouwen netwerk Vertalers en Tolken		
VAV	Vlaamse Auteursvereniging		
VF	Stichting Vertalersforum		

Lijst van grafieken en tabellen

- 1.3 Nederlandstalige boeken in Nederland verschenen 2008-2010 volgens Nederlandse Bibliografie
Nederlands- en Franstalige boeken in België verschenen 2008-2010 volgens Belgische Bibliografie
- 2.1 Boekenmarkt wereldwijd 2011
- 2.2 Aantal vertalingen in het Nederlands verschenen in Nederland (alleen eerste drukken)
Aantal vertalingen in het Frans/Nederlands verschenen in België
Nederland: aantal vertalingen in het Nederlands vergeleken met het totaal aantal Nederlandstalige uitgaven (beide alleen 1e drukken)
- 3.2 Netto-inkomen boekvertalers per land (Europa) naar rato van het bbp
- 4.1.1 Kenmerken respondenten: geslacht
- 4.1.2 Kenmerken respondenten: leeftijd
- 4.1.3 Kenmerken respondenten: vestigingsland
- 4.1.4 Kenmerken respondenten: percentage totale arbeidstijd besteed aan vertalen boeken en poëzie
- 4.1.5 Kenmerken respondenten: brontalen en brontaalparen
- 4.1.6 Kenmerken respondenten: woordproductie fulltimers per jaar
- 4.1.7 Kenmerken respondenten: andere beroepsactiviteiten
- 4.1.8 Kenmerken respondenten: boek- en poëzievertalingen in procent van het totaalinkomen
- 4.1.9 Kenmerken respondenten: genre in procent van de tijd besteed aan boek- en poëzievertalingen
- 4.1.10 Kenmerken respondenten: organisatiegraad
- 4.2.1 Model-, combi- en anderscontractanten in procenten van het totaal aantal boekvertalers
Boekproductie per jaar
- 4.2.2 Plaats naamsvermelding in boek
Naamsvermelding op website uitgever
- 4.2.3.1 Overdracht morele of persoonlijkheidsrechten
- 4.2.3.2 Exploitatierecht: normaal gesproken overdracht of licentie
- 4.3.1 Woordprijs 2008-2010 in eurocent
- 4.3.2 Basishonorarium per persoon per jaar 2008-2010
- 4.3.3 Deelname in het verkoopresultaat
Staffelvarianten royalty's
- 4.3.3.1 Royalty's per persoon per jaar 2008-2010
- 4.3.3.2 Nevenrechten per persoon per jaar 2008-2010
- 4.3.4 Leeftijd aanvragers beurs: Fonds voor de Letteren/Nederlands Letterenfonds - eigen cijfers
Beurzen per persoon per jaar 2008-2010
- 4.3.5 Leenrechtvergoedingen vertalers: gemiddelde, mediaan, hoogste bedrag en totaal
Leenrechtvergoedingen vertalers per persoon per jaar 2008-2010
- 4.3.6 Verdeling bruto-inkomens boekvertalers in inkomensklassen van € 10.000
Bruto-inkomen per persoon per jaar 2008-2010
Verschillen in inkomen VvL-leden en niet-leden 2008-2010 (medianen, afgerond)
- 4.4.1 Zorgverzekering: wel of geen aanvullende verzekering
Zorgverzekering: wel of geen vrijwillig verhoogd eigen risico in procenten (alleen Nederlanders)
Ziektekostenverzekering: basispakket, aanvullende verzekering, Eigen Risico en tegemoetkoming Wzt
- 4.4.2 Pensioenvoorzieningen: AOW, aanvullend pensioen, pensioen uit loondienst, partnerpensioen, aanvullend
- 4.4.3 Arbeidsongeschiktheidsverzekering
- 4.4.4 Jaarpremies verzekeringen 2010 en bijdrage Zvw 2009
- 5 Bruto-jaarinkomen 2008-2010 boekvertalers naar categorie

Colofon

Dagelijks brood

arbeidsmarktpositie van boekvertalers
in het Nederlandse taalgebied

Richard Kwakkel, Martin de Haan

Concept & ontwerp

Room for ID's

© 2014 Richard Kwakkel/Martin de Haan en
Nederlandse Taalunie/Expertisecentrum Literair
Vertalen

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/
of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie,
microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder
voorafgaande schriftelijke toestemming van de
uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form,
by print, photocopy, microfilm or any other means
without written permission from the publisher.

ISBN/EAN: 978-90-70593-21-6

